

SVET NA ROBU

Dan po sovjetski okupaciji sicer svobodne in neodvisne Češkoslovaške sem na Korčuli sporočil Cehu, ki je bil tam na počitnicah, da so mu zasedli domovino sovjetski tanki. Mož, ki je bil do tistega trenutka brez informacij, je počasi, centimeter za centimetrom drsel na stol, segel v žep po robec in si obrisal čelo. Nato je zajokal kot otrok. Sedel je na soncu z mrežo, v kateri so bile kopalke in brisača, in jokal. — Ne bo svobode za Češko, sem ga razumel, — še ne bodo dali svobode ti prekleti Rusi! Korčulanska šola je bila tiste dramatične ure v razsulu. Predavanja, ki bi se morala odvijati po programu, so odpadla brez glasovanja ali drugačne procedure. Vsi smo se zbrali ob radijskih sprejemnikih in poslušali poročila. Zbor filozofov je sprejel vrsto deklaracij. Pisali smo pisma in sestavljali brzojavke. Filozofska beseda je ostala na otoku, z otoka je odšel protest, nabit s čustvi in naglimi mislimi. Refleksija konkretne otipljive zgodovine ni bila potrebna. Znanstveno mišljenje je bilo ranjeno skoraj do smrti. Obstali smo na robu.

Danes je potrebno predvsem razjasniti vrsto pojmov. Če spet motimo že skoraj odpisani stalinizem, moramo reči, da je med tistim čudragne poteze. Nekako nov in na novo grozeč je. Na novo moramo premisliti pojem stalinizma, na novo pretehtati svoje zaupanje do svetovnega komunističnega gibanja, na novo zakoličiti meje svoje akcije in na novo prešteti svoje zaveznike. Mimo že tolikokrat ugotovljene potrebe po prenovitvi stare teze o »naravnem zavezniku — Sovjetski zvezi, in naravnem sovražniku — NATO paktu« je treba predvsem sebi in drugim izbiti iz glave zadnje ostanke iluzij, ki smo jih imeli od materinstva Sovjetske zveze in socialističnih držav, s katerimi nas veže marsikatera zgodovinska in institucionalna podobnost. Formalne vezi so najbrž odpadle že leta 1948, sedaj je čas, da se znebimo še ostankov domotožja. Kdo so naši zavezniki? Najbrž ne kar avtomatično Amerika in zahodne države.

Naši zavezniki so predvsem tisti narodi, ki vidijo perspektivo srečnega sveta v individualni politiki in ekonomiki majhnih nacionalnih držav, ki združene — a ne uklenjene v Tretji svet — utegnejo zaustaviti vse bolj strupeno polarizacijo in preprečiti usodni dvoboj. Naši zavezniki so tiste levo usmerjene sile, ki se pod najrazličnejšimi državnimi sistemi trudijo izravnati socialna neravnotežja. To je predvsem gibanje nove leve v Ameriki, Nemčiji, Franciji..., to so tiste komunistične partije, ki zahtevajo poseben status v »narodu« svetovnega komunističnega gibanja, in končno vse tiste formalne in neformalne sile, ki zahtevajo dinamiko družbe in disperzijo instrumentov oblasti.

Slej ko prej ostaja glavni problem stalinizem, najtrpkejši spomin in opomin na teror, s katerim je ta oblika vladanja zasgala človeška življenja in geografske prostore. Stalinizem ni le način politike, je načelo življenja, mišljenja. To je ukinitelj mišljenja. Z uničevanjem individualnosti, energije in znanja se uničuje vse človeško. Sistem, ki ukroji smisel življenja, mehanizem, ki ta smisel uniformno posreduje, v bistvu zanika sleherni smisel. Smisel, ki nosi v sebi 15 milijonov mrtvih, ki potrebuje koncentracijska taborišča za polovico članstva partije — je prozoren zločin. 600.000 zverinsko mučenih in ubitih partij-

Ljubljana, 9. X. 1968

Letnik XVII

Številka 1

Ljubljana, 21. avgusta 1968

Foto: Tone Stopič

DIMITRIJ RUPEL

cev v času Stalinovih čistk ni le padelek. Poskusimo se zamisliti ob njem, poskusimo si ga predstavljati v naravni velikosti.

Najbrž je akt nasilja nad suvereno državo po mednarodnem pravu že zločin. Toda mimo formalno—pravne ugotovitve se moramo zavdati, da se zločini dogajajo. Zavdati se moramo, da morda takšen zločin doleti prav nas. Jugoslovanska stališča o sovjetskem zgodovinskem »podvigu« so jasna. Jasno je, da se moramo čutiti napadeni tudi sami. Protest in odločna borba proti stalinizmu je naša bitka, naša zaveza. Tako kot že dolgo ne, je bilo v času, odkar Jugoslovani solidarno s Čehi obsojamo preživela carsiva, čutiti enotnost vodstva in množic. To enotnost je treba ohraniti. Treba je ohraniti moč in ponos na moralno akcijo, ki se je v bistvu začela v vrstah študentov in znotraj Zveze komunistov že pred vdorom sil varšavskega pakta na Češkoslovaško.

Studentsko gibanje v Jugoslaviji se je že letošnjo pomlad pridružilo tistim radikalnim silam v svetu, ki hočejo samoupravno ureditev družbe, iskrene odnose med ljudmi, visok družbeni standard in med drugim konec stalinizma; likvidacijo družbe, ki ji je hrbtnica establishment, birokracija, in nov tip družbe, kvalitativno različne od stare, totalitarne in represivne. Ta leva radikalna gibanja, ki na zapadu ustvarjajo revolucionarno razpoloženje, ki lomijo stari svet buržoaznih norm in ki pri nas v okviru Zveze komunistov iščejo novi obraz revolucije, so že pred češkoslovaško krizo zahtevale konec manipulacije z ljudmi in suverenimi narodi, kot bi bili stvari.

Zveza komunistov vse bolj postaja moralna sila, jedro, ki zbira okrog sebe najbolj demokratične in najsamozavestnejše sile družbe. Pred časom sprožena diferenciacija, ki se je najprej obotavljala kreniti odločno pot, je zdaj v tisti točki, ko lahko zamre ali pa zmagovito konča svoj pohod. Zamrli bi, če bi izrabili češkoslovaško krizo za »urejanje« notranjih razmer v naši državi in če bi izrabili svetovno krizo, da bi utišali logiko razvoja in polakirali nasprotja. Zdej je priložnost, da diferenciacija zmagaj! Naj se prikažejo tisti, ki so navedeni intrig in nevidne, a močne roke in stopijo v odkrit dialog z energijami, ki so usmerjene v dosledno demokracijo in samoupravljanje! Naj se osveži spomin na napake in zgrešena dejanja! Šele takrat, ko bo jasno, kaj je kdo, ko bodo sneli maske tisti, ki so brez lastne odgovornosti počenjali gospodarsko škodo — šele takrat bo možna prava enotnost. Tisti, ki prikrivajo svoje prave ambicije in se skrivajo pod plaščem »dela za isto stvar«, v bistvu pristajajo na sovjetsko agresijo.

Tribuna hoče iskati svojo pot v vseh naštetih dilemah in težavah. Razkrivati hočemo prevleke in po svojih močeh prispevati k oblikovanju samoupravljalne slovenske in jugoslovanske fronte proti vsem, ki bi hoteli vzeti, kar smo po svoje storili in po lastnih sodbah zgradili. Bistveno za oktober 1968 se nam zdi ohraniti integriteto in individualnost. To pa na področju države, na področju naroda in na področju vsakega posameznika. Naša volja je vztrajati na robu, prav na skrajnem robu možnega. Kajti edino s tem, da gremo prek ustaljenih norm, da raziščemo neraziskana področja, s tem, da naša kritika seže prek meja obstoječega, lahko pred seboj in pred narodom opravimo svoj obstoj. Tribuna se odreka tradicijam, z vsako številko hoče graditi nekaj novega, vsaka številka hoče biti fenomen. Kot vsak narod ljubosumno brani svojo integriteto, tako vsako mišljenje zahteva merila prav posebej zase. Če bomo s svojo akcijo, s pisanjem »nadaljevali vojno z drugačnimi sredstvi«, bomo hvaležni. Pridružili se bomo tistim naporom v Zvezi komunistov in v Socialistični zvezi, ki so usmerjeni v izboljšanje že dobrega. Vključujemo se v območje tiste misli, ki pravi, da je bistveni človeški odgovor delo, ki ni plaho ticanje v predmetih, temveč je volja. Življenje je mogoče samo v pogojih »revolucionarnega obrata, ki sega do meja že ustaljenega sveta in njegove radikalne uničljivosti« (Šutlić).

Življenje našega naroda je najprej ogrožila vojna. Potem so prišli nadaljni slabi časi z dogodki, ki so ogrozili njegovo duševno zdravje in značaj. Večina naroda je z upanjem sprejela pogram socializma. Vendar pa so njegovo vodstvo dobili v roke nepravilni ljudje. Dejstvo, da niso imeli državnih izkušenj, stvarnega znanja ali filozofske izobrazbe, niti ne bi bilo tako hudo, ko bi le prisluhnili mnenju drugih in dovolili, da bi jih postopoma zamenjali sposobnejši.

Komunistična partija, ki je po vojni uživala veliko zaupanje ljudi, je to zaupanje postopno zamenjala za oblast, dokler si je ni vse pridobila in tedaj ni imela več ničesar drugega. To moramo povedati, to pa vedo tudi tisti komunisti med nami, ki je njihovo razočaranje nad posledicami prav tako veliko kakor razočaranje drugih. Napačna linija vodstva je spremenila partijo iz politične stranke in ideološke zveze v organizacijo oblasti, ki je postala velika privlačnost za oblasti željne sebičnike, preračunljive strahopetce in ljudi s slabo vestjo. Dotok teh ljudi je vplival na značaj in vedenje partije, ki ni bila že od znotraj urejena tako, da bi v njej lahko brez sramotnih prigod dobili večji vpliv poštene ljudje, ki bi jo stalno spreminjali, da bi bila ves čas prilagojena modernemu svetu. Mnogi komunisti so se borili proti takšnemu propadanju, vendar se jim ni posrečilo, da bi preprečili karkoli takega, kar se je zgodilo.

Razmere v komunistični partiji so bile model in vzrok za prav takšne razmere v državi. Njena spojitve z državo je pripeljala do tega, da je izgubila možnost, odločati se izvršni oblasti. Dejavnost države in gospodarskih organizacij je bila brez kritike. Parlament se je odvalil posvetovanja, vlada vladanja in direktorji upravljanja. Volitve so bile brez pomena, zakoni so izgubili veljavo. Nismo mogli zaupati svojim predstavnikom v nobenem odobru, če pa smo jim lahko, nismo mogli preko njih ničesar zahtevati, ker niso mogli ničesar doseči. Se huje pa je bilo, da skoraj nismo mogli več zaupati drug drugemu. Oseba in kolektivna čast je propadla. S poštenostjo niso prišli nikamor in o kakšnem ocenjevanju po sposobnosti bi zaman govorili. Zato je večina ljudi izgubila zanimanje za družbene zadeve in skrbela le zase in za denar. Toda k slabim razmeram je sodilo tudi to, da se tudi na ta denar ni bilo mogoče zanešati. Pokvarili so se odnosi med ljudmi, izginilo je veselje pri delu, skratka nad ljudstvo so prišli časi, ki so ogrozili njegovo duševno zdravje in značaj.

Za današnje stanje smo odgovorni vsi, vendar so komunisti med nami najbolj odgovorni, toda glavno odgovornost nosijo tisti, ki so bili del ali orodje nekonstituirane sile. Bila je to moč majhne skupine, ki se je širila s pomočjo partijskega aparata od Prage do vsakega okraja in občine. Ta aparat je določal, kdo sme in kdo ne sme delovati, upravljal je namesto združenikov zadruga, namesto delavcev tovarne, namesto državljanov ljudske odbore. Nobena organizacija ni v resnici pripadala svojim članom, tudi komunistična ne. Glavna krivda in največja goljufija teh vladarjev pa je, da so svojo voljo prikazovali kot voljo delavskega razreda. Ko bi kdo hotel verjeti tej prevari, potem bi moral danes delavce kriviti za propadanje našega gospodarstva, za zločine nad nedolžnimi ljudmi, za uvedbo cenzure, ki je prepovedovala, da bi o vsem tem pisali, delavci naj bi bili krivi za napačne investicije, za izgube v trgovini, za pomanjkanje stanovanj. Seveda pa noben razumen človek ne more verjeti v takšno krivdo delavskega razreda. Vsi vemo in se posebej ve to vsak delavec, da delavstvo praktično ni odločalo o ničemer. Delavski funkcionarji so morali glasovati po volji nekoga drugega. Medtem ko so mnogi delavci mislili, da vladajo, je v njihovem imenu vladal posebej vzgojen sloj funkcionarjev partijskega in državnega aparata. Le-ti so dejansko zasedli mesto strmoglavljenega razreda in sami postali nova oblast. Vendar povejmo po pravici, da so se nekateri izmed njih te umazane igre zgodovine že z davna zavedeli. Danes jih spoznamo po tem, da poravnava krivice, popravljajo napake, vračajo odločanje članstvu in državljanom, omejujejo pravice in število upravnega aparata. Z nami so proti nazadnjaškemu nazorom med članstvom partije. Toda velik del funkcionarjev se brani sprememb in ima vse doslej veljavo! Se vedno ima v rokah sredstva oblasti, zlasti v okrajih in občinah, kjer jih lahko uporablja prikrito in brez strahu, da bi se vsakdo pritožil.

Od začetka letošnjega leta smo v prednem procesu demokratizacije. Ta se je začel v komunistični partiji. To moramo povedati in to vedo tudi tisti nekomunisti med nami, ki od tod niso pričakovali ničesar dobrega več. Treba pa je pristaviti, da se ta proces tudi ni mogel nikjer drugje začeti. Saj so vendar le komunisti lahko po celih dvajsetih letih sploh še živeli nekakšno politično življenje, samo opozicija v komunistični partiji je imela ta privilegij, da je bila v dotiku z nasprotnikom. Inicijativa in trud demokratičnih komunistov je zato samo odplačilo za dolg, ki ga ima vsa partija pri nekomunistih.

DVA TISOČ BESED

ker jih je držala v neenakopravnem položaju. Komunistični partiji ne gre torej nobena zahvala, gre ji morda priznanje, ker se pošteno trudi, da bi izkoristila zadnjo priložnost in ohranila svojo in narodno čast. Obrodni proces ne prihaja na dan z ničemer preveč novim. Prinaša misli in predloge, od katerih so mnogi starejši kot zmote našega socializma, drugi pa so nastajali pod površino vidnega dogajanja, morali bi biti že zdavnaj izgovorjeni, bili pa so potlačeni. Ne imejmo iluzij, da te misli zdaj zmagujejo z močjo resnice. Njihovo zmago je odločila prej slabost starega vodstva, ki se je očitno moralo naprej utruditi zaradi dvajsetletne vladavine brez vsakega odpora. Očitno so morale dozoreti do konca vse napačne prvne, skrite že v osnovah in ideologiji tega sistema. Zato ne precejvamo pomena kritike iz vrst pisateljev in študentov. Izvor družbenih sprememb je gospodarstvo. Prava beseda ima svoj pomen šele takrat, ko jo izgovorimo v razmerah, ki so že pravilno obdelane. Pravilno obdelane razmere — s tem pa moramo pri nas razumeti žal vso našo revščino in popoln razpad starega sistema vladanja, ko so se v popolnem

miru na naš račun skompromitirali politiki določenega tipa. Resnica torej ne zmaguje, resnica preprosto ostane, ko je vse drugo zavoženo! Torej tudi ni razloga za ljudsko zmagoslavje, imamo le razlog za novo upanje.

Obračamo se na vas v tem trenutku upanja, ki pa je ves čas ogroženo. Trajalo je nekaj mesecev, preden so se mnogi med nami prepričali, da lahko spregovorijo, mnogi pa ne verjamejo niti sedaj. Toda spregovorili smo že tako in se v tolikšni meri odkrili, da moramo samo dokončati naš namen, da bi humanizirali ta režim. Sicer bi bilo povračilo starih sil kruto. Obračamo se v glavnem na tiste, ki so zaenkrat le čakali. Čas, ki prihaja, bo odločilen za mnogo let.

Čas, ki prihaja, je poletje s počitnicami in dopusti, ko bi najraje po stari navadi vse skupaj pustili. Vendar pa stavimo, da naši dragi nasprotniki komaj čakajo na letni oddih, da bodo mobilizirali svoje dolžnike in si bodo že zdaj hoteli zagotoviti mirne božične praznike! Pazimo torej, kaj se bo dogajalo, trudimo se, da bi to razumeli in na to odgovorili. Odrečimo se nemogočim zahtev, da bi nam ved-

no kdo od zgoraj dajal ob stvareh edino razlago in edin preprost zaključek. Vsakdo si bo moral sam izvajati svoje sklepe, na svojo lastno odgovornost. Skladne skupne sklepe lahko najdemo le v diskusiji, ta pa terja svobodo besede, ki je pravzaprav naša edina demokratična pridobitev letošnjega leta.

V prihodnje dni pa moramo iti tudi z lastno iniciativo in lastnimi odločitvami.

Predvsem bomo nasprotovali nazorom, če bi se pojavili, češ da lahko delamo nekakšen demokratičen prerod brez komunistov, morda celo proti njim. To bi bilo krivično, pa tudi nerazumno. Komunisti imajo izdelane organizacije, v teh je treba podpirati napredno krilo. Imajo izkušene funkcionarje, imajo slednjič vedno v rokah odločilne vzvode in gumbje. Pred javnostjo je vendar tudi njihov Akcijski program, ki je tudi program prvega izravnavanja največje neenakosti, nihče drug nima enako konkretnega programa. Zahtevati je treba, da pridejo s svojimi krajevnimi akcijskimi programi pred javnost v vsakem okraju, v vsaki občini. Tu se bodo takoj dotaknili zelo običajnih in dolgo pričakovanih dejanj. KPC se pripravlja na kongres, ki bo izvolil nov centralni komite. Zahtevajmo, naj bo boljši, kot je bil dosedanji. Če pravi danes komunistična partija, da hoče svoj vodilni položaj prihodnje naslanjati na zaupanje občanov in ne na nasilje, tedaj verjemimo temu v tolikšni meri, kolikor lahko verjamemo ljudem, ki jih že zdaj pošilja kot delegate na okrajne in krajevne konference.

V zadnjem času so ljudje vznemirjeni, da se je nadaljevanje demokratizacije ustavilo. Ta občutek je deloma pojav utrujenosti zaradi razburiljivega dogajanja, deloma pa ustreza resnici: minila je sezona pesenitljivih odkritij, visokih odstopov in opojnih dokazov nenavadne besedne smelosti. Vendar pa se je boj sil le nekam prikril, boj gre za vsebino in črko zakonov, za obseg praktičnih odredb. Razen tega moramo novim ljudem, ministrom, tožilecem, predsednikom in tajnikom dati čas za delo. Pravico imajo do tega časa, da se lahko, ali izkažejo ali pa onemogočijo. Razen tega v centralnih političnih organih danes ni mogoče čakati nič več. Le-ti so pokazali nehoti čudovito poštenost.

Praktična vrednost prihodnje demokratizacije je odvisna od tega, kaj bo s podjetji in v podjetjih. Ob vseh naših diskusijah nas imajo konec koncev v rokah gospodarstveniki. Dobre gospodarstvenike je treba najti in postaviti na ustrezna mesta. Res je, da smo vsi v primerjavi z razvitiimi deželami slabo plačani, nekateri pa še slabše. Lahko zahtevamo več denarja, ki ga je mogoče natisniti in s tem razvednotiti. Vendar pa najprej zahtevamo od direktorjev in predsednikov, naj nam razložijo, kaj in za koliko hočejo izdelovati, komu in za koliko prodajati, koliko bodo dobili in koliko od tega bodo vložili v modernizacijo proizvodnje, koliko pa je mogoče razdeliti. Pod navidez dolgočasnimi naslovi najdemo v časopisih odsev trdega boja za demokratizacijo ali korita. V to lahko posežejo delavci kot člani podjetja tako, da izberejo prave ljudi v uprave in svete podjetja. Kot nameščenci lahko zase naredijo največ, če si za svoje zastopnike izvolijo v sindikalne organe svoje naravne voditelje, sposobne in poštene ljudi ne glede na partijsko pripadnost.

Če ne moremo ta čas od sedanjih centralnih političnih organov pričakovati več, pa moramo doseči več v okrajih in občinah. Zahtevajmo odstop ljudi, ki so izrabili svojo oblast, škodovali družbeni imovini, ravnali nečestno ali okrutno. Iznajti je treba način, kako bi jih prisilili k odstopu. Na primer: javna kritika, resolucija, demonstracija, demonstrativne delovne brigade, zbiranje prispevkov za njihove dohodke, stavka, bojkot njihovih vrat. Vendar pa se j treba dpovedati nezakonitim, nesporodbnim ali grobim sredstvom, ker bi jih izrabili za pritisk na Aleksandra Dubčka. Naš odpor proti pisanju grobih pisem mora biti tako vsesplošen, da bi lahko vsak takšno pismo, ki bi ga še prejeli, lahko smatrali za pismo, ki so si ga dali poslati sami. Poživimo dejavnost Ljudske fronte. Zahtevajmo javna zasedanja ljudskih odborov. Za vprašanja, ki jih nihče neče obravnavati, ustanovim lastne državljanske odbore in komisije. Saj to je preprosto: zbere se nekaj ljudi, izvoli predsednika, vodi pravičen zapisnik, objavi svoj sklep, zahteva rešitev, si ne da zapreti ust. Okrajni in krajevni tisk, ki je po večini degeneriral v uradno trobilo, spremeni v tribuno vseh pozitivnih političnih sil, zahtevajmo ustanovitev uradniških odborov iz zastopnikov Ljudske fronte ali pa ustanovljajmo druge časopise. Ustanovljajmo odbore za obrambo svobode govora. Organizirajmo pri svojih sestankih lastno rediteljsko službo. Če bomo slišali za čudne zadeve, jih preverimo, pošiljajmo delegacije na pristojna mesta, njihove odgovore objavljajmo, četudi na vratih. Podpirajmo organe varnosti, kadar preganjajo

JSI TAKÉ PODEPSAL 2000 SLOV?

FRANTIŠEK ŠAMALIK

AGENTOMANIJA

V dobi znanih poznanjskih dogodkov leta 1956 je mnogo češkoslovaških komunistov izobražencev z veliko kritičnostjo sprejelo uradno razlago teh dogodkov. Med drugim je razglasila, da so v spontanah izjavah nezadovoljstva poznanjskih delovnih ljudi skriti diverzantski elementi ameriških in sploh imperialističnih agentur. Za mnogo bolj prepričljivo in mikavno so šteli interpretacijo tistih poljskih politikov, ki so bolj realistično razlagali te proteste iz napak in pomanjkljivosti gospodarske in socialne politike. Iz takšnih razlag izhaja, da čedalje večjega nezadovoljstva ni mogoče rešiti s krepitvijo varnostnih in drugih organov prisiljevanja, marveč z ustrezno spremembo politične, gospodarske in socialne situacije, kar je tudi postalo osnovni program novega političnega (Gomulkevega) vodstva.

Tedaj je kazalo, da sicer težko, a nezadržno izginja iz politične frazeologije in politične prakse dolgo gojena in učinkovita agentomanija. Iz sodnih procesov smo tedaj izvedeli, da so bili vidni politiki in javni delavci agentje ameriških, nemških, angleških, francoskih, italijanskih in drugih obveščevalnih služb. Iz ust našega odličnega politika smo slišali, da tuji agentje vdirajo k nam po zemlji, pod vodo in po zraku. Mnoge politične in socialne dogodke so tolmačili kot prevaratno dejavnost tujih, zlasti ameriških agentur. Privesek »agent« so dobivali tudi politiki kot Nehru in Mossadek ter humanisti kot na primer Schwietzer.

S tem seveda ne nameravam zanikati niti obstoja agentur in agentov niti potrebe po varovanju državnih skrivnosti, gre mi le za policijsko varnostno deformacijo pojmovanja politike in političnih dogodkov, ki je bila vcepljena javnosti. V tem pojmovanju so mnoga politična gibanja izgubljala socialni značaj, kajti realna gibanja in prizadevanja socialnih sil so imeli za zunanja in goljufiva (za nekaj, kar je dobilo inspiracijo in program v nevidnih agenturah, ki so resnični avtorji in režiserji političnih dram sedanjega sveta). V tako zmaličenem pojmovanju politike sta se razraščala moč in vpliv volunskih mrež do velikanskih razsežnosti. Njihova verjetno fantastična razlaganja je bila dovolj tudi tam, kjer bi bile sicer potrebne resnične analize sil, ki upoštevajo vsa pomembnejša dejstva, posebno v tistih primerih, v katerih bi bila takšna razčlenitev iz teh ali drugih razlogov neprijetna.

V tem ozračju je politika izgubljala logiko in skladnost. Bila je nekaj popolnoma nepredvidljivega, ali pa je bila vsaj nepredvidljiva do stopnje, kjer so cilji agentur ostajali neznani. Posledica te nepredvidljivosti je bilo sumničenje, ki je bilo izraženo v bolj sprejemljivi obliki kot budnost. Sicer pa se je ozračje agentomanije izkazalo uporabno v sporih z re-

snimi ali pa z dozdevnimi političnimi nasprotniki, zakaj pomagala jih je diskreditirati ali likvidirati, kar je bilo olajšano zlasti s tem, da je bil kazenska zakonodaja odsev agentomanije.

Iz tega izhaja, da agentomanija ni bila samo nekakšen socialni mit, ki je izgubil realni pomen in realno osnovo. Precej je opravičena tam, kjer pomembne družbene sile še niso postale politične ali pa tam, kjer so izgubile politični pomen, to je tam, kjer te sile še niso ali pa ne morejo biti nosilci samostojnih političnih akcij. Drugače povedano: tam, kjer demokracija ni realna oblika izražanja družbenih sil. V tej situaciji se politika koncentrirala v vrhovih, v katerih se zato zbirajo razne socialne težnje, torej tudi brezperspektivnost. Tu se pa kopičijo tudi — vsaj tendenca je — obrambna sredstva proti brezperspektivnosti, pretirana lojalnost, kupovanje in prodajanje, zahrbtnost in intrige.

Tu zdaj nastaja paradoks: tisti, ki ima največjo oblast, se hkrati tudi najbolj boji za svoj položaj, za svoje dostojanstvo, za svoje delo. Predobro namreč ve, da bo nekdo drug (in tu je večno vprašanje, kdo neki), ki bo prišel na njegovo mesto, dobil v roke oblast in možnost, da vse znova spremeni. Od tod izhaja tudi večno navzoče vprašanje, ali ne vpliva kdo na koga in v kaki smeri? Tla za agente in še bolj za agentomanijo so zato odlično pripravljena. Torej je dobro izkoristiti vse, kar da čim več poročil o najbližjih in bližnjih sodelavcih.

Taka politika zahteva, da vsak član vodilne skupine sprejme ustrezna »pravila igre«, kar v bistvu pomeni, da si prilasti umetnost intrig in umetnost metod kabinetske politike. Tukaj družbe seveda ni dopustno prositi za podporo v želji, da bi se uveljavilo drugo stališče v vodilni skupini. K ljudstvu se ta skupina lahko obrača samo kot celota, že zato, da bi pokazala soglasje ali pa zato, da bi diskreditirala določene osebe, misli in dejanja.

Kakor hitro spor za politično naravnost preseže okvir vodilne skupine, najsi bo po njeni volji ali brez nje, pomeni to preboj v kabinetsko politiko, vstop raznih družbenih sil v politično življenje. Spopad tega »spolitiziranega vala« s hotenjem »obdržati situacijo v rokah«, to je ohraniti določeno načelo kabinetske politike, dramatičira situacijo, izziva in vzdružuje nemir, povečano emocionalnost in nepotrpežljivost, kar aktivira nove in nove družbene sile. Popolnoma naravno je, da sta nemir in nepotrpežljivost tem večja, čim večjo grožnjo za »prebujene« družbene sloje predstavlja vrnitev k stari kabinetski politiki.

Tak položaj je nastal pri nas po januarju in ravno ta položaj zahteva novo vrednotenje politične dejavnosti. Zahteva resno in odgovorno analizo raznih druž-

benih in političnih sil, njihovih orientacij, prizadevanj in možnosti. Zal na to analizo še vedno nismo pripravljeni, ker je namreč prejšnji sistem ni potreboval, saj nam je hkrati zapustil še neprijetno dediščino — tendenco, gledati na »neplanirano« dejavnost družbenih sil kot na nekaj radikalnega, nevarnega. Prvi mož v državi je lahko razumel kritičnega duha četrtega kongresa pisateljev ali pa dogodke na študentskem Strahovu le v zvezi s »tujimi« vplivi.

Takšno zmaličeno gledanje po januarju zavračamo, kajti v položaju, ko politika ni več kabinetska, marveč je stvar družbe, morajo vodilne sile poznati razporeditev političnih moči in družbene temelje raznih političnih in svetovnonazorskih orientacij. Dojeti morajo našo notranjo in mednarodno politično situacijo, na njeni lojalnosti morajo delati politične odločitve z realno presojo vseh pomembnih dejavnikov, ne pa na vnaprejšnjih ideoloških ali drugih shemah. Vodilne politične sile obnavljajo dejansko vrednost demokratskih načel, obnavljajo enakost perspektiv za razne avtonomne družbene in politične organizacije. Ustvarjajo torej položaj, v katerem ima vasko omejevanje individualne in družbene iniciative natančno ustavno in legalno utemeljitev. Tvorijo prostor za različnost ciljev in orientacij, ravno zato pa je poznavanje družbenega in političnega pomena teh razno-

stnih orientacij pogoj za njihove politične cilje in postopke.

Elementi prejšnjega, predjanuarskega pogleda na našo politično situacijo pa so še zmeraj trdoživno zadržujejo. V svojem bistvu so izraz odpora, ali pa niso sposobni sprejeti načel demokracije, ne morejo se pač posloviti od prejšnjega avtoritativnega režima. Avtoritativni sistem je bil klasično preprost in enoten in se je s tem ohranjal. Zato je tudi nastal čuden pojav, da je tako močan in moniliten red označeval kot nevaren in ogrožajoč ves sistem in tako neznatnega odklona od uradnih stališč. Za ta red je bilo tako ravnanje logično in neizogibno, ker se namreč ni moglo obdržati drugače kot z enotnostjo. Kakor hitro bi dovolil resničen in trajen legalen in uraden pluralizem stališč, bi s tem povzročil svojo spremembo in propad.

Demokracija pa je demokracija prav v tem, da ne pozna niti takšne preproste niti enotnosti, ampak dovoljuje raznolikosti. S stališča avtoritativnega sistema in avtoritativnega mišljenja pa je v tem pomenu polno čeri in nevarnosti. Zato ni samo naravno, ampak tudi neogibno, da se ob naših političnih kontraverzijah, na katere vplivajo nepotrpežljivost, moralna ogorčenja in tako dalje, na obeh področjih zaostrujejo ekstremna stališča, da avtoritativno mišljenje govori o ogrožanju socializma in drugih vrednot, ne da bi se ukvarjalo z realno silo teh, od katerih lahko ogrožanje pričakujemo. Poslanec in general Kodaj, torej mož, ki bi naj zaradi obeh svojih odgovornih funkcij odločal na osnovi poznavanja sil in njihovega obsega, bije plat zvona proti 2000 besedam, v katerih je opazil poziv h kontrarevoluciji, ne da bi natančneje označil sile kontrarevolucije, kar bi pač kot politik in kot vojak moral storiti.

Dejal sem že, da so s stališča avtoritativnega sistema skrbí tega tovariša kar se da preproste in logične, za večino naše družbe, za večino socialistov pa je prav ta sistem nenaraven in nelogičen, zato se bojijo njegove obnove. Tako se sooča dvoje skrbí: zaskrbljenost, da ne bi prišlo do demokratizacije, in skrb, da bi ne prišlo do obnove nedemokratskega sistema. Prva skrb narekuje odpor do združevanja in do svobode govora, druga pa odločno obrambo teh svobod. Obe skrbí pa sta morebiti (Nadaljevanje na 4. strani)

(Nadaljevanje z 2. strani)

resnično kaznivo dejavnost, naš namen ni, da bi povzročali brezvladje in stanj splošne negotovosti. Ogibajmo se sosedskim preprirom, ne naplajamo se v političnih zvezah. Razkrinkujmo voljače.

Oživljeno poletno gibanje po vsej republiki bo priklicalo zanimanje tudi za ureditev državnopravnega odnosa med Čehi in Slovaki. Menimo, da je federalizacija način za rešitev narodnostnega vprašanja, sicer pa je to samo eden izmed pomembnih členov v demokratizaciji razmer. Ta ureditev sama po sebi niti ne more Slovačkom prinesiti boljšega življenja. Režim — v čeških deželah posebej in na Slovaškem posebej — se s tem še ne reši. Vladašina partijsko-državne birokracije lahko traja še naprej, na Slovaškem še toliko bolj, ker je, denimo, »izbojevala večjo svobodo«.

Velika vznemirljivost v zadnjem času izhaja iz možnosti, da v naš razvoj posežejo zunanje, tuje sile. Pred obličjem vsakršne premoči lahko samo vztrajamo spo- došno na svojem in ničesar ne začnemo. Svoji vladi lahko zagotovimo, da bo- mo stali za njo tudi z orožjem v rokah, dokler bo delala tisto, za kar smo ji dali mandat, svojim zaveznikom pa zagotavlja- mo, da bomo spoštovali zavezniške, prija- teljske in trgovinske dogovore. Naši raz-

burjeni očitki in neargumentirano sumničenje lahko samo otežuje stališče naše vlade, ne da bi nam pomagali. Enakopravne odnose si tako in tako lahko zagotovi- mo edino na ta način, da izboljšamo svoje notranje razmere in pripeljemo pre- rodni proces tako daleč, da si bomo en- krat na volitvah izvolili državnike, ki bo- do imeli toliko hrabrosti, poštenosti in političnega razuma, da bodo takšne odno- se ustalili in obvarovali. To pa je tudi pro- blem vseh vlad vseh manjših držav na svetu!

Letošnja pomlad se nam je vrnila spet kakor po vojni velika priložnost. Spet ima- mo možnost, da vzamemo v roke našo skupno stvar, ki ima delovno ime sociali- zem, in ji damo obliko, ki bi boljje ustre- zala našemu nekdanjemu dobremu glasu in sorazmerno dobremu mnenju, ki smo ga o sebi nekoč imeli. Ta pomlad se je pravkar končala in se ne bo vrnila več. Pozimi pa bo vse jasno.

S tem se konča tale naš proglas de- lavcem, kmetom, uslužbencem, umetni- kom, znanstvenikom, tehnikom in vsem. Pisan pa je bil na pobudo znanstvenikov. Podpisi niso popolna zbirka strinjajo- čih se, ampak sam vzorec iz različnih sku- pin javnosti, pač pa odvisno od tega, kako smo lahko koga dobili.

Ludvik Vaculik

TITO! TITO! TITO!

Ljudski genij je neizčrpen in njegove poti ni mogoče z gotovostjo napovedati. Na primer improvizacija na tretjem dvorišču praškega gradu v petek, 9. avgusta, tisto, v trenutku porojeno skandirano geslo »Dubček! Tito! Svoboda!« ima toliko vsebine, kolikor je ne bi bilo mogoče spraviti v še tako skrbno pretehtane dokumente. Titov praški triumf tokrat še zdaleč ni bil samo oddolžitev za preteklost. Bil je triumf, ki bi lahko bil in bi moral biti že pred tednom Dubčkov triumf. V trenutkih kakršni so bili ti, ki so značilni za drugo polovico julija imajo ljudje resnično potrebo, da bi javno izpovedali svojo voljo. Kot bi se zavedali, da triumf vedno traja le trenutek, da se ne vrne in da zato ne smejo izpustiti priložnosti za veliko ljudsko slovesnost. Tudi zato, da bi se lahko česa spominjali, da bi imeli nekaj, kar bomo pripovedovali vnukom. Zakaj to so trenutki, ki se postavljajo preteklost naroda.

Dubček in njegovi tovariši so to seveda vedeli, in njihova izbira ni bila lahka. Kajti bila je povezana z Bratislavo. To, čemur pravimo državniška modrost, je v tem trenutku zahtevalo, da ne bi bilo po-

raženih, da javno ne bi dvignili zmagovalne roke in da bi prst javnosti ne pokazal na steptana tla v areni. Zmage, kjer zmaguje zdrav razum, niso spremljane z vriskanjem množice in s triumfalnim pohodi zmagovalcev. Njih vrednost je mnogo globlja. Skromna ugotovitev radijskega komentatorja, da je bil dokument šestih podpisanih v isti palači kot nekdanji bratislavski mir po bitki pri Slavkovi, je bila v tem trenutku najbrž največ, kar se je dalo reči. Vsakdo, ki vsaj malo pozna zgodovino, je imel o čem premišljati. O preteklosti in o prihodnosti.

In vendar... ena izmed stvari, ki jo ta država najbolj potrebuje, je dokončna utrditev narodnega ponosa. Od tal pa vse do vrha. Priložnost manifestirati ta ponos, ki je v prihodnjem razvoju za vsakega politika tako neprecenljiv kapital, pa je bila hote zamujena. Tudi v tem je gotovo mnogo modrosti, seveda samo pod predpostavko, da ta ponos in brezpogojno vztrajanje ne samo na črti, ampak tudi na konkretni vsebini enakopravnosti postane od danes naprej sestavina vsakodnevne politike države in vseh njenih političnih institucij. To velja za vsakdanjo rutino od-

nosov med državami, velja pa tudi za bese-
se in stavke v proglaših, dokumentih in tisku. Zdi se da je kljub odvečni skoposti komentarjev narod naposled vendarle razumel, kako je treba brati bratislavski dokument, ki je bil v prvem trenutku razumljiv političnim profesionalcem bolj kot zavesti množic, razburjenih zaradi napetih dogodkov v zadnjih tednih. Vendar pa tega ne gre dalje ponavljati. Ne enkrat smo pisali, da je treba razumeti vprašanje sodelovanja s Sovjetsko zvezo tudi kot vprašanje mirnega razumskega preudarka. Ne enkrat smo bili taktično opozorjeni s pripombo, da je ta zveza, ta odnos predvsem vprašanje srca, vprašanje čustva. Bojim pa se, da so se uresničile svarilne besede, da srce in čustva za dolgo zmagajo nad pametjo. Žalitev je segla preveč globoko, da bi bila zlahka pozabljena. S tem mora politika danes računati in se po tem tudi ravnati. Če naj razum zmagaja, morajo srce in čustva dobiti, kar jim pripada, kar bo doseženo s poudarjanjem narodnega ponosa in z nenehnim prizadevanjem za dosego resnične enakopravnosti.

Mala nočna demonstracija na Staroměstskem trgu na predvečer Titovega priho-

da (ki je med drugim postala nekoliko ne-
navadno ogledalo za našo svobodo tiska),
je kljub svoji omejenosti in vsej nepo-
membnosti nujno opozorila na nekaj: v de-
želah, kjer je bila narodna in državna ne-
odvisnost odkupljena z dolgoletnim obro-
ženim bojem, je mogoče s poudarjanjem
tradicije tega boja in z dvigom njegove za-
stave za dolgo ohraniti enotnost naroda v
imenu obrambe suverenosti. Češka usoda
pa je drugačna, obramba narodne in dr-
žavne neodvisnosti je bila in bo vedno po-
vezana z njeno konkretno vsebino. Ne-
sporno je nekaj veličine te dežele v tem, da
takoj, ko je bila odstranjena neposredna
nevarnost, postavlja vprašanje, ali res ni
bilo v ničemer ogroženo njeno prizadeva-
nje, da bi ta neodvisnost dobila demokra-
tično vsebino, ki ustreza njenim tradicijam.
Največja nesreča bi bila, če bi si vodstvo
KPC razlagalo manifestativno podporo, ki
jo je dobilo pred pogajanj v Čierni, ka-
kor kako blanco menico, ki bi dajala vlad-
ajoči stranki pravico obiti katero koli iz-
med vprašanj, ki so postala prečja že pred
julijem. Tudi slovaška izkušnja je navse-
zadnje dokazala — in upajmo, da bo bliž-
nji kongres KPS to potrdil — kako ne-
spameten je bil nazor, da je za narodno
zastavo mogoče skriti nedemokratsko
programa in vsakršno preteklost marsi-
katerega tistih, ki so začeli spomlad s to
zastavo tako vehementno mahati.

Titov praški triumf je torej težnja na-
šega naroda po lastnem Titu. Tradicija dr-
žave in tradicija KPC pa sta takšni, da se
dosledno titovstvo lahko rodi pri nas le
obotavljaje. Njegovo rojstvo pa je neizbež-
no, če naj srečno preživimo prihodnje ob-
dobje, v katerega stopamo. Češkoslova-
ški Tito bo moral biti ne le porok za ob-
rambo ponosa in neodvisnosti narodov
Češkoslovaške, marveč tudi trdne volje
po demokratizaciji, ki se na našem nebu
še daleč svetlika in ki je ne bomo vedno
iskali v isti smeri kot narodni Jugoslavi-
ci. Prevedla B. Koprivec

(Nadaljevanje s 3. strani)

tivirani kot interesi za usodo socializma. Nasprotujejo si skrb za enakost, da v teh sporih nikakor ne gre za enak socializem, ampak da vsaka nasprotna stran določa svoja stališča z gledišča določene koncepcije socializma.

To je osnova naših sporov, ki jih je varšavsko pismo tako dramatičiralo. Kar je skrbelo naše Kodajle, je bilo v njem prikazano kot važno in organizirano gibanje. V pismu beremo o revizionizmu, in priznati moramo, da v resnici korenito revidiramo prejšnje pojmovanje socializma in socialističnega političnega sistema — med drugim nas pri tem navd hujejo tudi stališča XX. kongresa KPSZ. V pismu je tudi zapisano, da se država odreka nekaterih svojih pozicij in priznati moramo, da je to res, ker država namreč resnično »dovoljuje« samostojno avtonomno obstoj in dejavnost raznih skupin, ki so bile prej podložne njenemu vodstvu.

Očitajo nam torej naše hotenje po takšnem socializmu, ki bi združeval v sebi demokracijo in ljudskost, večjo ekonomsko in politično svobodo človeka in skupnosti, težnjo združenosti s prepričanjem, da tak socializem ustreza naši sedanjosti in našim tradicijam in da bo zato trdnje zasidran v naši socialni in narodni strukturi. Ne mislim, da naša prepričanja izvirajo iz nekakšnega usodnega pojmovanja, da je socializem nekaj »neuničljivega« in »neizogibnega«, ali pa da izhajajo iz cenene optimizma. Če pravimo, da je »socializem za nas edina alternativa«, je to aktivistična trditev, ki izhaja iz prepričanja, da bo ta orientacija komunistov dobila pristanek skupnosti.

Naši pogledi se opirajo na nesporne resnice: država, ki se je odrekla vladanju z nasiljem in je močno kritično pretresla lastno preteklost — ki je pri tem dovoljevala javno kritiko skupnosti — ne le ni izgubila vodilnega položaja, ampak je dosegla nesporno hegemonijo, hegemonijo v pravem pomenu besede, ker je izraz spontanega zaupanja in soglasja. Ta država ima najboljše politike in organizatorje in ima v svojih vrstah in med svojimi člani umske kapacitete, ki so sposobne popolnoma jamčiti za njeno kulturno in moralno vodenje. Vsa druga politična združenja — prejšnja in nova, ki šele nastajajo, poudarjajo v svojih programih socializem, demokracijo in humanost — torej prav ti sta načela, ki so osnova politike naprednih komunistov in ki edina lahko olajšajo sodelovanje socialističnih sil. Socialistična, demokratska in humanistična naravnost države in skupnosti sodeluje kljub možnim občasnim nesporazumom s prizadevanji napredne svetovne javnosti, ki tako postaja naš zavetnik v boju proti morebitnim antisocialističnim in antikomunističnim kalkulacijam reakcionarnih sil. K vsemu naštetemu seveda spada tudi dejstvo, ki nam ga dajejo ugled socialističnih držav in sprejeta načela njihovih skupnih interesov — predvsem spoštovanje suverenosti. Iz teh dejstev, o katerih resničnosti se lahko vsak nepristranski opazovalec kadarkoli prepriča, črpamo vero v uresničanje programiranih ciljev, ki jih bo XIV. kongres zanesljivo še jasneje opredelil in

označil. To je seveda šele sfera »hotenja«.

Prav s stališča teh dejstev je takšna utemeljitev skrbi za naš nadaljnji razvoj preveč zastarala, saj je v njej znova čutili utrip že omenjene policijsko birokratskega maličnega pogleda na politični razvoj.

Tudi demokratska skupnost formulira svoje določene »skrb«, ki izhajajo iz dejavnosti ekstremnih sil, v abstraktni sferi zato, da bi te »skrb« spremenila v natančne pravne obrazce za dejavnost posameznikov in skupin. Več kot jasno je, da pravni obrazci, narejeni pred januarjem, niso bili primerni za demokratsko življenje in da po januarju nismo imeli dovolj časa, da bi jih na novo pripravili — da seveda ne govorimo o tem, da na tem področju ni vse jasno in da vsi politični predstavniki nimajo razumevanja za dosledno demokracijo.

Strah ima seveda svoj smisel na političnem področju, ker namreč ruši neutemeljeno, neupravičeno in zato pogubno samozavest. To velja za domnevo, da je ta strah (ali narobe — samozavest) sad resne analize sil. Zal ima strah včasih — in temu smo prav danes priča — samo manipulacijski pomen. Ogrožanje in nevarnost poudarjajo samo zato, da bi dosegli sprejetje takšnih nasprotnih ukrepov, ki bi v celoti bili modifikacija demokracije. Zato se mora situacija dramatičirati tam, kjer je mir; zato se mora iskati zveze tam, kjer jih ni, zato se mora poudarjati to, kar ni preveč pomembno (in zato se tudi lahko srečamo s provokacijami, ki naj razkrijejo kontrarevolucionarne zveze in agente, Vesti o najdenem orožju). Če odklanjamo ta strah, delamo to samo zato, ker nečemo le ohraniti, ampak tudi razvijati naš proces demokratizacije. V nobenem primeru pa nečemo braniti demokracije tako, da bi ji zavili vrat. S stališča demokracije nam lahko povzročajo strah samo tiste sile, ki nočejo sprejeti načela enakosti in splošnih obveznih pravnih okvirov (ki jih je treba z večjo naglico reformirati), sile, ki se izmikajo demokraciji, prevratniške sile, ki se nočejo vključiti v demokracijo in ki se zbirajo proti njej. Moč našega strahu mora ustrezati pomenu teh sil — iz osamljenih in nepomembnih ekstremov (nepomembnih, dokler ne dobijo socialnega odziva) ne moremo uresničevati takih nasprotnih ukrepov, ki bi omejili možnost svobodnega izražanja socialistov in demokratov. Tako do kraja lahko drammatizira nevarnost ekstremov pravzaprav le tisti, ki meni, da si vsa skupnost želi teh skrajnosti in da torej moramo graditi tak politični sistem, ki bi ščitil skupnost pred njo samo. Našo situacijo in naš razvoj hočemo presojati demokratsko, zato ne moremo soglašati z dramtizacijo ali z diskreditiranjem demokratske iniciative in dosežkov demokracije. Seveda imamo za seboj dolgo dediščino avtoritativnega režima, ki se pri nas s pomočjo raznih sil tudi deli na te dramtizacije in diskreditiranja, ker namreč še vedno vidi nevarnost v vsem, kar ni uradno, kar je samostojno, iniciativno in tako naprej. To je naravno in tu so danes najvažnejša tla za dejavnost vseh tistih, ki skupaj s svojo državo hočejo socializem in demokracijo.

LL 24

Joe J. Hexdecker in Johannes Leeb

NÜRNBERSKI PROCES I. KNJIGA,
8. MIR V NAŠIH ČASTIH. STR. 193

»Stirinajstega marca 1939 zvečer,« je v Nürnbergu nadaljeval tožilec Alderman, »sta na predlog nemškega poslanika v Pragi prispela v Berlin gospoda Hácha, predsednik Češkoslovaške republike, in njegov zunanji minister gospod Chvalkovsky. Od konca minulega tedna ja nacistični tisk očital Čehom, da so s silo nastopali zoper Slovake, zoper pripadnike nemške manjšine in zoper državljane nemškega rajha. Zdaj je treba kar brž zadušiti to žarišče v osrčju Evrope. Ti mirovtorci!«

Do ene ure in 15 minut po polnoči sta morala v Berlinu čakati Emil Hácha in František Chvalkovsky, da so ju privedli pred Hitlerja. Isto uro je bil nemški vojski že zapovedan pohod v Prago.

»Tako so v nedeljo pri meni padle kocke,« je Hitler brezobzirno rekel češkoslovaškemu državnemu poglavarju. »Jutri ob 6. uri bo nemška vojska z vseh strani

vkorakala na Češko.«

»Hácha in Chvalkovsky,« se spominja tožilec Schmidt, ki je bil zraven, »sta sedela kakor okamenela vsak na svojem stolu. Samo po njihovi oči si lahko spoznal, da sta dvoje živih bitij.«

»Hácha naj bi podpisal, da se češke oborožene sile nikjer ne bodo upirale in da pride ostala Češkoslovaška pod Hitlerjevo varstvo. Herman Göring je pretil staremu osemdesetletnemu Háchi: če se ne poda, bodo nemudoma vzletela nemška krvela bombnikov in spremenila Prago v kup razvalin.

Bilo je ob treh zjutraj. Hácha se je zgrudil zaradi srčnega krča. Hitlerjev osební zdravnik Theodor Morell mu je vbrizgnil zdravilo. »Sprevidim, da je odpor zaman,« je šepetal Hácha, ko si je opomogel. Petnajstega marca 1939 ob 3. uri 5 minut so podpisali Hácha, Chvalkovsky, Hitler in Ribentrop pripravljeno listino. Ob strahotnem molku sveta je vkorakal Hitler drugi dan v Prago. Češkoslovaške ni bilo več...

KAREL ČAPEK

Tile časi

VOLK IN KOZA

Pogodiva se na gospodarski osnovi: jaz ne bom žrl tvoje trave, ti pa me boš za to oskrbovala s svojim lastnim mesom.

DOKAZ

V dokaz našega napora, da bi se dogovorili s sosednjo državo, smo začeli z bombardiranjem njegovih nezavarovanih mest.

SPOROČILO

Sovražnik se je drzil zahrbtno streljati na naša letala, ki so mirno odmetavala bombe na njegovo mesto.

DOBRA VOLJA

Pripravljeni smo predložiti naš konflikt mednarodni konferenci, vendar s pogojem, da bomo imeli prav mi.

PRINCIP

Dokler se pametnejši umika, tako dolgo zvitejši napada.

DVA TIGRA IN DŽUNGLA

Sestala sva se v korist miru. Dogovorila sva se, da bova lovila skupaj.

Ko je prvo dopoldne na 4. kongresu pisateljev Pavel Kohout začel brati Solženicino pismo, v katerem ta veliki Tolstojev naslednik opisuje tragično usodo sovjetske književnosti za časa stalizma in neostalinizma, je Jiří Hendrych, ki je sedel v prvi vrsti na tribuni, zardel, oblekel čez belo z naramnicami okrašeno srajco suknjič in opotekajoč se odšel; zadaj v parterju, kjer smo sedeli Procházka, Lustig in jaz, je še izgovoril znamenite besede: »Vse ste zaigrali, vse ste zaigrali...«, potem pa je zapustil zasedanje.

Kajti naši ideološki očetje so se že navadili, da od nas marsikaj prenesejo, naučili so se, da marsičesa ne slišijo, kadar v interesu lastnega miru nočejo slišati; tu pa je bila zadeta sila, ki jih je nje same strah in ki njenih ušes niso mogli prevarati, kakor so po potrebi varali svoja lastna ušesa. Prvi udarec, ki je že v prvih urah pretresel kongres pisateljev in spravil v tek verigo nadaljnjih konfliktov, je bil torej udarec v sovjetsko bariero.

Branje Solženicinega pisma pred petsto ljudmi v zaprti dvorani (zgolj informacija o dokumentu, katerega obstoj nismo povzročili niti ga nismo mogli prekljucati) je bilo tedaj obsojeno kot nedopustno vmešavanje v sovjetske zadeve. Leto dni pozneje so brali milijoni ljudi po vsem svetu oficialni politični test, v katerem sovjetski voditelji skupaj s svojimi zvestimi naročajo vodstvu naše države — prvič, drugič, tretjič — kaj mora delati in kako mora vladati.

Primerjava med obema situacijama izrečno kaže, kakšna medsebojna enakopravnost se je skrivala za besedami o prijateljstvu, ljubezni, bratstvu in večnih časih. Raba stare vzvišene besedne zveze: kakor enak z enakim — me do neke mere preprosto razdraži. Naš odnos do Sovjetske zveze nikoli ni bil tak, pa ni tak niti danes, ko se je vodstvo naše države z občudovanja vrednim pogumom postavilo na lastne noge.

Kar poskusimo si predstavljati današnjo situacijo obrnjeno. Predstavimo si torej nepredstavljivo stvar, da bi naši predstavniki poslali v Moskvo noto, v kateri bi protestirali proti razmeram v sovjetskem sodstvu, proti grobnim procesom nad intelektualci in študenti, proti sterilnosti sovjetskega marksizma, proti nevarnosti neostalinizma in bi dokazovali (kakor oni dokazujejo nam), da to še zdaleč ni samo notranja sovjetska zadeva, ampak je to zadeva celotnega mednarodnega komunističnega gibanja, ki ga sovjetske razmere diskreditirajo, zato le-ta v interesu lastnega obstoja vztraja pri zahtevi, da se to stanje spremeni.

Si lahko sploh predstavljamo, da bi sovjetski voditelji reagirali tako kakor mi? Da bi na široko pojasnjevali in opravičevali svojo politiko? Da bi vsaj v eni ali drugi točki priznali neuspeh? Da bi vabili naše sindikaliste, združnike in turiste, naj se pridejo na lastne oči prepričati, kakšna demokracija je v Sovjetski zvezi? Da bi nam v vsakem stavku zagotavljali svojo neomajno ljubezen? Da bi nas povabili, naj se o vsem tem z njimi pogovorimo, in bili izredno veseli, da se lahko sestanejo z nami na lastnem ozemlju, ne pa na našem.

MILAN KUNDERA

MALI IN VELIKI

vali svojo politiko? Da bi vsaj v eni ali drugi točki priznali neuspeh? Da bi vabili naše sindikaliste, združnike in turiste, naj se pridejo na lastne oči prepričati, kakšna demokracija je v Sovjetski zvezi? Da bi nam v vsakem stavku zagotavljali svojo neomajno ljubezen? Da bi nas povabili, naj se o vsem tem z njimi pogovorimo, in bili izredno veseli, da se lahko sestanejo z nami na lastnem ozemlju, ne pa na našem.

Takšna predstava se nam zdi absurdna, vendar to ne dokazujemo samo, da naši odnosi niso odnosi enakega z enakim, ampak tudi to, da si takšnih odnosov ne znamo več niti predstaviti. Da nas razburi le še kričeča neenakopravnost, medtem ko nam je decentna in skrita neenakopravnost prišla v kri in meso in se nam zdi običajna in normalna.

S tem nočem očitati našim politikom njihovo potrpežljivost ob žalitvah niti njihov mirni ton in njihovo vneto prizadevanje za dogovor. V današnjih okoliščinah postaja namreč ravno njihova neizmerno dobra volja orožje, ki razgalja pred celim svetom partnerjevo agresivnost, aroganco in nepristopnost. Toda naj bo to orožje še tako pravilno in primerno, vendar to ni orožje enakega proti enakemu, ampak malega proti velikemu, ogroženega proti ogrožajočemu.

Doseči resnično enakopravnost in polnopravnost — kakšen orjaški trud bo še to za našo malo državo, obkoljeno z ljubeznimi polnimi očmi cevi zavezniških topov! Ni mogoče v enem tednu spreobrniti obojestranskih navad, ki so jih utrjevali naš narodni značaj, ki se je v zadnjih stoletjih, žal, le malo privadil na oster zrak samostojnosti in svobode ter ima razen svoje čudovite svobodomiselne tradicije tudi svojo žalostno avstrijskantsko tradicijo ubogljivosti in prilagodljivosti.

Pri vsem tem pa se narodni značaj ustvarja in preoblikuje v zgodovinskih viharjih in to težko in dramatično leto bo spet dajalo odgovor na vprašanje, kdo smo, kakšni smo in kaj si zaslužimo. Pred našima narodoma je stalno odprta možnost, da bo njuno življenje ostalo životarjenje, da bosta živela tujo, visljeno in nepolnovredno usodo, da se iz prostovoljnega zaveznika nekoč tako ljubljene velesile spremenita v golo orodje v njenih rokah, da se obsodita na notranjo nepomembnost in neoriginalnost ter prej ali slej izgine.

Za majhen narod je vprašanje njegovega biti ali ne biti stalno odprto. Za svojo suverenost se mora večno truditi, delati in bojevati. Samo tisti narod, ki si z vso strastjo prizadeva, da bi bil tisto, kar je, da bi živel po svoje, samo ponosni narod, ki mu je le samobitno življenje tudi pravo življenje, zasluži, da bi živel in bival; in samo takšen narod si bo življenje tudi ohranil.

Prevedel J. Z.

Dragi bralci literarnih listov

Se do tega trenutka ne vemo, če morda besede, ki jih pišemo, niso poslednje za dolgo, mogoče za vselej. Prosim, poslušajte jih!

Naša domovina, ki je želela živeti v socializmu in v miru, je bila napadena s silo, proti kateri nimamo drugega kot duhovno obrambo. Uporabili smo jo. Tanki tuje dežele hrumijo pod okni, izza katerih se obračamo na vas v največji stiski. Obljube so spet samo laž, resnica spet samo slaboten glas. Okovana puška kopita tolčejo na naša vrata, tuja vojska se vlačijo po mestih, ki so bila stoletja bivališče modrosti, razuma, duha, samo zato, ker smo nedolžnim odpahnili vrata ječ, ker smo odprli okna, za katerimi človek ni mogel dihati. To je naša ura pravice in preizkušnje, v kateri ne zapustimo dežele, katere jezik govorimo in pišemo, ne zapustimo ljudstva, ki nam je sledilo.

Dokler bomo živeli, ne bomo nehali verovati in upati v moč svoje resnice, ki je resnica svobode in pravičnosti, razuma, resnica nas vseh, to je resnica, ki dela iz človeka človeka. Se vedno se bojujemo z besedo, čeprav mogoče branimo svoje poslednje minute. Vendar trdno verujemo, da s temi besedami ne bo zamrla, čeprav utihne njihov zvok, potreba, ki jim je dala življenje, volja, živeti v svobodi, humanizmu, v dobi, ki bi jo vodil razum. Verujemo v smisel te volje, ki je v zgodovini človeštva še nihče ni zlomil. Tudi tisti, ki se mora podrediti nasilju, je dolžan nasilje prezirati, zaničevati vse, ki se umažejo, ki podležejo.

Če se mogoče z vami več ne srečamo, vam želimo, da bi se ljubili, da ne bi dovoljevali zatiranja dobrih ljudi in da bi privoščili vsakomur pravico.

Uredništvo L. L.
Prevedla B. Koprivec

Med tako imenovanimi vzroki za agresijo petih članic varšavskega pakta je mogoče zelo hitro zaslediti tisto staro prakso in metodo dela, ki so jo klasiki marksizma razkrinkali kot kapitalistično in filistrsko. Če se torej podobno odvija v odnosih med socialističnimi deželami, ni treba za to obsojati socializma, temveč zlorabo socializma. V nekem smislu je agresija ZSSR, Poljske, NDR, Madžarske in Bolgarije prav nadaljevanje pritiskov, nedemokratske prakse in nesvobode v teh deželah. Združena socialistična birokracija je z administrativnim uveljavljanjem socializma in nasilnim upiranjem demokratičnih praks (ki jo vse bolj zahtevajo posamezni delavski sloji, inteligenca in mladina) doživela neuspeh najprej doma, v lastni deželi. Zategadelj nas ne more čuditi, če se skušajo avtoritarni režimi obdržati tako, da se združijo in si v imenu socialističnih principov poiščejo in imenujejo sovražnike zunaj svojih političnih sistemov. Skonstruiran je bil torej sovražnik — kontrarevolucija, ki naj bi za nedoločen čas zakril njihove lastne napačne probleme, vendar je njihova logika silno kratkovidna in primitivna in zato ni mogla zaslepiti velike večine svetovnega proletariata glede dejanj, vzrokov in namer agresije. Nasprotno — še bolj se je razkrilo resnično socialno ozadje nasilnega dejanja petih socialističnih držav. Resolucija centralnega komiteja ZKJ je zato povsem pravilno ugotovila, da trenutna socialistična praksa v teh deželah ni polskala tistih političnih in ekonomskih ciljev delavskega razreda, ki se kažejo v uresničevanju osvobodilnega dela in človeka ter v razvijanju socialističnih in humanih odnosov med ljudmi.

Če v Vietnamu vidimo izrazito prefinjeno agresijo modernega tipa, ki prav tako ne more zakriti dejstva, da gre za agresijo ZDA, je CSSR toliko bolj jasneje — zaradi primitivnih in machiavelističnih metod, ki smo jim priča, razkrila vojno intervencijo, za katero smo bili morda nekoliko preveč prepričani, da je ni mogoče pričakovati od neke socialistične dežele. Upamo lahko, da obstaja močan kon-

OB „SOCIALISTIČNI“ AGRESIJI

flikt med skrajno primitivnim, že barbar-
skim početjem sovjetske soldateske in vi-
soko humanistično kulturo, ki smo ji pri-
ča prav v ZSSR.

Machiavelizem — njegova vsebina je v
naporabi kakršnegakoli sredstva za dose-
go ciljev — je v totalitarnih družbah eno
od glavnih orodij politične teorije biro-
kratizma. Ta nemoralna pozicija je zato
v popolnem nasprotju z nekaterimi osnov-
nimi vrednotami, do katerih se je člove-
štvo povzpelo v večstoletnem razvoju —
te vrednote tedaj niso last le-tega ali one-
ga političnega gibanja, temveč človeštva
nasproh: iskrenost, poštenost in prijatelj-
stvo. Slovar sovjetskega političnega jezika
sicer vsebuje vse te izraze, ki pa ima-
jo popolnoma nasprotno praktično posledico.
Hkrati pa taka praksa govori o rev-
nosti ciljev, ki si jih je zastavila neka po-

lična avantgarda, kolikor se takšni cilji po-
krivajo z amoralnimi dejanji in zlorabo
institucij.

Pogosto se sprašujemo, kako je uspe-
lo socialistični Romuniji brez usodnejših
zapletov s svojo gigantsko sosedo ohrani-
ti neodvisnost in svobodo. Pri tem je tre-
ba predvsem omeniti specifično razvojno
pot Romunije, ki je v zunanji politiki iz-
vedla dokaj radikalne spremembe, med-
tem ko je v notranji politiki ubrala pot
evolucionarnih sprememb.

Z agresijo na CSSR se postavlja vpra-
šanje permanentne ogroženosti, ki bo
spremljala procese nadaljnje demokratiza-
cije v Romuniji. Gre predvsem za nevar-
nost, ki grozi ob dejstvu, da je današ-
nje politično vodstvo Sovjetske zveze in
njenih zaveznikov spoznalo, da resnično
demokratska podoba CSSR, Romunije in
seveda Jugoslavije ogroža njihove lastne bi-
rokratske osnove. V konceptu politične
strategije vzhodnega bloka je brez dvoma
vendarle prišlo do določenega premika —
to je do zaostrovanja z vsemi tistimi de-
mokratičnimi možnostmi socializma, ki bi
lahko bile privlačne za njihove množice.

Ruska trditev, da so prišli na poziv,
je popolnoma enaka tisti ameriški uradni
trditvi, ki zagovarja prisotnost ameriških
čet v Vietnamu.

Varianti oz. specifika agresije petih so-
OB „SOCIALISTIČNI AGRESIJI“
cialističnih držav v CSSR je v določenem
smislu absurdna: medtem ko se v CSSR
spopadajo dve varianti socializma, gre v
Vietnamu z agresijo kapitalistične ideolo-
gije in sistema nad socialističnim.

Dejstvo, da je socialistična država agre-
sor, bo povzročilo usodne premike v na-
daljnjem razvoju socializma. Mednarodno
delavsko gibanje bo v konceptu demo-
kratičnega socializma moralo postopek in
prakse politike SZ in nekaterih njenih sa-
telitov ostro izdiferencirati kot antisocia-
lizem in celo kontrarevolucijo.

V zavesti svetovnih množic bo agresija

socialističnih držav pokopala vse upe, da
je vendarle obstajala neka že osvobodjena
blokovska skupina, ki pomeni določeno
zagotovilo miru na svetu. Prav zaradi te-
ga je potrebna iniciativa sil demokratične-
ga socializma — to vlogo je Jugoslavija v
določenem smislu imela že od leta 1948 na-
prej — ki bo zopet videla v socializmu ure-
snitve izvirnih ciljev Marxa, Engelsa in
Lenina in obsodila velikodržavni in biro-
kratski način izkoriščanja bogate in hu-
manistične marksistične misli.

Podobno dejanje (npr. oportunizem so-
c. te demokracije v 1. svetovni vojni in
zavzemanje za vojno) so sprožile potrebe
po radikalni prestrukturaciji socialističnih
sil. Kljub temu, da bodo morali marks-
isti jasno začrtati mejo med tistim, kar je
resnično in nemarksistično v blokov-
nem socialističnem svetu, pa ni mogoče
videti izhoda v neki novi 3. ali 4. inter-
nacionali, to je v institucijah, ki naj za-
stane razvoj socializma. Podobne insti-
tucije so se vsaj zadnjih 20 ali 30 letih iz-
kazale kot nesposobne pri realizaciji soci-
alističnih ciljev. Naš koncept bi moral bi-
ti širši: na osnovi najširšega združevanja
demokratičnih in progresivnih sil, v poli-
tiki neangažiranosti, ki bo glede na seda-
njo mednarodno situacijo morala še bolj
poglobiti svojo dejavnost in dobiti podpo-
ro v svetovnih množicah.

Od svete aliance pa vse do atlantskega
in varšavskega pakta se jasno kaže tista
rdeča nit, ki govori o dejanskih namenih
in ciljih vojaških in ekskluzivnih politič-
nih zvez.

Socializem kot ideja je zaradi agresije
socialističnih držav seveda prizadet; je pa
povsem jasno, da dejanje agresorjev nima
nikakršne zveze z resničnim socializmom.
Prizadevanja naprednih sil bodo morala
veliko žrtvovati za to, da bi se socializem
kot ideja ne identificiral z dejanji soci-
alističnih vlad. Tudi leta 1948 smo to do-
kazovali, in prav tako leta 1914, ko se je
komunistično gibanje razšlo s socialno
demokracijo, ki je bila na militarističnih
pozicijah. V tej zvezi so popolnoma jasna
in praksi omenjenih socialističnih držav
nasprotna načela Marxa in Lenina. Tako je
npr. znan Leninov citat: „eno je ne-
dvomno: zmagovati proletariat ne more
nobnemu tujemu narodu vsiliti nobene
„osrečitve“, — če noče izpodkopati svoje
lastne zmage.“

Osvobodilna gibanja so s tem dobila si-
len udarec. Ostajata dve možnosti:

a) zaradi pomoči podpreti SZ — konfor-
mistična pozicija, ki bo škodovala narod-
noosvobodilnim gibanjem (primer DR
Vietnama);

b) biti načelno in se upreti tudi „soci-
alistični“ agresiji, iz česar sledi, da bo
Sovjetska zveza prenehala dajati realno in
materialno pomoč.

Iz obeh primerov izhaja nujna kon-
sekvenca, da bodo prizadevanja demokra-
tičnih in progresivnih sil močno oslablje-
na. Vendar — ideja socializma je vseeno
močnejša in lahko preboli odpadništvo.

Kontrarevoluciji in reakciji bo brez
dvoma napadati ne le Sovjetsko zve-
zo, temveč demokratično komunistično gi-
banje nasproh (napadi na KPI)

Uroš Kalin

ALAN BULLOCK

HITLER — SLIKA TIRANSTVA

Predsednika Hacho so v Berlinu
sprejeli z vsemi častmi, ki grejo
državnemu poglavarju; nastanili so
ga v hotelu Aldon; in ko je stopil
v kancersko palačo, ga je na dvo-
rišču pozdravila straža SS enot.
Ironija je bila skoraj očitna. Sele
ob enih ponoči so predsedniku do-
volili stopiti pred Hitlerja; zama-
si je bilil glavo, o čem bodo govo-
rili. Führer ga je sprejel v svoji
delovni sobi; pri njem so bili Gö-
ring, general Keitel in še štirje ve-
ljaki. Hacha — starček šibkega
zdravja, utrujen, politično neizku-
šen in brez kakršnega koli aduta
v svojih rokah — je skušal omeh-
čati Hitlerja s svojo skromnostjo.
Dotlej je bil, je dejal, neznana ose-
ba; politično sploh ni deloval (bil
je sodnik), le redkokdaj je videl
Beneša ali Masaryka, njun režim
pa mu je bil tuj — »tako tuj, da
se je po nenadni spremembi spra-
ševal, ali je bilo za Českoslovaško
sploh prav, da je bila neodvisna«.
Nobenih razlogov nima, da bi se
pritoževal zaradi dogodkov na Slo-
vaškem, prosi pa Führerja, da Če-
hom prizna pravico do lastnega na-
cionalnega življenja. Kakor hitro je
Hacha končal ta servilni zagovor,
je spregovoril Hitler. Znova je pri-
kazal potek svoje politike do Čehov
in znova jih je obtožil, da niso
zrušili Beneševca in Masarykovega
režima.

Zato je minulo nedeljo 12. marca
napočil zanj usodni dan... Češki
vladi ni več mogel zaupati... Še
danes ob zori bo nemška vojska
od vseh strani vdrla na Češko in
nemško letalstvo bo zasedlo vsa
češka letališča. Pri tem je mogoče
dvoje. Lahko se zgodi, da se vdor
nemških enot sprevrže v bitko. Te-
daj bomo odpor zatrl z orožjem.
Lahko pa nemška vojska vkoraka
mirno, brez odpora; v tem primeru
bo Führer lahko pokazal svojo ple-
menitost in Čehom dovolil avtono-
mijo ter do neke meje tudi nacio-
nalno svobodo...

Če pa se vnamejo boji, bo češke
vojske v dveh dneh konec. Seveda
bi padlo tudi nekaj Nemcev, to bi
sprožilo še večje sovraštvo, ki bi
Hitlerja prisililo, da jim odkloni
vsako avtonomijo. Svet se za to ne
bo prav nič zmenil. Ko prebira, kar
pišejo tuji časniki o češkem narodu,

ga samo pomiluje. Ob tem mu pri-
haja na misel nemški pregovor:
Crnc je opravil svoje, zdaj lahko
gre...

Zato je poklical Hacho sem. To
povabilo je zadnje dobro dejanje,
ki ga je lahko storil za češko ljud-
stvo... Morda Hachov obisk ute-
gne prepričati najhujše... Ure te-
čejo. Ob šestih (tedaj je bilo dve
čez polnoč) bodo čete vkorakale.
Skoraj sramuje se reči, da bo na
vsak nemški bataljon prišla po ena
češka divizija. Vojaška akcija pa je
bila zamišljena zelo plemenito. Sve-
tuje mu, naj se s Chvalkovskim
umakneta in se pogovorita o tem,
kaj storiti.

Na Hachovo vprašanje, kaj naj
bi storila tako na hitro, mu je
Hitler svetoval, naj telefonira v
Prago.

Hacha je nadalje vprašal, ali je
namen vdora razorožitev češke vojs-
ke. Morda bi to lahko uredili ka-
ko drugače. Führer pa je odvrnil,
da je njegov sklep o tem dokončen.
Vsakdo ve, je dodal, kaj pomeni
Führerjev sklep.

Tedaj so Hacho in Chvalkovskega
pospremili v drug prostor, da bi
se dalje pogovarjala z Göringom in
Ribbentropom. Pri tem je Göring
zagrozil, da bo z bombardiranjem
razdejal Prago. Hacha je omedlel.
K sebi ga je z injekcijo spravil
zdravnik Morell, ki je bil iz previd-
nosti v bližini. Preden so se vrnili
k Hitlerju, je Hacha dobil telefon-
sko zvezo s Prago in češka vlada
je sklenila izdati ukaz, naj se nihče
ne upira vdoru nemške vojske. Med-
tem so za Hacha pripravili osnutek
komunikeja; podpisal ga je ob po-
novnem sprejemu v Führerjevi de-
lovni sobi ob štirih zjutraj. Uglaje-
ne besede teksta so bile pravo moj-
strstvo neiskrenosti. Führer je —
tako je bilo zapisano — sprejel
predsednika Hacho na njegovo pro-
šnjo in predsednik je »s polnim
zaupanjem podelil usodo češkega
naroda v Führerjeve roke. Nikjer
niti besede o grožnjah in vdoru.

Hitler se je komaj obvladal. Pla-
nil je v sobo svojih tajnikov in jih
povabil, naj ga poljubijo. »Otroci,«
je dejal, »to je najuspešnejši dan
mojega življenja. Prišel bom v zgo-
dovino kot največji Nemec vseh ča-
sov.«

KAREL ČAPEK

Tile časi

RAZVOJ CIVILIZACIJE

Strelja se učinkoviteje, toda zdaj se temu vsaj ne pravi vojna.

NOBENE VOJNE

Dokaz, da zares nočemo vojne: vojskujemo se brez vojne napovedi.

MEDNARODNI DOGOVORI

...da, zagotovo; toda s kom se vojskujemo — to je naša notranja zadeva.

SPOROČILO

V boj smo poslali dve novi diviziji s tanki in letali. Sovražnik beži s težkimi izgubami. Mir traja.

MIR

Mi vojne nočemo. Proti slabšim zadostuje kazenska odprava.

NOTA

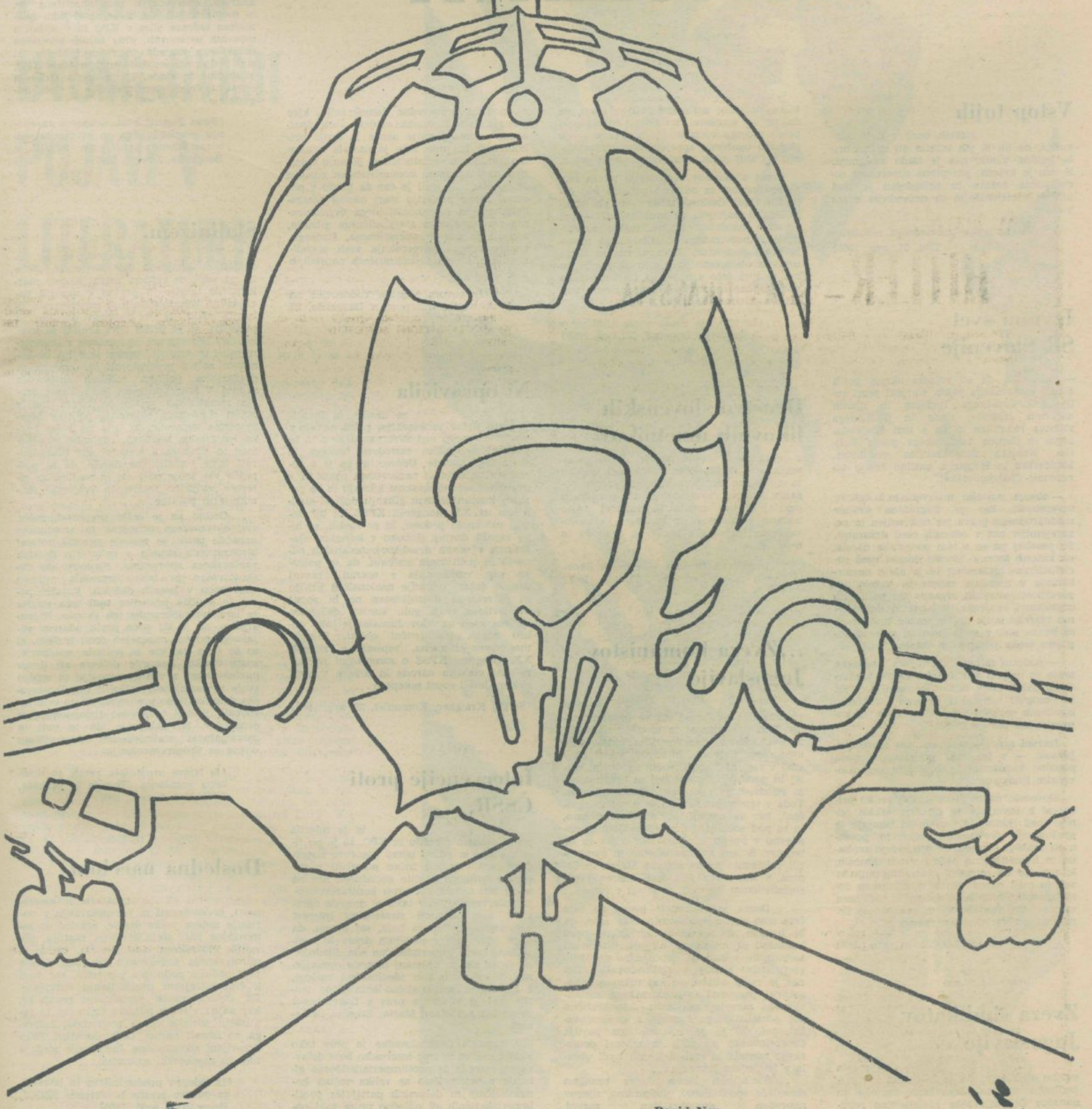
V dokaz naše miroljubnosti izražamo pripravljenost za to, da bi se nam sovražnik vdal na milost in nemilost.

PROTEST

Tožimo civiliziranemu svetu, da naš barbarski sovražnik — namesto da bi sprejel pogoje — še nadalje daje našim letalcem ubijati svoje ženske in otroke.

SPOROČILO

Naše letalstvo je s pronicljivim uspehom bombardiralo sovražnikove sile. Ubit je bil en vojak, sedemdeset žensk in sto otrok.

NI OPRAVIČILA...

Vstop tujih

vojaških enot v Češkoslovaško, ne da bi jih klicala ali to odobrila legalna vlada, nas je hudo vznemirila. S tem je kršena, poteptana suverenost socialistične države in prizadejan je hud udarec socialističnim in naprednim silam v svetu.

(Iz izjave predsednika republike Tita, 21. avg. 1968)

Izvršni svet SR Slovenije

— ugotavlja, da so vojaški ukrepi petih članic varšavskega pakta storjeni proti volji češkoslovaškega ljudstva in njenih ustavnih organov, vlade in političnega vodstva republike in da s tem Sovjetska zveza in članice varšavskega pakta Poljska, Nemška demokratična republika, Madžarska in Bolgarija nasilno kršijo suverenost Češkoslovaške;

— obsoja vojaško intervencijo in kršitev suverenosti, ker je flagrantna kršitev mednarodnega prava ter nedovoljen in nesprejemljiv akt v odnosih med državami. Se posebej pa so s tem poteptana načela, na katerih morajo sloneti odnosi med socialističnimi državami; to je ačelo nevmešavanja v notranje zadeve in načelo odgovornosti ustavnih organov ter političnih organizacij svojemu ljudstvu in delavskemu razredu svoje dežele, kakor tudi pravice lastne poti v socializem, ki ustreza pogojem vsake posamezne dežele.

— podpira zahtevo, da vojska Sovjetske zveze in ostalih štirih dežel članic varšavskega pakta takoj zapustijo ozemlje ČSSR in omogoči normalno delovanje zakonito izvoljenih organov skupščine, vlade in komunistične partije ČSSR.

Izvršni svet — tako kot vsa slovenska javnost — v tej težki preizkušnji izraža popolno solidarnost z bratskim češkoslovaškim ljudstvom.

Slovenski narod je že doslej veliko prispeval k temu, da se zgradijo takšni odnosi med ljudmi in narodi, ki izhajajo iz spoštovanja osebnosti človeka in posebnosti vsakega naroda, ki priznavajo svobodo in humanistična načela v teh odnosih, ki temelje na mirnem sporazumevanju in sožitju med narodi. Zato je enotno in dostojanstveno branila ta načela, ki tudi nam zagotavljajo neodvisnost in samostojen demokratičen socialističen razvoj.

(DELO, 22. avgusta 1968)

Zveza sindikatov Jugoslavije

— zvesta svojim stališčem, da je izključna in neizpodbitna pravica delavskega razreda in narodov Češkoslovaške socialistične repu-

blike, da sami svobodno in neodvisno, ne da bi se vmešaval kdorkoli, odločajo o poteh svojega socialističnega razvoja — je globoko ogorčeno sprejela vest o intervenciji v ČSSR petih dežel varšavskega pakta.

Zveza sindikatov Jugoslavije izraža svojo solidarnost in odločno podpira boj delovnih ljudi Češkoslovaške — ki jih vodi legalni partijski državni organi — pri obrambi neodvisnosti, nacionalne suverenosti in neoviranega socialističnega razvoja svoje domovine. Zahteva, naj se takoj ustavi oboroženo nasilje in okupacija, in naj se tuje čete s področja Češkoslovaške socialistične republike brezpogojno in najhitreje odstranijo.

(Iz poročila Sveta zvez sindikatov Jugoslavije, Beograd, 21. avg. 1968)

Društvo slovenskih likovnih umetnikov

z ogorčenjem obsoja nasilje, ki so ga izvršile sile varšavskega pakta nad češkim in slovaškim narodom in s tem surovo pogazile načela človečanskosti in narodovih pravic. Hkrati izraža še vnaprej svojo iskreno solidarnost in podporo češkoslovaškemu ljudstvu v borbi za svobodo in neodvisnost.

(Brzjavka Društva slovenskih likovnih umetnikov, Delo, 22. avg. 1968)

...Zveza komunistov Jugoslavije

in naša socialistična skupnost sta se nenehno bojevali za neodvisnost in svobodo narodov, za enakopravno demokratično sodelovanje med vsemi deželami in narodi sveta. Zato smo v vsej naši socialistični zgodovini vselej in povsod podpirali boj za osvoboditev in neodvisnost vseh zaslužnjih narodov. Toda v tem primeru smo se posebno zgrozili, ker so napadli socialistično državo, in to pod socialističnim znamenjem in dozdnevno v imenu socialističnih ciljev in interesov. S tem so omadeževali in osramotili veličastno rdečo zastavo Marxa in Lenina. S tem so zadali hud udarec vsem socialističnim, naprednim silam v svetu...

...Danes je vsakomur jasno, da tuje čete niso prišle v Češkoslovaško zato, da bi branile socializem v tej državi pred kakršnimi tujimi silami, ali pred kakršnimi sovražnimi silami, ki neposredno ogrožajo socialistični razvoj v Češkoslovaški. Danes je vsem očitno, za kaj tukaj gre: zaustaviti preporod češkoslovaškega socialističnega razvoja, zaustaviti demokratično pot socialističnega razvoja v Češkoslovaški, pot, ki jo je komunistična partija Češkoslovaške po volji in zahtevi delavskega razreda in vseh delovnih ljudi ubrala v letošnjem januarju...

...Socializem lahko danes branimo samo, če spodbujamo, podpiramo, njegov napreden demokratičen razvoj

na podlagi neposredne demokracije, kjer postaja delovni človek subjekt vseh družbenih odnosov, svoje usode in svoje prihodnosti. In prav zato je nastala kriza v mednarodnem socialističnem gibanju sploh in v mednarodnem komunističnem gibanju še posebej. Napočil je čas da gredo v pozabo, da se preživijo stari odnosi centralističnega in hegemonističnega organiziranja mednarodnega socialističnega gibanja, napočil je čas demokratičnega, širokega, enakopravnega povezovanja vseh socialističnih sil, vseh demokratičnih naprednih gibanj na svetu...

(Iz govora Mijalka Todorovića na mitingu solidarnosti v Beogradu, 23. avg. 1968)

Ni opravičila

za nasilje in invazijo petih držav varšavskega pakta na čelu s Sovjetsko zvezo nad suvereno državo in še posebej delavskim razredom češkega in slovaškega naroda. Udarec, ki ga je v socialističnih deželah varšavskega pakta in v mednarodnem delavskem gibanju in še posebej komunističnem gibanju doživel stalinizem na XX. kongresu KPSZ, ni bil dovolj močan in procesi, ki so sledili, se niso zajedli dovolj globoko v korenine stalinizma v samih družbeno-ekonomskih odnosih in političnem sistemu, da se politična sile, vmešavanja v notranji razvoj drugih držav, teptanje nacionalnih pravic in človeškega dostojanstva ne bi zopet uveljavilo v svoji golii, surovi, delovnim ljudem vseh narodov Jugoslavije tako dobro znani, stalinistični obliki. Princip marksizma-leninizma, zapisan v sklepih XX. kongresa KPSZ o samostojni razvojni poti vsakega naroda in države v socializmu, je bil zopet poteptan...

(Sergej Kraigher, Komunist, 23. avg. 1968)

Intervencije proti ČSSR,

ki je udarila po delavskem razredu in KPC, to je po tistih silah, ki edino lahko zagotove napredek socializma, ne more pomeniti v nobenem primeru zaščite socializma niti ne more biti usmerjena proti kontrarevoluciji. Intervencije prav tako ni mogoče opravičiti z nikakršnimi strateškimi interesi protimperialističnega boja, saj s tem, da šlabi pozicije socialističnih držav in socializma, krepi imperialistične sile. Slednjič pa je to akcija najmanj mogoče opravičevati s kakršnimikoli ideološkimi razlogi, z argumenti marksistično-leninistične teorije, saj je ta akcija prav v flagrantnem nasprotju z idejami Marxa, Engelsa in Lenina.

Okupacija Češkoslovaške je prav tako zadala močan udarec interesom boja delavskega razreda in protimperialističnega gibanja v svetu. Zato se velika večina komunističnih in delavskih partij ter protimperialističnih sil odločno upira taki po-

litiki. Ogorčenje v delavskih, narodoosvobodilnih ter drugih protimperialističnih gibanjih je toliko večje, ker je udarec prišel proti elementarnim interesom njihovega boja prav s tiste strani, od koder so pričakovali le podporo in pomoč. Zaradi tega organizatorji okupacije Češkoslovaške s to akcijo poglobljajo prepad v mednarodnem delavskem ter zlasti v komunističnem gibanju.

Pri vsem tem je spodbudno dejstvo, da nikoli doslej v zgodovini socializma ni bilo nobeno dejanje hegemonizma in birokratske samovolje tako izolirano ter revno nasproti zgodovinskim interesom delavskega razreda in protimperialistični sil...

(Iz resolucije desete seje CK ZKJ, Beograd, 23. avg. 1968)

Dnevi masovne okupacije

ČSSR pred moskovskim sporazumom ponovno dokazujejo, kako tudi majhni narodi razpolagajo z učinkovitimi sredstvi odpora in kako najdejo možnost, da se organizirano in energično upro oboroženi sili, kadar so enotni v svojih upravičenih težnjah. Nikakršna intervencija, tudi oborožena ne, ni mogla doseči, da bi se našel tako imenovane »združene sile« v KPC in v njihovih ustavnih ustanovah, prav zaradi enotnosti delavskega razreda in vsega ljudstva, ki sta podpirala legalne predstavnike KPC, skupščine in vlade. To je svetla stran in ohrabrujoče dejstvo tragedije v teh dogodkih.

(Beno Zupančič na skupnem zasedanju predsedništva in izvršnega odbora zvezne konference SZDLJ v Beogradu, 5. sept. 1968)

Stalinizem,

o katerem se je po dvajsetem kongresu KP Sovjetske zveze in po velikem vzponu ustvarjalnosti marksistične teorije in prakse v mnogih nacionalnih komunističnih in progresivnih gibanjih zdelo, da je bistveno porušeno in preseženo, se je pričel spet krepiti in uveljavljati. Po vzponu humanizma v teoretični misli in družbeni praksi je korak za korakom začela prevladovati birokratska in dogmatična politika vodilnih družbenih skupin. V Sovjetski zvezi je to (razen drugih razsežnosti) prišlo do izraza tudi v obliki ponovnega rojevanja politike hegemonizma supersile, ki ima na voljo velika materialna sredstva, ogromno vojaško moč in poskuša s sredstvi sile disciplinirati male socialistične dežele, da bi podredile vse svoje posebne in nacionalne interese izključno interesom sovjetske ekonomije in politike...

...Očitno pa je češki preporod, poleg »jugoslovanskega primera« in »romunske napačne poti«, še resneje ogrožal položaj birokratičnih skupin v nekaterih deželah varšavskega sporazuma. Strpnost do Češkoslovaške bi lahko ogrozila njihovo eksistenco v lastnih deželah. Vojaški poseg je logična posledica tudi tega strahu in izraz samoobrambe teh skupin. Ni naključje, da je bil eden prvih udarcev vojaškega posega naperejen proti ljudem, ki so se (pa naj gre za politike, novinarje, znanstvenike, kulturne delavce ali druge intelektualce) z vso gorečnostjo in močjo svoje ustvarjalnosti vključili v češkoslovaško demokratično preobnovo ali jo celo zasnovali, ji dali teoretično fiziognomijo in osmisli. Ni naključje, da je tudi ta ustvarjalnost stalinističnim dogmatikom dokaz za »kontrarevolucijo«...

(Iz izjave uredništva revije za družbeno vprašanja »Teorija in praksa«, Ljubljana, 6. sept. 1968)

Dosledna načelom

spoštovanja suverenosti, neodvisnosti in nevmešavanja v notranje zadeve vsake dežele, pravice do samostojne poti socialističnega razvoja, obrambe človeškega dostojanstva, miru in miroljubnega sodelovanja bo naša dežela tudi nadalje podpirala vse tisto, kar vodi k čim hitrejšemu uveljavljanju suverenosti Češkoslovaške socialistične republike, kar najhitrejšemu odhodu tujih čet in realizaciji socialističnega preporoda, katerega so izbrali narodi Češkoslovaške. Tako državljani socialistične Jugoslavije gledajo tudi na moskovski sporazum...

(Iz sklepov predsedništva in izvršnega odbora zvezne konference SZDLJ, Beograd, 5. sept. 1968)

O RAVNANJU Z „NEKIMI DVOMLJIVIMI POJAVI V LITERATURI“

Zgodilo se je spet, da je postal izid neke revije predmet zanimanja določenega dela občanov, ki se še in ki se spet zanimajo za vprašanja, ki so v zvezi s slovensko književnostjo.

Kako zapleten stavek za povsem preprosto dejstvo! V neprimernem času je izšla nevznemirljiva revija in povzročila izbruh nepotrebne histerije. Pisatelji so postali literarni teoretiki (pišejo razprave o razvoju uporabe ločil), politiki so postali literati, vsi pa imajo pred očmi le eno. Glave od kurcev in krvave pinte, pikice in krogci, najrazličnejši prezervativi, itd. itd. — vse to mora iz slovenske literature, če pa že kdo od piscev te literature ne more zdržati brez pisanja, naj piše svoje grdobije na roko in jih potem posoja prijateljem in znancem, ker za tako in podobno književnost ne bo več denarja. Tako si slovenski pisatelj (najmlajši), ki piše to literaturo, in spet ubogi slovenski literarni teoretik (malo starejši), ki brani in zagovarja to nesnago spet pred prijaznim opominjanjem, ki se lahko sprevrže v kaznovanje, če ne boš priden. Priden pa boš moral biti, ti upanje in strah zbujaajoči slovenski literarni naraščajnik, ker nisi užaljeni diplomant kake tehniške visoke šole, ki se lahko zaposli tam, kjer za Prešerna in Cankarja še slišali niso. Ostati boš moral tu, poslušati nasvete, sprejemati pohvale in denar ter končno spoznati, da je slovenski jezik idealno sredstvo sporazumevanja in provokacije ter da ti ljudje ne bodo kupovali knjig, če ne boš imel več poguma (literarnega) in poštenosti (človeške), kot tisti, ki pišejo, pa jih že dolgo nihče ne bere, ker je v njihovih knjigah premalo nagih punc, krvavih mrličev, izbitih zob in drhteče ljubezni. Vsega tega ni in sodobna slovenska literatura je omledna in malce plehka, kot je omledna in malce plehka ta naša slovenska stvarnost.

Besede so se mi nekam čudno razvile, povedal sem tisto, česar nisem imel namena povedati, in pozabil tisto, kar bi moral zapisati. Mislim, da smo spet pričeli biti plat zvona pred nepravimi Turki. Ko bodo prišli bliže, se bo sicer opazilo, da so brezverci, ki pa pripadajo povsem nenevarni vrsti. Hočem reči (to je ugotovil že M. Kranjec), da število talentov med nastopajočimi v inkriminiranem Katalogu sploh ne sme zbujaati nobene panike. Pozornosti pa je vredna vnema, s katero so se nekateri spravili k podučevanju slovenskega literarnega naraščaja.

Spet se je ponovila na Slovenskem že tolikokrat uporabljena metoda, po kateri postane sloveski literat (kakršnekoli vrste) učenec, ves slovenski publikum pa strogi pedagog. V tem trenutku bi rad vsak prijel za palico, pa če ima tistemu, ki ga bo tepel, ali kaj očitati ali pa je hrbitišče, ki mu je namenjena njegova bikovka, varno spravljeno in oblazinjeno. Šala pa se tu še nikakor ne neha, ker tiskanje revije tako razkošnih dimenzij, kot je bil Katalog, tudi ni zastoj, in če smo molčali pri milijardah, zakaj ne bi zavpili pri teh nekaj milijonih. Vse kar je prav! Naš narod je zdrav (včasih malo nesrečen), toda u mazanij in kvant se mu v revijah ne sme prodajati, ker se lahko zgodi, da bo kdo poleg Antene, Arene in stripa kupil še Katalog, pa bomo hitro ogorčeni, ker je neposvečena roka segla na področje, ki je izrazito intelektualno lovišče. Ali je res edini način, da se

slabokrvnost, nevznemirljivost in nenadarjenost slovenskega revialna življenja izkaže na ta način, da je Katalog (po Perspektivah) po dolgem času tista revija, ki vsaj malo vznemirja duhove. Morda bi bila to lahko pobuda, ki je od osrednjih slovenskih revij ne moremo več pričakovati. In mimo sedanjih kritikov so šla leta izhajanja in gore izgubljenega papirja, pa ni nihče niti roke vzdignil. In priti je moralo v svojem bistvu tako nevznemirjajoče dejanje, kot je izid Kataloga, da so se pričeli po vrsti oglašati — in se še bodo, dokler ne bodo skušali tudi tega dejanja nekakšnega »modernizma« pogledati v kontekstu slovenske literature.

Hitro nam lahko postane jasno, da so kakršnekoli idejne, politične omejitve, ki so bile postavljene pred ljudi, ki so se šteli in ki se štejejo med slovenske literate, bile vedno zgrešile svoj cilj. To bi bilo lahko kritikom literarne in politične vrste dobro znano, ker smo se pa odločili, da se iz napak raje ne bomo učili, bomo staro pesem lepo še enkrat ponovili. Ne taka ne drugačna zunanja omejitev ne more zavreti ali pospešiti razvoja ali propada umetniške moči resničnega ustvarjalca. Če je prevratan in epigon, ga ne bomo dolgo poslušali, če je v njem talent in moč, ga od zamišljenega načrta ne

moreta odvrniti ne politični ne administrativno-ekonomski ukrep. (Upam, da slovenski pisatelj Misko Kranjec to dobro ve, in ker vem, da ve — zakaj ni prostora, ki ga je v svojem zapisku posvetil dvomljivi literarni teoriji, raje izrabil za kritičen pregled tistih besedil, ki so kljub vsemu tega vredna.)

Vsi priznavajo, da je med najmlajšo generacijo prisotna »nalezljiva kuga«, ki pa je — po vsem sodeč — prišla iz povsem neznane smeri. Nihče je noče poznati. Tudi srednja generacija naših literatov se kakršnekoli krivde skrbno otepa in ji predstavlja vse — kar je po splošnih estetskih merilih nespremenljivo — nekritičen uvoz, »frocljanje«, nevarno početje itd. Najbližja kulturna oz. literarna preteklost pa je brez krivde, in so brez krivde vsi tisti, pisatelji, ki so bežali od novih tem, novih literarnih prijemov, bolečih resnic, predvsem pa so bežali od bralca, in prav nam je, če ljudje raje berejo TT.

Zal je vse skupaj še mnogo bolj zapleteno, in mislim, da mi ne eni in ne drugi ne bodo hvaležni, da sem se vmešal v nesporazum okrog Kataloga. Naj se vse ovrže (in to se dá vedno storiti), situacijo, ki je nastala, pa smo si vsi skupaj pravično zaslužili. Kakršni smo, taka je naša literatura.

M. Slodnjak

TONE STOJKO: Zadnja molitev

Vasko
Pregelj
oprema

Miroslav Florijan

MARČEVE VIGILIJE

Zgodi se —
človeku ne ostane niti za cigarete,
za vbračje peresce,
za kapljico dežja.

Obrne žepe narobe,
je suhi.

Stisne se k noči,
k njeni nerazpoznavnosti
tudi sam je noč
z bučnimi vodami.

Dihajoča noč.
Kapljico
za kapljico
destilira
zlato dež.

Vitezslav Nezval

PRAPORČEK

Beli labodi
Na Saint-Germain de Prés
Kavarnice in mlada dekleta
Ljubijo ta pajčolanasti ples
Kavarna Pri dveh mislecih
Kot gledališko kukalo
Mi dovoljuje da sledim stopinjam
Sestnajstletnic

Angel ali Kitajec
V poulični pokrajini takoj po dežju
Se vsede v avtomobil
Precizen kot njegova znamka
Sploh se ne bi začudil
Če bi iz cerkvice nasproti zletel
Sprevod kačjih pastirjev
Ali če bi se razblinil

Kot mavrica deklet
Ki so pobarvana
Kot višnjeva drevesa
Ali livade ob petih popoldne

OB IZIDU MONPARNAŠKEGA POKOPALIŠČA

Ob zidu montparnaškega pokopališča
sem se ustavil nekoč zvečer in hitro odšel
Naprej nisem mogel naprej nisem šel

Tam leži pesnik Cvetja zla
in tako dalje
Pozdravimo umrle kralje

Pesnik
ko bi živila tvoja nervozna ušesa
bi vsak dan poslušal
svoje pesmi svoje pesmi svoje pesmi v tisoč variantah
Kaj ni to noro?
Smrt ni največje zlo
Morda bom čisto oglušel zaradi vašega zmerjanja skorci
morda pa že vem skozi katera vrata se bom odplazil
danes sem naglušen

Pesnik
to je bil vedno problem tudi danes
čveti otrpli jezik

prevod
Denis
Poniz

Marko Kravos

VOJNA

I.

Razmajane bilke dreves
priklanja veter k tlom.
V lesketanju bliskov jezdec
njegov konj hlasta z zobmi,
bliža se z gromom obdan.
Nebo krvavi v nesrečnih kapljah
in človeški prah postaja blato.

II.

Zvezde so se razvrstile v polju
in korakajo.
Hladno svetijo, trde so,
vse enake.
Potem padejo k tlom
in so kuga.

Vsi ki nanje prisegajo,
bodo izbruhali svoja postana čreva.

III.

Zdaj ve: Tó je!
Njegov zadnji krč
pusti v travi senco.
Sonce visoko
jo raztaplja.

IV.

Kdor drevje požiga,
naj oslepi!
Kdor ptico zadavi,
naj mu roka odmre!
Tisti ki jo je ubijal,
ostane sam s seboj.

V.

Vse nepotopljivo
utone.
Sama korača
bo otok.

ARHEOLOGIJA

ALEKSANDRU

Arheologija
Aleksandru
Zobe nohte
odtrgavamo
vrsto
za vrsto.

Krsta in krsta
vedno manjša v večji —
končno
nekakšen smolnati Tutankamon
bog.

Snemamo mrtvaško oglavnico
val za valom
previdno razbiramo povodenj,

in sama glina
poljubujemo se z nerojenimi vnuki

ROD

Zena,
iz krila ti raste pšenica,
pojdem in spečem iz tebe kruh.
Vso te bodo pojedli
vnuki in pravnuki in še ne rojena mesta
drobtinice bo dobil ogenj.

ZAZNAVA POVODNJI

Zaznava povodnji
Noč.
Selest listja.
Pogledala si —
in zagrmelo je.

Potem se je odprlo nebo.
(Tedaj smo vzeli Brehna
s tisto božjo golaznijo
pa tudi peščico prodca
za žabice.)

Zjutraj pa je bil naokoli
samo
velik prstan vode.

Pripovedovali smo si
tuje počasne besede,
najbrž hebrejske —
in beli angeli
so mežikali
z neonskimi očmi.

Štirideseti dan
je tiho brenčalo. Jaz pa
sem si žvižgal kot brusar nožev.

V vlažen in počasen veter
si lahko spustila
cigaretni dim,
sivo golobico.

VIETNAMU IN ZDAJ ŠE ČEŠKOSLOVAŠKI

Za pravico samoupravljanja se bo treba še boriti

(Razmišljanje ob tezah o idejno-političnih osnovah za izdelavo programa družbeno-ekonomskega razvoja SR Slovenije)

Pričujoče razmišljanje nima pretenzij na celovitost, ker se bo vrtelo le okoli nekaterih teoretičnih vprašanj; če pa bo priložnost, se bom mimoregde dotaknil tudi bolj praktičnih problemov. Metoda, ki jo bom uporabil, bo pravzaprav iskanje zgodovinskih paralel oz. s pomočjo zgodovine kapitalistične blagovne produkcije bom poizkusil opozoriti na nekatere probleme, ki v tezah po mojem mnenju niso dobili tako izrazitega mesta, kot ga zaslužijo. Razloga za to, da si bom pomagal s kapitalizmom, sta dva. Prvič, poznamo Marxovo analizo kapitalističnega produkcijskega načina, in drugič, tudi v socializmu je dominantna blagovna, tržna produkcija. S prvo si olajšamo delo pri identifikaciji osnovnih problemov, glede na drugo pa smo upravičeni sklepati, da se bodo osnovni problemi pojavljali v podobni obliki; njihovo razreševanje pa mora biti seveda različno, ker so družbeni odnosi po vsebini različni.

OSNOVNI PRODUKCIJSKI ODNOS

Odgovor na vprašanje, kateri je osnovni produkcijski odnos nekega družbenega produkcijskega načina, je tako za teoretično politično ekonomijo kot za praktično ekonomsko politiko življenjskega pomena; in sicer zato, ker je od pravilnosti spoznanja bistva produkcijskega načina odvisno nadaljnje spoznavanje in tudi uravnavanje zakonitosti njegovega razvoja. Po Marxu pa vemo, da je produkcija v vseh dosedanjih produkcijskih načinih (suženjstvo, fevdalizem, kapitalizem) bila baza, na kateri se je gradila družbena nadstavba. Nobenega dvoma ni, da je tako tudi v socialističnem produkcijskem načinu; pri tem bi bilo potrebno nekoliko razširiti konvencionalno pojmovanje produkcije, kar pa sedajle ni naš predmet. Če je torej produkcija baza razvoja družbe, tedaj je očitno, da so odnosi med ljudmi v produkciji prav tako baza, iz katere se gradi raznovrstnost družbenih odnosov superstrukture. Osnovni produkcijski odnos pa je tisti, ki v svoji zgradbi vsebuje vse bistven značilnosti produkcijskega načina. Teoretično, še bolj pa praktično, je zato izredno pomembno, da je celotni gospodarski in družbeni sistem definiran v skladu z osnovnim produkcijskim odnosom. Z drugimi besedami, kompleksni splet produkcijskih odnosov in odnosov v superstrukturi mora biti konsistenten z osnovnim produkcijskim odnosom, če hočemo, da se bodo progresivno razvijale produktivne sile (do tiste točke seveda, ko razvoj produktivnih sil preraste okvire danih produkcijskih odnosov in zahteva njihovo spremembo; toda v socializmu smo se daleč od tega, da bi produkcijski odnosi že zavirali razvoj produktivnih sil, naproti, proces razvoja se komaj začel). Če se katerikoli od izvedenih odnosov pojmujejo v nasprotju z osnovnim, tedaj ima to številne posledice na celotni sistem — od zaviranja razvoja produktivnih sil do potrebe za stalnimi intervencijami v družbeno-ekonomski strukturi.

Marx nam ni zapustil recepta za socialistično družbo in tudi marksistična politična ekonomija še ni zadovoljivo rešila vprašanja osnovnega produkcijskega odnosa v socializmu, čeprav se sovjetski teoretiki s tem intenzivno ukvarjajo že od oktobrske revolucije, in, razumljivo, tudi teoretiki drugih socialističnih dežel (bolj sporadično) po drugi svetovni vojni. Z veseljem pa ugotavljam, da je v naši Jugoslaviji prišlo do — današnji stopnji razvoja produktivnih sil, družbenih odnosov in ne nazadnje našemu spoznanju — najbolj ustrezne formulacije: »Združeno delo z družbenimi produkcijskimi sredstvi«. Ne morem točno ugotoviti, toda ta formulacija ne more biti stara veliko več kot eno leto.

Treba je pripomniti, da je to rezultat dolgoletnih prizadevanj političnih delavcev — od uvedbe koncepta samoupravljanja do današnjega koncepta, ki prvega implicitno vsebuje. Na žalost je treba pripomniti tudi to, da jugoslovanska teoretična ekonomska misel ni dala celovitega prispevka v tem procesu. S tem mislim na sodelovanje pri graditvi gospodarskega sistema in na prizadevanje, da bi bil sistem produkcijskih odnosov konsistenten z osnovnim. Ali je bila temu kriva odsotnost primerne spodbude oz. priznanja ali kaj drugega, na tem mestu ne moremo razpravljati.

Zgornjo definicijo lahko še malo bolj prilagodimo besednjaku politične ekonomije in rečemo: osnovni produkcijski odnos socialističnega produkcijskega načina je »združeno delo — družbena lastnina«. Moje globoko prepričanje je, da je to forma, ki najbolje ustreza našemu dosedanjemu razvoju, pa tudi duhu zgodovine. Ponazorimo si to trditev nekoliko podrobneje.

S pomočjo kratke analize liberalnega kapitalizma bom poizkusil pokazati na implikacije osnovnega produkcijskega odnosa, ki jih je potrebno analizirati. Marx je osnovni produkcijski odnos v kapitalizmu definiral kot »mezdno delo — kapital«. Poglejmo, kaj vse je strnjeno v tej kratki ugotovitvi. Najprej je očitna diferenciacija na dva družbena razreda — razred proletarcev in razred kapitalistov. Delavski razred nima nobenih lastnih produkcijskih sredstev in edino, kar mu omogoča preživetje, je to, da svoje delo »prodaja« kapitalistu za mezdno. Kapitalistični razred pa ima v privatni lastnini vsa produkcijska sredstva. Vloga

delavcev v produkciji je reducirana na izvrševanje kapitalistovih ukazov, torej vse upravljanje produkcijskega procesa je bilo v rokah kapitalistov. Razdelitev narodnega dohodka je bila prav tako jasna in antagonistična: delavski razred je dobil mezdno, ki je zadoščala za preživetje in reprodukcijo delavskega razreda kot delavskega razreda, kapitalistični razred pa si je prilastil vso presežno vrednost in jo uporabil za osebno (in splošno) potrošnjo ter za akumulacijo oz. razširjeno reprodukcijo. Vse odločitve o razširjeni reprodukciji — nalaganju dela presežne vrednosti za povečanje obsega produkcije — so bile pridržane razredu lastnikov produkcijskih sredstev. Ker pa je bilo odločanje o akumulaciji pogojeno s težnjo za čim večjim profitom posameznika, torej bilo je stihijno, je v okvirih blagovne, tržne produkcije prihajalo do neuravnovešenega razvoja.

Sedaj pa na analogen način analizirajmo produkcijski odnos »združeno delo — družbena lastnina«. Pr. Predvsem je očitno, da novi produkcijski odnos ne vsebuje polarizacije proizvajalcev na antagonistične razrede in torej tudi razdelitev ne more biti več antagonistična. Vsa produkcijska sredstva (v širšem pomenu) so družbena lastnina. Upravljanje produkcijskega procesa in odločanje o razširjeni reprodukciji je stvar združenega dela, tj. samoupravljanja producentov. Vse te značilnosti produkcijskega odnosa pa v čistem modelu omogočajo skladen razvoj baze in superstrukture socialistične družbe na osnovi spoznanja objektivnih zakonitosti blagovne produkcije in ustreznega planiranja.

Stvari, o katerih govorim, so seveda znane vsakemu, ki zasleduje dnevno časopisje. Moj namen je v tem tekstu pokazati še en zorni kot, ki ni tako običajen, in sicer že nekajkrat omenjeno konsistentnost sistema produkcijskih odnosov z osnovnim. V tezah je na več mestih vsaj implicitno omenjen ali pa citiran naš osnovni produkcijski odnos, ni pa poudarjena njegova vloga niti ni zahtevano, da se čim večji ustvarjalni napor teorije in prakse v prihodnje usmerijo k izoblikovanju takšnega gospodarskega sistema, ki bo zagotavljal hiter razvoj produktivnih sil. Celotni sistem produkcijskih odnosov je treba podrediti spoznanemu bistvu produkcijskega načina in to zgradbo je treba začeti zidati pri temeljih. Ni realistično pričakovati, da se bodo nasprotja, o katerih mnogokrat govorimo, premagovala s tem, da bomo na neprečičenih temeljih postavljali odlično definirano in zamišljeno višja nadstropja družbeno-ekonomskega razvoja.

BORBA ZA SAMOUPRAVLJANJE

Preden preidemo na nekoliko podrobnejše obravnavanje nekaterih od prej naštetih pomembnih značilnosti osnovnega produkcijskega odnosa v socializmu, si pogledajmo še eno, nekoliko poenostavljeno osvetlitev iz zgodovine razvoja kapitalizma. Kapitalizem se je razvijal v okviru še zelo močnih sil fevdalizma. Borba za novi produkcijski odnos je takrat potekala pod danes že prav famoznim geslom liberalnega kapitalizma »laissez faire — laissez passer« to je pomenilo: pustite kapitalista, naj v iskanju svojega dobička dela, kar hoče, naj gre njegovo ravnanje mimo nas, ker bomo na koncu vsi na boljšem. Še malo bolj enostavno rečeno: nihče naj ne vtika nosu v tuje zadeve. Preden nadaljujemo, je treba poudariti, da je bil kapitalizem takrat progresiven produkcijski način, ki je zagotavljal mnogo hitrejši razvoj produktivnih sil (s podiranjem ozkih virov celovske produkcije in z ustanavljanjem tovarniške produkcije).

Analogno pa lahko rečemo tudi za naš samoupravni socializem, da se bori za prodor novega produkcijskega odnosa proti vsaj dvema nasprutujočima silama: proti še vedno močnim silam birokratizma in etatizma pri nas in v socialističnih deželah na eni strani in proti kapitalizmu (ki je kljub svojim notranjim protislovjem razvil produktivne sile do zavidljive višine) na drugi strani. Nobenega dvoma ni, da progresivnejši produkcijski odnos mora prevladati, toda zanj se je treba boriti. In geslo te borbe je: »samoupravljanje na vseh področjih in vseh nivojih delovanja združenega dela z družbeno lastnino«. Treba je dejansko priboriti pravico samoupravljanja na vseh nivojih, v naši zavesti se mora globoko ukoreniniti prepričanje, da je prav vsak delovni človek upravičen razpravljati o prav vseh problemih družbene baze in družbene superstrukture. Razumljivo je, da mora to razpravljanje temeljiti na objektivni analizi zanesljivih podatkov in da ni nujno, da vsak ukvarja z vsem, pač pa s tistim, kar mu je najbližje, kar mu daje največjo spodbudo. Toda razumljivo je tudi to, da ima vsakdo enakopraven glas in da bo šele samoupravni dogovor pokazal, ali je posameznik zastopal širše, družbene interese, ali ne. Če še parafraziram prejšnjo misel: vse stvari so naše skupne stvari; če si bomo vsi prizadevali, bomo na koncu vsi na boljšem. Zavedati se je namreč treba, da je današnji razvoj znanosti in tehnologije gotovo že prešel okvire razvojnih oddelkov v podjetjih, pa naj bodo le-ta še tako velika; prav tako pa je prerastel tudi ozke okvire univerzitetnih in drugih znanstvenih institutov. Danes je potrebno in možno bolj široko povezovanje vseh zainteresiranih za napredek.

In na tej poti si je treba postaviti kot osnovno nalogo prebijanje ovir, ki so še vedno na poti širšemu uveljavljanju smoupravljanja v osnovnih celicah združenega dela — v delovnih organizacijah. Nadaljnje višje oblike združevanja se bodo na naslednji stopnji, če že ne samoumevno, pa vsaj z veliko manjšim naporom, hitreje razvijala.

Kot praktične naloge si je na tej poti treba postaviti splošno zviševanje izobrazbe (do povprečnega nivoja srednje šole, kar lahko traja še zelo dolgo), izoblikovanje sistema objektivnih informacij o stvarnem stanju stvari in o alternativnih možnostih in metodah za napredek ter še utemeljitev samoupravnega procesa planiranja, ki bo temeljil na spoznanju objektivnih zakonitosti blagovne produkcije.

DRUŽBENA LASTNINA

Zelo pomembna teoretična naloga, ki naj določi okvire samoupravnega delovanja, pa je točno definiranje kategorije družbena lastnina. V kapitalizmu je s privatno lastnino produkcijskih sredstev točno določen tako ekonomski kot pravni položaj vsakega akterja v produkcijskem procesu — ekonomsko s razdelitvijo narodnega dohodka na mezdno in presežno vrednost, pravno pa s kazensko in civilno odgovornostjo. Pri nas, na žalost, do sedaj še nismo posvetili dovolj sistematične pozornosti družbeni lastnini. Osnovna ekonomska posledica družbene lastnine nam je jasna — vsak producent dobi dohodek, ki je po vsebini bistveno drugačen kakor mezdna. Toda bolj daljnosežne implikacije družbene lastnine, katere so pogoj za doslednejše in trdnjše zasidranje samoupravljanja, žal niso točno definirane, ali pa njihova definicija niha iz leta v leto, od primera do primera. V mislih imam, če se grobo izrazim, določitev meja, v katerih bo vsak samoupravljalec takoj »udaril po prstih« prekršitelja; meja, v katerih ne bo dvoma o upravičenosti oziroma pristoynosti samoupravljalške akcije, pa naj bo to na področju razširjene produkcije, na področju superstrukture ali za zaščito družbene lastnine. Ena od praktičnih težav, ki bi jo z dosledno opredelitvijo družbene lastnine pravzaprav rešili, je problem prelivanja sredstev za razširjeno reprodukcijo iz ene panoge v drugo ter vprašanje »dohodka«, ki iz takih naložb izvira. Treba je namreč točno opredeliti, do kod sega ekonomska nujna in dolžnost samoupravljalcev za reprodukcijo družbene lastnine.

Seveda ne mislim, da je družbeno lastnino lahko definirati, toda gotovo je, da je treba bistvo družbene lastnine kodificirati čim ustrezneje in primerne današnjemu spoznanju. To trdim zato, ker sem prepričan, da moramo spoznati bistvo produkcijskega odnosa in mu opredeliti temelje in kdaj ostali izvedeni odnosi ne predstavljajo več nekega čisto posebnega pojma niti ne dajejo posebne osnove za strah, da niso v skladu z osnovnimi načeli socialistične družbe in da jih samoupravljalška akcija ni sposobna sama razviti. Tudi iskanje novih in boljših rešitev je olajšano; kajti (ni odveč še enkrat poudariti) zavestna samoupravljalška akcija bo zadoštno zagotovilo za nadaljnji celoviti razvoj naše družbe.

Končal bom s kratkim povzetkom. Menim, da v tezah ni dovolj izrazito poudarjen pomen dejstva, da smo spoznali osnovni produkcijski odnos socialistične družbe na današnji stopnji razvoja. Premalo pozornosti je posvečene družbeni lastnini. Kot osnova naloge nadaljnjega razvoja ni poudarjeno dokončno obračunavanje z ovirami, ki so na poti samoupravljanju v delovnih organizacijah.

Tomo Tadel

DVE HIPOTEZI

Rentabilnost je izraz, ki naj označi razmerje med vloženimi sredstvi in ustvarjenim dohodkom. Pri nas uporabljamo poleg podjetniške rentabilnosti tudi izraz »družbena rentabilnost«. Kakor vsak ekonomski izraz mora biti tudi ta pojavno kvantificiran. Družbena rentabilnost tudi premore izračunljiv pokazatelj. Upam pa si trditi, da ta izraz ekonomsko ne pomeni ničesar in da ne pokaže nič takega, kar bi nas moglo v osnovi zanimati.

Posebno pereče občutimo to nezmožnost pokazatelja (ki ga mnogokrat želimo uporabljati kot instrument) na področju vlaganja sredstev v izobraževanje ali, aktivistično rečeno, v »kadre«. Pri vsem poudarjanju pomena, nujnosti in učinkovitosti vlaganja sredstev v izobraževalni proces kot delovni proces s ciljem izdelati končni proizvod delovne sile z določeno značilnostjo (ki ji našim načelom na ljubo pritakamo še priimek subjekt, katerega pa lahko nosilec delovne sile upraviči šele pozneje, z vključitvijo v kakšno obliko združenega dela), se lovimo v temi, v stihijem načinu finansiranja, ki mora tako nujno biti administrativen, razmetavamo denar za neorganizirane oblike šolanja in razen tega s tem denarjem mnogokrat ustvarjamo slabe izsolance. Ko smo uvideli vse te rezultate (neurejevanja organizacije dela in finansiranja na področju šolstva, smo se začeli nagibati k merjenju koristnosti vlaganja sredstev na tem področju po rentabilnosti.

Cilj izobraževanja je ustvarjanje živega dela na višji stopnji, kot jo je nosilec imel pred vstopom v proces izobraževanja. Vendar je kvantificiranje te stopnje izredno težko in daje dvomljive rezultate. Delovna sila se celo v popolnem blagovnem gospodarstvu s čisto konkurenco, torej v imaginarnem modelu, ne obnaša kot drugo blago niti na trgu niti v produkcijskem procesu. Zato zanjo ne veljajo zakoni trga in produkcije v popolnosti, temveč samo v približku in z izjemami, ki presegaajo običajno mero individualnih odklonov. Toliko manj veljajo te zakonitosti v diriganem gospodarstvu in še manj v gospodarstvu s posebnimi značilnostmi našega kova. S svojim skromnim znanjem in poznavanjem vpra-

(Nadaljevanje na 17. strani)

¹ Marxova analiza velja za čisti model kapitalizma, ne pa za konkretno manifestacijo njegovega časa, kjer so prav tako kot danes, bili še vedno prisotni ostanki drugih produkcijskih načinov. Jasno pa je, da osnovni ton dani fazni družbeno-ekonomski razvoj daje njen dominantni produkcijski način, kar pa je kapitalizem takrat vselakor bil.

² Npr. birokratizem, nestrakovitost, celovsko zapiranje, privatniški interesi, klike itd. itd. Te ovire so v tezah omenjene le kot dejstvo.

MANIFEST

NOVA SMER V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

PROTESTNO PISANJE, POLITIČNA

KNJIŽEVNOST, PROLETARSKA KULTURA

1. Svet se mi kaže kot svet politike, človek kot družbeno bitje, ki sleherni svoj korak usmerja v družbo, se v njej realizira in v njej doživlja svoj eksistenčni poraz. S pisanjem je treba razkrinkavati tihe tokove v političnem življenju, raztrositi politično misel in politični pomislek, da postaneta proletarska last. Z zavestjo, da se mora družba nenehno prenavljati, revolucionirati, se vključujemo v revolucionarno delovanje, ki ga vršijo komunisti v SFRJ. Moj upor in moja zavezanost je na območju akcije proletariata. Proletarec je človek, ki zapušča danost. Proletarec uživa potrošne dobrine, a jih ne malikuje, lastnina mu ne pomeni fetiša in pogoja za akcijo. Njegov cilj življenja je nevezanost. Navezanost na obstoječe je karakteristika meščana. Meščan ne zmore upora, ker se boji izgubiti svoj status. Proletarec nima strahu. Proletarec se dviga in pada, živi življenje preteklosti in prihodnosti, toda vkopan ni nikdar. Proletarec bega. Iz kraja v kraj, od dejanja k dejanju. Njegova dela ostajajo za njim kot spomin, ne kot obljuba.

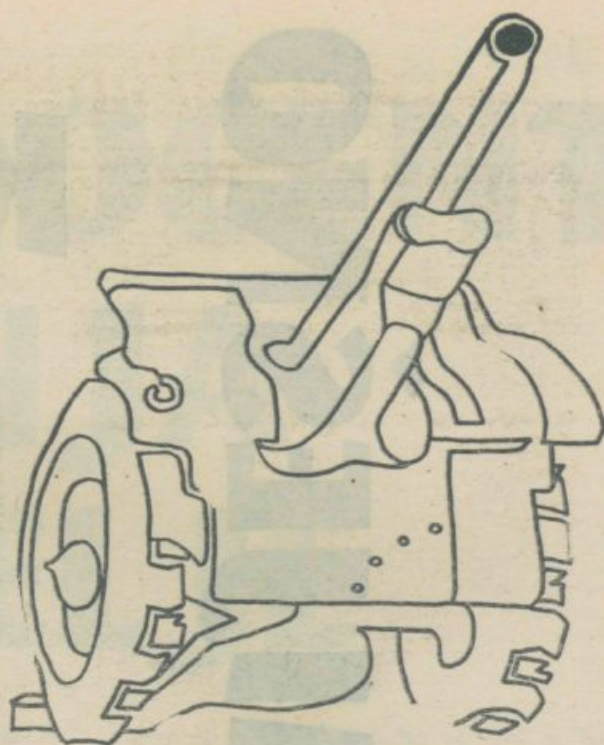
2. Ljudje so nosilci projektov, politična bitja. Politika jih zatira, a hkrati osrečuje, politika jih omogoča in hkrati onemogoča, njihovo življenje se v celoti giblje v politiki in zunaj nje živijo le iluzije buržoazno mislečih posameznikov. Buržoazija vara samo sebe, da ne misli politično. Za temi samoprevarami skriva manipulacijo. Če se nekdo podreja politični logiki, je še vedno politično logičen. Svet drhti od politike. Otopelost za politiko je psihična deformacija. Zavračanje političnega je prazna poza, je votel strah, je klerikalna samoodpoved.

3. Pisanje je nadaljevanje vojne z drugačnimi sredstvi.

4. Pisava je funkcija socialne transformacije. Spevi, legende, Muze spuhijo pred tiskarjevim pultom. Na isti način, kot je za meščana konec razredne lastnine tudi konec sleherne produkcije, tako zanj konec razredne kulture pomeni konec sleherne kulture. Teksti, vse kulturne dejavnosti, dostopne v glavnih mitih te družbe, v bibliotekah, konservatorijih, muzejih, institucijah in rezervah, ki služijo režiji »zgodovine oblike«, so vodeni v smer, ki jo hoče gospodujoči razred. Doslej je veljal primat govornih besed nad pisavo. Pisava je bila dekorativna zunanjost in nevarna možnost neresnice. Moderna znanost ne trpi definicije, da je pisava le predstavljanje besede, pisava je zanj translingvistični proizvodni proces (in tu se začne problematika vse moderne književnosti). Pisavo so skrivali kot delo v predmarksistični teoriji. Ko so spoznali, da je »pomen« v procesu jezika igral vlogo, kot jo ima denar v cirkulaciji blaga, ni bilo vprašanja, da bi opustili smisel, ampak da bi opozorili na možnost študija procesa njegove produkcije (Sollers).

5. Literatura, ki jo osvobajamo preteklosti, je delujoča pisava (sription opérante). Književnost ni estetska dejavnost, je izkustvo delovne misli (Sollers). Postopna radikalizacija odkrije literaturo kot proizvodnjo, ki trka na vrata jezika, na primer: v obliki brezosebne pisave, brez »vrednosti«. Takšno pisanje bojo lepe duše »smisla« (v buržoaznem smislu) določile kot nečitljivo in nesmiselno. Toda to delo ni ne-smisel.

Literatura ne vodi k točnemu »smislu«, ampak sledi dogajanje pomenjajočih transformacij, ki spreminjajo način retoričnega in govorečega branja v mnogoter, aktiven, neskončen prostor.

Subjekt, ki nastaja v tem delovanju, ni glasnik, temveč napisan eksperimentalni akter (Sollers).

6. Pisana beseda je posebna aktivnost. Ni več govorna beseda. Zato si pisana beseda lahko dovoli drugače in več kot govor.

7. Naloga znanosti ni le raziskovanje realnosti, temveč sodelovanje pri njeni transformaciji (Jakubinski).

8. Predlagam, da obravnavamo razne prakse (filozofske, znanstvene, estetske, socialne) kot tekste. Nastanek »tekstualnosti« nas osvobaja arheološkega kopičenja kulture in nas žene v bolj kompleksno, razširjeno prakso.

9. Če govorimo o neznosnih odnosih v naši družbi, ne smemo imeti v mislih samo materialno bedo. Neznosna je hipokrizija, idolatrija, hierarhična kontrola, blagovnost... Studentje niso integrirani v družbo izobilja. Studentje niso lepilo za razpoke v obstoječem sistemu.

10. Subjekt revolucije je tisti, ki razbija obstoječe, ki se s svetom ne pomiri.

Dimitrij Rupel

1. UVAJATI DIKTATURO PROLETKULTA v kulturnem in diktaturo proletarcev v odnošnjem svetu.

2. Z vsemi možnimi prikladnimi sredstvi IZTREBLJATI tvore in gnojne bule udov kulturnega prostora, ki hočejo biti, ali pa že v sami zasnovi niso drugega kot zatohlo prestopicavanje na mestu kiseljaste godije buržoazne misli in te zagovornikov, ki se kot strupene gobe nezadržljivo razširjajo v podrast komaj ozdravljenega gozda.

3. UNICEVATI samozvano in samopašno literaturo, ki si prizadeva opravičevati, skozi to, ko na poti pušča za seboj razmrčena trupla onih, ki HOČEJO delati; USTAVITI porajanje in ONEMOGOCITI obstoj novega meščanskega razreda: KULTURO SRPU IN KLADIVU. SRP IN KLADIVO NAD KULTURO.

4. IZVAJATI KULTURNO REVOLUCIJO.

5. Kulturna revolucija naj v prvi vrsti osmisli revolucijo.

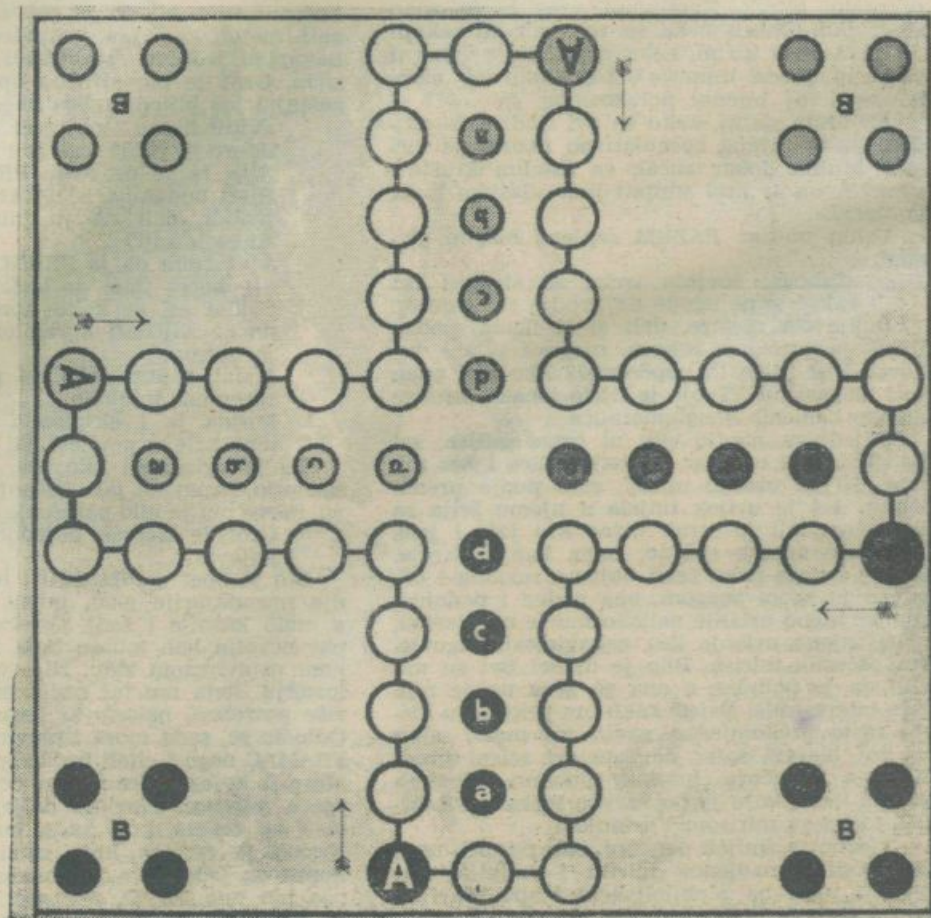
Marko Svabič

K podpisu ali polemiki vabiva vse somišljelnike in zoprnike.

M. Š. in D. R.

edicija oho
namen pelerine
tomaž šalamun
samozaložba
čp gorenjski tisk

namen pelerine po
brške jame

KAO SAMAC

je — SAMAC. Netko ga sitnosopstvenički lupi u stražnjicu kada su se otvorila vrata autobusa, i on izleti na pločnik. Nije se podigao, smijao se i dalje, da čak je i udobnije legao na pločnik, zažmirmio te počeo dialog sa svojim kategoričkim imperativom u grudima:

«Jesi li sada u PRAMCU, pseća mizmozo? Jesam, veliki i mudri. Pa, dobro dali je tamo oblačno? Nije, sasvim je jasno. A, dali ima prašine? Ima, ali to je prašina čovječanstva. Kako ti izgledaju LJUDI iz tog ugla? Vrlo su veliki i tužni. Nemoj lagati mizmozo pseća! Ako je to laž, onda je laž principa. Dosađno je slušati tvoj naivni realizam. A, zašto? Dali zbog realizma, ili naivnosti? Umorio sam se, dovidjenja! Dovidjenja!»

Kraj njegova uha u PRAMCU bijesni žestoka oluja, prolaznici lupaju svojim logičkim stopalima, lupaju kao bestije. Nitko ne primjećuje da se on nalazi u PRAMCU, tojest na cilju, i da se umorio. Oko njega leže sitni komadići njegove rastrgnute kicme, ljudi sada gaze te komadiće i odnose jih na svojim cipelama, odnose jih svojim kućama, kao kobasice ili kompot od šljiva. Neke nose tu hrpu njegove kicme, njemu ne treba, njemu je dosta samo miris i tješan prostor u PRAMCU.

Koješta, treba ustati i održati neki simpozijum sa tim logičkim kreaturama, treba jim reći kako se rodila nova filozofija, iz pjesme ili zbog nje. Treba jim reći, kako je sve počelo, treba napisati Prolegomena za tu novu misao, treba, treba što?

Zaboga samo ne treba biti jeziv kao Grof koji cijedi tuđu mudrost, kroz svoje biserno bijele zube. Zapadao bi on tako sveznalčki, ubistveno u mutne vode mudrovanja i govorio o svojoj najdražoj temi:

«Idem ti ja tako ulicom, kad odjednom gurne me neka baraba i ja skoro padnem. Okrenem se i vidim kako gura i druge ljude. Uхвати me bijes. Zar jedan takav probisvijet...»

Tu je običavao praviti mali odmor, a onda je uronio još u mutnije misli.

«Pa, što so to žene htjele postići eman-

Da udju u povijest? Kojišta, sada su u njoj, pa što, kao da

Imao je bijelu boju lica kao kreč, celavu glavu i neku simboliku od kose. Umorno je pravio tu pauzu i tonuo u svojoj metafizi. Zašto baš sada da se sjeti Grofa? Kako bi on mogao da mu pomogne u sklapanju njegov Prolegomene? Da mu napiše biografiju ili pogovor?

Grofa se sjetio tek tako neodređeno, iznenadjujuće neodređeno. Taj čovjek se nikada nije uzbuđivao ni svojom kicmom, ni PRAM-CEM, ni saznanjem da je SAMAC, nego je uporno cijedio tuđu mudrust kroz svoje krasne bijele zube. Bilo bi primitivno praviti mu komplimente, ali on je zaista bio pravi pravcati metafizičar (sa posuđenom mudrošću). Samo su jednom razgovarali skroz ne-metafizički, Grof je bio strašno uplašen (neću reći zašto) i još bljudjeđ lica nego obično:

«Vidiš li onu ženu? reče. Dobro ju vidim, čak je i ružna. Nije, to je pravcata PRANGIJA. Bježi budalo, ti si PRANGIJA i to metafizička, dali da ju pitam što misli o emancipaciji? Ja, tvrdim da je PRANGIJA! Što hoćeš time da kažeš? Svidja mi se kako koraća, čini se kao da će slijedeći korak eksplodirati, puna je baruta! Izvini, nisam znao da posjeduješ takav rezervoar intuicije. Možda je i eksplozija onaj čin kojim žene hrlje u povijest, štj čovječe?

To je uglavnom bilo sve, ali je onu ženu upamtio, samo ne po sličanju, nego po mirisu, takvo mu je bilo pamćenje.

Grof je išezao odjednom kao što se i

Bio je opet u PRAMCU i to SAMACKI. Dođe mu najprije glad, poput bijedne nevolje a malo kasnije i žed. Osjećao je taj bijedni par nevolja kao mutne boje zateknute na nekom ostavljenom zidu. Nije više mislio na filozofiju, sada mu taj način mišljenja nije bio više potreban, nalazio se izvan kategoričarki. Odućio se, sada mora izploviti! Nije mu samo PRAMAC nego i cijeli brod zaplovio u to more. More iz kojeg izvire njegov očni živec, njegova pseća mizmoza. Plovimo dalje, hrabro! Dodjavo! sa onima koji sada buncaju o kopnu. Kopno je strвина koja zaudara. Dajem sva kopna za jedan pravi okeanos. A taj je okeanos bio ono PRVO, okeanos bez ideg što lići na silogizam, okeanos poput zanosa razlivenog

ka našoj smjelosti, ka našoj prostranoj smjelosti. Ljudi neznaju za miris okeanosa zato muče svoju maštu kukavičkim iluzijama kopna, SAMCU ne treba kopno! Žena to je ono razliveno i neka nas nevolja što jače tišti, neka nam se muti i prevrće utroba, mi smo pošli! Čudni su ti galebovi oko njegova broda, nisu bijeli nego liče više na aluminijum, a noge su jim mutne, podnabule, mršave, priljave, kao kandeže, kao pipci, kao polipi, kao automati koji su ga izbacili iz onog zelenog klopalarala. Jadne ptice, njegova pseća mizmoza ne liči na aluminijum, ona izvire iz tog mora i ne duguje mu ništa sem izvornosti. To ga obrađova, ta nezavisnost, ta titrava vatra, taj bljesak.

Izenada nešto se sruši na PRAMAC i brod, čuo je neke glasove kao odjek. PRAMAC zapuca i slomi se, na licu osjeti vlagu koja je postojala sve neugodnija. Otvori oči i u mraku spazi kako ga čistići ulica mirno polivaju vodom, pravili su se kao da ga ne primjećuju i da samo rade svoj svakodnevi mučni i priljavi posao. Zatvorio je oči, činilo se kao da stoljeće prolazi, a ovi su čistići iz drugog kozmosa, barem izgledaju tako savjesni i točni. Zašto da jim uskraćuje tu nestašnu šalu, ta on jim izgleda kao neki fosil, zašto praviti buku?

Mokrog i bez broda donijeli su ga valovi okeanosa do tog piljesnivoj kopna, njegova brid zaudarala kao smetište. BRODOLOMAC? koješta, izbačen on zna samo za jedan cilj: polako trovati svojim mirisom kopno, za tisuću godina kopno će se sjetiti okeanosa. Samo strpljivo!

Počeo je razabirati i predmete oko sebe, bilo jih je mnogo, osjećao je njihovu prisustvo neprijatno, neobično. Sve neke limene kutije raznih veličina i oblika. Našao se u savsim solidnoj limenoj prašumi. Na jednom tih li-

menih predmeta pročitao je brojkru i skroz nerazumljivu riječ, riječ bjese ušećena i u li-

menne stabla i grane. Svuda gdje god se okrenuo ona je svjetlucala, žmirlila i prijetila. Nasrtljivo bi ujedala moždanu koru sa svih strana.

Sjena se neobično brzo savijala pod pritiskom, mutne, sunčane oluje, koja je bujala u zraku iznad limene prašume. Nešto je sjenu razapelo nasrijed zida i počelo tjerati sve brže i brže. Strujanje oluje nije imalo nikakvog smjera. Za neko vrijeme sjena je nestala u moru ostalih sjena.

Nije se moglo hodati, stopala bi jednostavno

klizila unutar olujnih silnica. Iz ujedene moždane kore najednom isližnue ona rića sa stabala limene prašume samo da je sada djeloval

Ramirez postaje trulež! (godine 1999666) Ta ga misao nije napuštala usred tog lima, čak su i misli postajale lim. Opsjed-

no mu mišlju šuljao se prostorom. Dakle to je ta riječ! Težak je njen hod, poput lima, poput lima, lima, lima, li-

Sve je to šala i taj Ramirez i ta limena prašuma i sve skupa, čovjek neki put podjetinji... Ali zaboga zašto baš sad? Limenim mišlima tužnje signali brzinom zvuka i nijedan signal nemoe se uhvatiti, samo iz daleka šapuce njihov odjek...

Ramirez postaje trulež! (u nekom sobiču kraj akvarija) Ramirez postaje trulež! (u svim nedorečenim pričama)

Signali se prekidaju, sve pretstave postaju mutne. Netko puca zračnom puškom na golubove. Čuje se tek tk, tk, tk... i kotrljajući odskaku olovni metci.

Sprema se operetno apokaliptička oluja, skroz neozbiljno i sa mnogo buke. Nebo je bremenito vodom, svakojakom vodom i voderinom. Nešto baš sada leži u njemu, nakotrlja ni metci puni neubiđenih golubova, metci ispaljeni budzašto, ispaljeni kao plutoni podsmijeha mot bremenitom nebu.

Jedan grom udara kao daleki bubanj. Gpp brzo sakrije pušku i šapne umiljatim spikerskim tenorom:

«Ići ćemo na taj sprovod, zar ne? Ali sasvim iskreno, sve to me zamara! Neznam čemu tolika buka zbog jednog skroz infantilnog samoubistva. Uostalom čovjek bi takvom logikom mogao samo trčati... od sprovoda do sprovoda. Ako to potraje još koji sat poludeću».

Nitko nije mogao ni zamisliti njegovo ludilo, ta to bi ličilo na ovu operetnu oluju, a možda čak i gore.

Okrenuo se od prozora i počeo u mraku tražiti njegovo lice. Poludeće, infatnilno samoubistvo, što sve ne ispriča taj kopljasti Gpp. Zašto odjednom ta jezičakoslomilačka Freudova terminologija? Kakva poza! A novac, tu žutu kovinu, tu poeziju od Timona Atenskog svi su posuđivali od Ramireza. Da, to jim je nekako spontano ulazilo u pojam prijateljstva, kao što ide ovo bremenito nebo u pojam meteorolo-

gije. Zato, mržnja može biti nešto poput loše sale. Htjeo je upitati Gpp-a kako utječe sjećanje na žutu kovinu kao trauma ili kompleks iza kojeg možda stoji sasvim mali bastardizovani grijeh djetinjstva?

Djevojka prozirnih ruku sjedila je skroz bezizvotno na rubu kreveta. Znao je o njenoj sentimentalnoj vezi sa Gpp-om točno sve ono što mu Gpp nije ispričao onako oduševljen i pun razumevanja.

Gpp je gad unatoč sviranju na kitari! Gpp je gad unatoč KAMA SUTRI! Gpp je gad unatoč J. S. Bachu i Maxu Weberu!

Gpp je gad zato jer je gad!

To nije ideologija, to je religija, religija o gadu Gpp-u sa četiri vječne istine i mnogo starih i novih zavjeta. Trebalo bi izmisliti nešto poput Ignazija Loyole za borbu protiv Gpp-ove herezije. Spaliti ga na lomaci! Tamañ posla, čak bi i tamo izvikivao Freudove besmislice. Sjetio sam se riješenja — Gppa trebalo bi pretvoriti u vampira.

Uhvađen u klopku sjedi Gpp kod brijača, kao na električkoj stolici (SAMO BREZ PRETJERIVANJA, MOLIM). Prostorija je poluosvijetljena. Posvuda oko njega staklena ubistva, staklo čini čovjeka ružnijim no što ustvari jeste — mogli bismo to nazvati staklenom ružnoćom. Kada žene skraćuju kosu rade taj posao lijenom odvratnošću bludnica, svi njihovi pokreti su bili automatski ili se završe prebrzo ili pak nikada nemogu dostići željeni vrhunac, ruke jim klize pedantnom oprežnošću oko glave tražeći kosu kao šugavo pseto.

Nije to oštećenje, nego je masakr. Zbog toga lice postaje sve ružnije a žena nemilosrdno traži kosu, ima neke sistematike u tom traženju to je ustvari nešto nalik na mušku defloraciju.

Ovog puta žena škrguće zubima i razotkriva njegove misli, barem čini mu se tako. Skarama skraćuje njihov smisao, izvlači češljem njihovu suštinu. Onda polijeva te misli vodom i prignječuje jih svojim podnabulim tijelom. U ogledalu stvori se odjednom bunja ženska stražnjica koja pravi hi spiralna trzaja ulijeva, a zatim udarno, stražnjica trzajući zbunjeno traži svoj mir, svoju nrvanu izmiednju njegova pogleda i ogledala. Vrsnu od uzbuđenja, zaista vrijedno pažnje.

Bijelo tijelo žene pritisite ga negdje na leđima, pa onda na laktu ruke, mokra glava i gomila izvučenih misli.

Slijepo crijevo nalazi se unutar njegova bica, to ga otkriće ohrabri u neku ruku, ali ga odmah spopadne i bijes šta će mu to ogavno slijepo crijevo, organ koji ničemu ne služi? Razorio bih ga zajedno sa CIJELIM SVIJETOM, razorio, razorio taj svijet.

Bilo mu je dosta tog svinjaka, nasrijed ulice viknuo je iz petnih žila: «Zvijezla kulturna revolucija! Zvijezla MAOCETUNG!»

Neki ljudi pokazivali su mu čelo i stvari koje idu uz to. Stvorila se gužva. Netko je rekao: «Ovaj je malo uduaren!» Uopšte nije bio loše raspoložen, možda je bio i veseo, no to se nikad sigurno ne zna.

Tek mnogo kasnije kada se opereta završila, čuo je i njenu uvrturu. Učinilo mu se da je ljudi ipak vole taj gomasti život, ili bolje rečeno vole se igrati žnuta. Nije pripadao sloju prepredenjaka koji nikad nigdje ne zaglave, ali ipak i to se dogodilo.

Jednog dana sećudi uz rijeku, na nekom niskom zidu ispod kojeg je upravo pisalo pseto ugledao je kredom napisane riječi: «OPAZUJ NARAVO!» To mu se svjidejo, zaista djelovalo je skadno — pseto koje piša i jedan ne baš dječji rukopis. Djeca obično seru po zidovima «JESEM TE, PIZDA...» i slično. Ali ovo ovdje uopšte nije bilo u tom stilu.

Sjetio se da su vjerovatno peripatetičari u Ateni nailazili na slične stvari. Kroz korak, dva, pogled mu stane na žili ruke. Ispod tanke koe dječijala je nekada živio i nekontrolirano, ta žila oslikava sasvim ga zaokupi. Ona uvijek nekog dijavla radi, prčka, transportira. Dabome u školi znali su čovjeku popiti mozak sa tim žilama, venama, ali to ga nije mnogo ganulo. Svakako da se radi o korisnom poslu, transportirati tekućinu sa jednog kraja tijela na drugi. Uvjerjen je i u to da sve služi nekoj idiotskoj svrsi, odmah je tu na dohvrat ruke podjela rada, tržište, roba i tome slično. Pravi pravcati kult svrhe, kad bih samo mogao znati što bi čovječanstvo bez svrhe? Kada bi ikome išta vrijedilo, on bi se odmah proglasio prv. čovjekom bez svrhe, a za sekretara uzeo bi ono pseto ispod zida.

Teško je ljudima čupati riječi, one moraju nekako same od sebe da klize, razgovor je već na početku pošao nizbrdo. Riječi su joj ispadale kao komadi drvenih predmeta zatečenih nasumce izmedju jezika i zuba.

«...sigurna sam da ga poznaješ, obično nosi tamne okrugle naočare, a jedna mu je noga kraća. Dolazio je kod nas u školu i pravio se da prodaje marihuanu, zar ne kakav peder? Neki su čak govorili da piše pjesme, meni se činilo to goim prerjetirvanjem, prosto nisam mogla vjerovati da može jedan kreten napisati dobru pjesmu!»

Pokušao je imitirati njenu strukturu mišljenja, dakle imao jednog bogalja sa okruglim tamnim naočarima koje je utvijo sebi u glavu da je krijumčar marihuane i pjesnik, pa što? Tko mu je kriv, zar on? Ne, on je isključivo osmatrač prirode ili čovjek bez svrhe. Može čak i da sluša te priče ali to ništa ne može izmjeniti ni njega kao osmatrača, a ni prirodu.

Bio je zapanjen kada joj je rekao:

«Ne podnosim te, ki do dijavola!»

Milenko Vakanjac

TOVARIŠ DOCENT ODGANJA IZUMITELJE

Poštari prinese priporočeno pismo. Moram potpisati. Poštari oslini svinčnik. — Ne tja, u spodnjou vrsto. Nato skupaj nariševa nekaj križev, ki naj bi opozarjali na pomoto. Piše mi Jankovič iz zdravilišča. Pravi, da ima težave z zdraviliško osnovno organizacijo. — Sami anarhisti, piše, — sami nekonstruktivni tipji, spominjam se, ko si bil še ti v zdravilišču, takrat se je delalo, zdaj pa je pravo mrtvilo, samo se kimajo. Posebno zdaj ob češkoslovaški krizi. Veš, kaj pravijo? Pravijo, če pridejo Rusi v Makedonijo, potem pridejo Amerikanci v Slovenijo. Fantje prisegajo na Jaltško pogodbo. Samo še hahljajo se, mrhe! Ali se spominjaš Kohna? Ta je napravil kariero, za zveznega poslanca so ga izvolili. Veš, tako se dela, najprej greš malo v Beograd, potem pa postaneš minister v Ljubljani. Kohn bo še daleč prišel. O Rusih ni dal še nobene izjave. Pamenen človek, zdaj čaka, kam se bo obrnilo, nato pa bo potegnil z generalno linijo. No, ne bom ti pisal samo te zoprne štorije. Zdenke se gotovo spominjaš. Njen mož je prava mōra. Zdaj imam reden teht-mehtl z njo. Krasna ljubavnica. Rečem ti, že dolgo nisem imel takšne ženske. Njen mož je najbrž impotenten ali kaj. Sicer vse po stare. Te objema Tvoj star Jankovič.

Dopoladne stopim h Gantarju. Spotoma srečam Leva Miklavčiča, ki popravlja svojega fička kar sredi ceste. — Prekleti drek iz Kragujevca, mi reče, ko ga prijazno vprašam, kaj vendar dela: — Zadnjič mi je šla kurbelva, še prej so se zaribali batl, no, potem sem imel štirinajst dni mir, potem je šla bencinska žrpalica, dvajset tisoč, razumeš, pa bi človek plačal, če bi bilo peto v redu. Pa je skoz nekaj. Zdaj je šel zağanjati, najbrž zobnik, menjalnik ven, vse razdreti, pa bo spet trideset tisoč. Avto ima deset tisoč kilometrov, dragi moj, komaj deset tisoč. Hudič bo vzel to naše gospodarstvo, tisti peklensček z rožički, in čisto praj jim je. Zabilas! je ključ številka petnajst ob tla in obupan sedel na blatnik. — Prej ko so bili italijanski, je bilo v redu, ja, zdaj pa je vse jugoslovansko, kar drobi se, kot bi bilo iz dreka, točno tako. Poslovim se in stopim v tretje nadstropje h Gantarju. Sprejme me s temnim obrazom, povabi me, naj sedem in razložim mu svoj načrt.

— Fant, ta vaša stvar ne bo uspeła, sem pa na vaši strani. Pogovora z izvršniki se bom vsekakor udeležil, toda mislim, da še ni čas. Če vam bojo zdajle dali kakšne položaje, boste morali ubogati, potem boš šel za en klin više in boš spet trepetal v strahu, da te prikrajšajo za naslednji klin. Taka pot vodi do kakšnega sekretarja, v najboljšem primeru do člane izvršnega sveta. Takrat, ko boš prispel do tja, boš izmučen in ne boš več hotel ničesar drugega kakor penzijo. Takšna kariera meni ne diši. Pri nas je birokracija. Birokracija leze navzgor po svojih pravilih. Pravilo je, da si priden, drugače te sunejo z lestve. Nične ne pomisli na znanje. Fant, pri nas je Balkan. Pri nas živimo v popolni temi. Saj sploh ne vemo, kaj se dogaja zunaj. Medtem ko na zapadu koncentrirajo industrijo in kopijojo kapital, pri nas fantaziramo kvečjemu o milijonskih investicijah in se pulimo za dinarček. Pri nas je vse razpršeno, mogoče dva ali trije ljudje v Beogradu vedo, za kaj gre, toda tiste informacije ne grejo naprej. Ljudje mahajo v prazno. Jaz bom čakal. Zdaj zdajle nočem sodelovati. Nekeo bo vse skupaj zgornelo, takrat bojo potrebovali znanstvenike, takrat nas bojo morali poklicati, ker politika samo od sebe kljub vsemu ne more obstajati. Niso več gospodarji gospodarji svojih sužnjev, temveč sužnji postajajo gospodarji svojih gospodarjev.

— Mislim, da malce poenostavljaš, pravim, — če si ne zagotovimo deleža, bomo enostavno ekzistenci ni minimum. Jaz mislim, da gre predvsem za prostor na soncu.

— V senci, dragi moj, v senci. Ti boš na ta način dobil drobtino, jaz pa čakam na pošteno tretjino hleba.

— Toda, saj smo vsi ogroženi, cela naša generacija...

— Ze generacija, toda v našem interesu je ostati skupaj samo do zmage nad skupnim sovražnikom, nato se bomo poklali med sabo. Jaz nisem za takšne igre. Samo prijateljstva bomo razdrlj. Zdaj smo prijatelji in zdi se nam, da nas nekaj veže. Potem se bomo grizli

za položaje. Jaz hočem resnično oblast, ne tisto, o kateri si mi ti maloprej govoril. To s grizenje in pehanje te stane živce, zdravja, čas... in kaj potem? Jaz bom še naprej v teje majhni sobici, ki je bila mišljena kot sekret, še naprej bom bral Hegla in Marxa, še naprej prebiral podatke o financah v razvitih ekonomijah...

— Povem ti... gledal sem v tla in bilo mi je tesno. Fant, kako bi ga rad objel in rekel, gremo skupaj pit, gremo skupaj nad hudiče, ki so zavolili tole državo... premagal sem se. — Kakor hočeš, sem rekel, samo da ti ne bo žal. Zdaj se moramo zbrati. In zbrali se bomo, čeprav brez tebe.

— Fantje, jaz sem z vami, toda ne bom se pulil za položaj.

— Razumeš, najti moramo končno pravi moralni projekt, vsaj mi, kar nas je tukaj, se moramo združiti...

— Fant, to je romantika. Edina pametna alternativa je funkcionalizem.

— Razumeš, se upiram, — razumeš, da je vse mrtvo. Fant, kako bi ga rad objel in rekel, gremo skupaj pit, gremo skupaj nad hudiče, ki so zavolili tole državo... premagal sem se. — Kakor hočeš, sem rekel, samo da ti ne bo žal. Zdaj se moramo zbrati. In zbrali se bomo, čeprav brez tebe.

— Fantje, jaz sem z vami, toda ne bom se pulil za položaj.

— Razumeš, najti moramo končno pravi moralni projekt, vsaj mi, kar nas je tukaj, se moramo združiti...

— Fant, to je romantika. Edina pametna alternativa je funkcionalizem.

— Razumeš, se upiram, — razumeš, da je vse mrtvo. Fant, kako bi ga rad objel in rekel, gremo skupaj pit, gremo skupaj nad hudiče, ki so zavolili tole državo... premagal sem se. — Kakor hočeš, sem rekel, samo da ti ne bo žal. Zdaj se moramo zbrati. In zbrali se bomo, čeprav brez tebe.

— Fantje, jaz sem z vami, toda ne bom se pulil za položaj.

— Razumeš, najti moramo končno pravi moralni projekt, vsaj mi, kar nas je tukaj, se moramo združiti...

— Fant, to je romantika. Edina pametna alternativa je funkcionalizem.

— Razumeš, se upiram, — razumeš, da je vse mrtvo. Fant, kako bi ga rad objel in rekel, gremo skupaj pit, gremo skupaj nad hudiče, ki so zavolili tole državo... premagal sem se. — Kakor hočeš, sem rekel, samo da ti ne bo žal. Zdaj se moramo zbrati. In zbrali se bomo, čeprav brez tebe.

— Fantje, jaz sem z vami, toda ne bom se pulil za položaj.

— Razumeš, najti moramo končno pravi moralni projekt, vsaj mi, kar nas je tukaj, se moramo združiti...

— Fant, to je romantika. Edina pametna alternativa je funkcionalizem.

— Razumeš, se upiram, — razumeš, da je vse mrtvo. Fant, kako bi ga rad objel in rekel, gremo skupaj pit, gremo skupaj nad hudiče, ki so zavolili tole državo... premagal sem se. — Kakor hočeš, sem rekel, samo da ti ne bo žal. Zdaj se moramo zbrati. In zbrali se bomo, čeprav brez tebe.

— Fantje, jaz sem z vami, toda ne bom se pulil za položaj.

— Razumeš, najti moramo končno pravi moralni projekt, vsaj mi, kar nas je tukaj, se moramo združiti...

— Fant, to je romantika. Edina pametna alternativa je funkcionalizem.

— Razumeš, se upiram, — razumeš, da je vse mrtvo. Fant, kako bi ga rad objel in rekel, gremo skupaj pit, gremo skupaj nad hudiče, ki so zavolili tole državo... premagal sem se. — Kakor hočeš, sem rekel, samo da ti ne bo žal. Zdaj se moramo zbrati. In zbrali se bomo, čeprav brez tebe.

— Fantje, jaz sem z vami, toda ne bom se pulil za položaj.

— Razumeš, najti moramo končno pravi moralni projekt, vsaj mi, kar nas je tukaj, se moramo združiti...

— Fant, to je romantika. Edina pametna alternativa je funkcionalizem.

— Razumeš, se upiram, — razumeš, da je vse mrtvo. Fant, kako bi ga rad objel in rekel, gremo skupaj pit, gremo skupaj nad hudiče, ki so zavolili tole državo... premagal sem se. — Kakor hočeš, sem rekel, samo da ti ne bo žal. Zdaj se moramo zbrati. In zbrali se bomo, čeprav brez tebe.

— Fantje, jaz sem z vami, toda ne bom se pulil za položaj.

— Razumeš, najti moramo končno pravi moralni projekt, vsaj mi, kar nas je tukaj, se moramo združiti...

— Fant, to je romantika. Edina pametna alternativa je funkcionalizem.

Potem se vrnejo čez teden ali dva in boječe vprašajo: — No, bo kaj?

Sreča naju. Patricia Zbaničnik. To se zgodi pred pošto. Ima vnetje srednjega ušesa in je zelo sitna. Sicer je krasna in docent pravi, da ima čudovito grivo. — Postrigla se bom, za grozi ona. — Daj no, gremo na en drink. — Ne maram drink, zacepeta Patricia, hočem zajtrkovati pri Tiffaniju. — Poglej, avtor te zgodbe te blazno ljubi, zatrjuje brez moje intervencije docent. — Ne maram avtorja te zgodbe, se skoraj zjoče Patricia, ne maram te zgodbe in ne maram tega imena... mrha si, da veš, sune docenta v gleženj in mene v piščal, nato naju obgrize, v naslednjem trenutku pa se smehlja. — Zdaj sem srečna, pravi, — zdaj gremo lahko gledat trgovine s čevlji.

— Ali že veš, da se ustavi znani pesnik, — ali že veš, da se je začelo? V Mariboru preganajo književnike, perejo jim možgane. Ubili so glavnega urednika neke revije, posilili tajnico uredništva...

— Daj no, daj no, pravim znanemu pesniku, — koliko vinjakov si že popil danes? Znan pesnik šteje na prste. — Šestnajst. Ampak polovico teje, kar sem povedal, je res, prisežem. Nato se mu je rignilo. — Zvečer pri Mraku dobiš nadaljnje informacije.

— Nikoli ne bom odpustila temu tipu, kako ravna s svojo ženo, pravi Patricia in je žalostna. Res žalostna.

— Mislim, reče skrušeno in ne zanima jo več čevlji, — mislim, da bom slabo končala. Umrla bom in potem boste brez mene. Ne srečni in revni boste.

— Bomo, rečeva z docentom. Docent ima najnovejši model Amor okvirjev za očala in je ves orosen tam okoli. — Jaz grem, pravi, zdaj moram k izumiteljem.

Po mestu vibrirajo zastave. Rdeče-belo-modre. Večer je. Izšla je nova številka Tribune. Vsi jo berejo. Dve gospodinjji se pred Bonboniero pogovarjata o Katalogu. — In tisti prezerativni, kakšna svinjarja! — Jaz sem že izrezala tisto, da ne bi prebral kateri od mojih sinov, zelo skrbno sem spravila. Pred Slonom vstopajo in izstopajo gostje. Avtomobili se bleščijo. Mercedes, BMW 2000, peugeot 404... — Moja alfa gre dvesto petdeset, se hvali neki dirigent nekega orkestra. — Moja DS 21 je kar v redu, pravi umetništni zgodovinar.

— Ampak nujno bi bilo treba popraviti materialno stanje v naši kulturi. — Seveda, kima oni, — seveda, nujno bi bilo treba povečati plače umetnikom. Zadnjič sem govoril z B..., razumeš, kupila si je novo stanovanje in avto, malce opremla vikend in je že brez denarja. Prav pritožila se mi je, da nima kaj skuhati, da živijo iz rok v usta... razumeš? Posodil bi ji kaj, toda bil sem brez fička, brez rebrite pare, saj veš, kako se živi... zdaj naj pa pridejo Rusi, potem pa sploh, ne prenesem te ideologije, stalinizem je prava duševna muka, popolni primitivizem, svoboda umetniškega ustvarjanja...

— Prihod Rusov je možen, pravi moj prijatelj Matjaž Benko, — njihova intervencija na češkoslovaško to logično implicira. Toda naša stališča so jasna. Mi smo za vsesplošno prijateljstvo z vsemi prijatelji. Rusi so dejstvo. Če ostanejo, kjer so, bodo ostali tam, kjer so. Če pridejo sem, bojo tukaj.

Zdaj pojdem na jezero. Moram gledati vodo. Veliko vode potrebujemo. Zelo se čutim lepljivo v eni utrujenega. Zrak, dragi moj, zrak, to je nekaj vredno. Dragi moj, ta svet gre navzdol po klanu. Živci me dajejo, živci. Sploh

Marko Švabič

KADILNIK

(Miniatura)

Poročilo:

Ko se je prvega oktobra okoli šeste zjutraj Lisin ljubček Fran Kadilnik podajal v mestno knjižnico, da bi tam nadaljeval neko delo, za katero je sam navzlic hladni in preudarni naravi svoje osebe večkrat poudaril, da bo isto njegovo življensko delo, je trčil naravnost v izondskega veleposlanika; brez oklevanja je potegnil Beretto 6,35 in jo izpraznil v možakarjev prsni koš. Ko je veleposlanik padel vznok, so napravile njegove od mraza temne ustnice rahel, nedoumljiv nasmešek, vendar se je Franu Kadilniku zazdelo, da gre za prevaro, da se Izondec samo dela ranjenega ali mrtvega, pa se je spričo sladkega občutka, ki mu ga daje prevara zdaj ne more vzdržati drobnega znaka veselja zunanjemu svetu, ki vlada v njem. Spet je bilo podoba, da ne kani izgubljati dragocenega jutranjega časa, ko je um spočit, ravno kot vse telo, saj se je sklonil k zvitemu telesu ležečem na orosenem asfaltu, da bi se temeljito prepričal o stanju v siv prašč zavite gmote, poleg te je čepel odgovarjajoče siv klobuk, ki se je bil zakobalil tjakaj že ob prvem Kadilnikovem strelu. Pobrjal je skrženo roko s tal in jo podržal za zapestje, da je krčevito stisnjena pest mrtvo zvonila navzdol. Bilo je gotovo: Izondec je mrtev. Kadilnik je izpustil zapestje, da je roka mehko udarila ob asfalt, in se nekako utrujeno ali naveličano zravnal v križu; potlej, kakor da bi nekaj tehtal, se je še enkrat z dolgim pogledom zazrl v poslanikovo truplo — pogled je veljal prav truplu tudi še dolgo zatem, ko je Fran Kadilnik koračil zdol ulice: njegovo strogo oko je utegnilo ujeti ravno še črn avto z diplomatsko registracijo, kako se je sunkovito utavil ob truplu; s sedeža poleg šoferja je planil na ulico čokat možak, ki pravzaprav ni imel bogve kako napornega opravila s tem, ko je z eno samo kretinjo i odprl zadnja vrata i pobral truplo ter ga porinil na zadnje sedeže i zaloputnil vrata, še v isti sapi pa je moral že sedeti poleg šoferja, saj je avtomobil takoj zatem izginil v bližnjo stransko ulico.

Opomba

V zasetnem dnevniku razkrinkovalca političnih afer (imena pokojnega agenta in likvidatorja — padel je ravno v zadevi »Fran Kadilnik« — tu ne moremo objavljeni vsled najbolj preprosto etičnega stališča, ki smo ga mogli do celotnega slučaja zavzeti — ABDU) zasledimo nekaj zapiskov in pa celo traktat o Franu Kadilniku; slovita je neizmerno visoka intelektualna raven agentov naše ustanove, zato ob osvetljevanju celotne afere ne moremo preko tako važnega materiala, kot so morda ravno popolnoma subjektivne opazke, in zlasti še, če so te mimo primarne funkcije informiranja in objektivnega poročanja, torej služenja dobremu, nekakšen spomenik heroizmu genialnega ABDU-jevca.

Zapiski:

I.

Zdaj sem ga končno našel, imam ga v rokah, prav otivam ga lahko — Frana Kadilnika. Ko preiskujoče opazujem to fotografijo, se mi zdi mož nekam top, zabiti, stremeč za nečim bedastim, blaznim v smislu popolnoma nekoristnega, celo utvarnega. Fotografija je stara kakih sedem desetletij; kliše je čudovit, gre mu upravičeno priznanje: celo najtanjše gubice veselosti okrog ktičkov oči so ostro razvidne. Priznati pa moram, da sem po vsem tem brskanju po starih časopisih — »znatveno preiskovalnem« delu — presenečen. To je nekako tako, kot če se odpelješ proti morju, od nekod s celine, pa ti prične čez nekaj ur vožnje predsedati, tedaj pa se ti nenadoma zazdi, da boš za onim gričem ugledal širno sivo ploščad gladine. A za onim gričem zraste spet nov in za novim še en grič. Tako gre vse v nedogled, celo dolgočasiti pričinja to sicer neenakomerno zaporedje.

Fran Kadilnik naj bi bil nekakšen zlikan aristokrat z visokim poškrbljenim ovratnikom in s ščipalnikom na nosu, tog siv gopod, tečen in ukazovalen, suh in črno oblečen. Potem se ti pokaže navadnega kmeta, kar je vsekakor malce presenetljivo; na glavi mu navajeno čepi obnošen alpski klobuček s kopico posušenega cvetja in zataknjenega za široki trak tik nad posneto obliženjenimi krajniki, malo privihanimi.

II.

3. X. 1968 — četrtek — V knjižnici

Vse po starem. Knjižničar se mi očarljivo toplo smehlja, kot bi naju vezali prijetni spomini, ko mi podaja tenko knjižico o Franu Kadilniku. Namnehem se, ker ga nočem razočarati, vzamem knjižico; mož jo malce pridrži kot bi se hotel šaliti, njegove oči pa postajajo vse bolj globoke, o tožne in resne.

Zvezek je mehak in voljen; platnice so močno orumenele, malce razkave kot volnena tkanina.

Kakor navadno sedem na najbližje prosto mesto, danes je to ob oknu, vendar sem k svetlobi obrnjen z desnim licem, tako da mi dlan, ko zapisujem, ali berem, vedno meče temno senco.

Fran Kadilnik se je rodil 1825 v Stari vasi pod Vidmom pri Krškem.

To.

Berem: leta 1861 je stopil v zvezo s trgovcem Dominikom ter tako postal samostojni trgovec... In tako dalje.

Srečanje s Franom Kadilnikom

III.

Noče utihniti. Prigovarjam mu, prosim ga, rotim ga, preklinjam... a Fran Kadilnik se je nastanil trdno ob grobo klesan kamniti zid. Pomislim, da je Fran Kadilnik zdaj moj osebni sovražnik. Odpustim mu, šele ko pozabim nanj, ko bo popolnoma mrtev, ko ne bo nikjer več sledu o kakem spominu.

V Kranju si bil tri leta, mu zavpijem v obraz, dokler nisi prevzel trgovine od trvdke SOUVAN gospoda Sajovica!

Pomislim, da je ogabno. Franc Kadilnik je prisenehnik.

Markiz de Rollebon je končno popolnoma umrl, če, seveda, Sartre ne kuje takšnih žeblic le zato, da z njimi bolj krepko podkuje svoje modrosti. Postavljam na laž, da je Fran Kadilnik mrtev, da lahko umre. Preveč priskuten trdoživo čvrst je; naj ne bo prah prahu in pepel pepelu: lahko se greje v meni ko gleda v zapozneli zimski dan, ki je prišel danes tako nepričakovano, in sploh nisem pomislil, da me zunaj utegne zebsti, pa sem se kar poletno oblekel, tu levo, prav tik moje levice — ta mož utegne biti Samouk. Spominjam se ga, vsak dan čepi prav pri tej mizi, na onem stolu, ždi tam in pred njim se vzpenjajo gore starih dnevnih časopisov; danes, kaže, ima izjemen dan: prinesel si je tri knjižice malega formata; to so one predvojnne izdaje ljubezenskih romančkov namenjene stari damam. Majhen, plečat, pristrizen na kratko, kar daje njegovi glavi, gledano od daleč, videz po britosti, oni ščetinasti lasje pa, ki štrlijo na vse vetrove, so umazano sive barve, prav zanemarjeni. Ker je nizke rasti, se vselej nekako obesi na visoko mizo z obema laktema, s telesom pa se togo nagne nad svoje čtivo. Vratu sploh nima, tako je videti, in vselej potiska obraz nekam vnaprej, kot da bi mu bilo zelo žal in v škodo, ko nima nobene podaljške pod glavo. Glava je sicer majhna, z vseh strani potlačena, a kljub temu daje videz glomaznosti, kajti zagozdena je naravnost med ramena, tako da hitri pogled tudi ramena z oprsem vred prišteje h glavi. Zdaj se mi bo verjetno zasmilil. Kaže, da se mi pričinja smiliti. Kot nekoč, ko sem užalil neko pošastno žensče in sem se potem, ker sem se čutil krivega za vso njeno pošastnost, še dolgo ubadal z njo, celo dvoril sem ji; tako mi je zdaj le žal za vse one zapisane opazke na račun Samoukove neokusne pojave.

Petek:

Berem: — Vaša velika dolžnost je, da se potrudite, da boste kot veren kristjan svojim nevernim znancem luč, ki jim bo kazala pot k Bogu, od katerega gotovo niso daleč, če so tako vzorni, pa čeprav tajijo.

Fran Kadilnik.

Drugo srečanje s Franom Kadilnikom

Fran Kadilnik: Tako se nam je letos godilo, potujočim na Triglav. Ker ima vsaka stvar v življenju našem dve strani, solnčnato in senčnato, zakaj neki bi krasni Triglav ne imel senčnate strani. Pravim, lažeš. Pravi, pa le zopet na Triglavu. Pravim, verjetno rad piješ vino. Pravi, na ture sem jemal špeh, smodke sem kadil. Na prašanje: »Ali nimate pušek?« mi odgovori: »Ha, nimamo, naj živijo tudi golobje.«

Zdajci: Fran Kadilnik se mi upre. Upira se mi že ves čas, kar sploh vem, da je v resnici živel, to je, jedel, pil, kadil svoje smodke, a zdaj se mi je uprlo silovito vse o njem. Zdaj je čas, ko lahko vprašam: Kdo je Fran Kadilnik?

Fran Kadilnik je nekaj, kar obstaja: obstaja s svojo neznosno vsiljivo naturo: ostaja prav tu v meni, Fran Kadilnik je senca mojega telesa na kamnitem zidu pred mano, za meno, jaz sem Fran Kadilnik.

Ko se zgodaj zjutraj vračam v knjižnico (da se »vračam« pravim, ker tri četrtine dne prebijem ravno tam), pišem prvi oktober. Na pot mi stopi ON. To je Fran Kadilnik. Pomislim, da sem previden človek, ko nosim orožje: Beretta 6,35 je sicer še od zadnje vojne, a to, da izstrelji vseh šest nabo-

jev brezhibno, me ne preseneti, saj vidim, nikoli ne bom pozabil, kako se je prevrnil vznok, kako je njegov klobuk priplahutal na tla še pred zavaljenim truplom v sivem plašču.

IV.

O Franu Kadilniku

Traktat No 1

Blam br brda honder buj
suli pomta gonti rum
tenti gut bi zunti rum
rosti pesti miki tum
fiki liki piki du
du piki luži tuži mu.

Jabi jabi
nomsons vozdi gompas ta
onatar luka fasti
onatar mu le sizi
sizi bonti ronko te
šej puta bleksi lalalai.

Joti goni opkate
jabu moli fikate.

Son bama još
son bama gab
son bama tri.

Vekati nul
vekati trul
sekati im koza — kozi
justi jak fanči tralam

tralam tralam tralam pampam
se mori tika vo verhé
šanilo frenki robi sat
oje oja oja oje.

Mar truli luk mar truli buk
mar musti šeksi tegar
son

o son
o son trimjoto son
zakipi tri zakipi još
av nosa
makar bosa.

Te grošna pest vo ja
vo ja av te
é vlača trača not
é pomalaca e toplaca
é tinki basi
tinki basi vo padar.

Klof muta stali bai
BAI RDA
BAI RDA
sum trumno muzno vé.

Sokipi blosi sam tarpešno
sikorešno
balaješno
fokatešno
noj buta gumpi trumpi soj.

Verba gonili soni kropsi
glupni pupni —

— voturila.
Gastro šur
flostra mur
tosini bakli poži
torom vuhit
ve vuhit a maržin.

Ligoca oj
oj ligoca
é buto mar
é buto marko
é buto marko kocinato
tručo bučo flučo mučo

sagato zomka ben
jebenti kurko sila
o foma dojdí
pa se smili
kartola pleksi
kokotna čila trosi
opanti škarpa mudi
opanti džibi e mumibi
debelibi kuriban.

Tovužno mea strupek jom
a gropno fost šoškušas
džiščic šušon šoštri
leopošči boščorošč.

Opošč štod štodaš
no šurpi šo donoš pekoš
šom šom šom
kuri faši pok pok pok

V.

Citati iz Frana Kadilnika

Prvega avgusta sem se podal iz Kranja na Triglav s profesorjem Francetom Globočnikom. Najela sva šestovo hčer Rozalo in deklo Mino.

»In iz pet grl zadonijo dobro-klici.« (Tu je govora o žgancih).

»Z Globočnikom se ujameva in poljubiva; s solzami v očeh se vsi na kolena vržemo. Boga z molitvijo zahvalimo, da nas je srečne obvaroval. Zdaj okrog sebe gledati je bilo prvo. Kakor daleč oči neso, vse je niže, samo mi, ki smo na vrhuncu bili, jaz za pet čevljev, Lorenc nekoliko linij več, oča Joža še več, in Globočnik blizu šest čevljev viši od Triglava.« (Planinski vestnik 1898, str. 75)

Literatura:

Dr. Josip Ciril Oblak — Golica in Kadilnikova kočca (Lj. 1905)

ISKANJE ZA MEJAMI ZNANEGA

Pričujoči zapis se loteva nevhvaležne naloge: definirati je potrebno osnovna izhodišča, ki naj bi vsem, ki menijo, da se lahko vključijo v razpravo o slovenskem visokosolskem prostoru, služila kot opora pri iskanju vsebine in poti za reformo univerze oziroma celotnega sistema visokega šolstva v SR Sloveniji. Vsekakor že sama raba besede »reforma« dokazuje naš namen: kritično želimo obravnavati dogajanja v okviru sistema visokega šolstva, hkrati pa želimo prispevati svoj delež prizadevanjem za ustreznejšo organizacijo celotnega organizma, ki ga poimenujemo običajno z izrazom »univerza«.

Vsekakor se Tribuna na tem področju ne more pohvaliti s kontinuiteto, prej bi celo lahko rekli, da je bila Tribuna v svoji kritični naravnosti do obstoječe družbe na tem področju v obrambnem položaju, oziroma točneje — odvisna je od dnevne politike, ki je neposredno zadevala konkretno univerzitetno problematiko. Celovitost angažmaja Tribune brez dvoma zahteva, da poskušamo preskočiti položaj odsevnosti dnevne politike ter se ustvarjalneje vključiti v razpravo o dolgoročnem konceptu sovenskega visokega šolstva.

Ni treba posegati daleč in iskati somišljenikov, ki trdijo, da s sedanjo strukturo visokega šolstva v Sloveniji ne moremo biti zadovoljni. Poskušali pa bomo poiskati novo kvaliteto razprav, takšno, ki je nekako še nismo navajeni: v času, ko po normativni poti uveljavljamo več ali manj večinsko voljo univerzitetnih delovnih skupnosti (ta volja, ki naj bi jo izrazil zakon o visokem šolstvu v SR Sloveniji, pa lahko definira predvsem in samo že doseženo stanje), je nujno domišljati in domisliti tisti koncept univerze, ki bo leto postavil v polni meri ob bok sodobnim znanstvenim tokovom na svetu. Dovolj razlogov je tudi, da s trenutno normativno ureditvijo ne moremo biti zadovoljni. Vendar je jasno, da sedanji zakon sega do meja mogočega v obstoječem družbeno-ekonomskem položaju oziroma se približuje mejam znanega. Potemtakem je ena od nalog, ki se je želimo lotiti, poskus konkretizacije že danih idej, njihovo dopolnjevanje ter seveda kritično obravnavanje izvajanja.

Druga, pomembnejša naloga pa je iskanje možnosti izven postavljenih meja zakonske ureditve, izza meja znanega in priznanega. Gre torej za poskus, da brez nepotrebne ilhte in v mirnem času relativne ustaljenosti organizacije in sistema študija iščemo priključek na tokove, ki jih doživlja evropska univerza. V trenutku, ko je vendarle sam sistem visokega šolstva tisti, ki mu je dana možnost samouveljavitve in dokaj samostojnega krojenja lastne politike, naj napravimo še nadaljnji korak. Ta korak pa zaobsega fazo permanentne reforme visokega šolstva, stalnega vključevanja sodobnejših dognanj in osvabjanje univerz iz spon stalnega

pritiska »nujnosti splošne reforme« celotnega sistema. Dosežena stopnja popolnosti sistema visokega šolstva vsekakor ne more zadovoljiti, pomeni pa solidno osnovo za dograjevanje brez podiranja starih sistemov.

Nesporno je izredno pomembno soglasje, da v takšen sistem, kot je visoko šolstvo, ni mogoče pristopiti zgolj z dobro voljo in zdravo (četudi politično) pametjo. Prav tako popušča pritisk, ki priznava samo tiste spremembe, ob katere udari vsaka količica zdrava butica. Vse bolj postaja jasno, da je fronta široka, globina preboja pa se ne more vedno meriti samo z lesenimi metri. Izkazalo se je namreč, da vsaka nestrpnost vedno škoduje ustreznosti sistema visokega šolstva in njegovi odzivnosti na kakršnekoli iniciative za vsklajevanje njegove strukture s splošno družbeno strukturo.

Strinjam se s tistimi, ki menijo, da parcialno obravnavanje univerzitetnega prostora onemogoča učinkovito spoznavanje resničnih silnic, ki v tem prostoru vladajo avtohtono ali sežejo vanj od zunaj.

Osnovno izhodišče slovenske družbe v celoti postaja naslonitev na njene prednosti, ki izhajajo iz večje izobrazbene stopnje prebivalstva, ki živi na tem ozemlju. Brez dvoma visok procent strokovno usposobljenih ljudi omogoča kvalitativno spremembo materialnih osnov, s katerimi razpolagamo na majhnem prostoru. Hkrati pa je to osnova vključevanja v svetovne tokove preko domače, izvirne znanstvene misli, ki se pojavlja kot vrh nacionalne ustvarjalnosti. V teh okvirih je potrebno iskati tudi izhodišča zahtev za družbeno vrednotenje intelektualnega dela. S tem pa tudi presegamo zapiranje sistema visokega šolstva v slono-koščer stolp izolacije od sodobnega dogajanja na Slovenskem.

Pozicija univerze nasproti ostali tako imenovani »družbi« je bila v preteklosti pretežno defenzivna. Ker univerza ni bila edina v podobnem položaju, je nastal sistem »malih škatic v veliki škatici«. To se je kazalo tako na področju vrednotenja posameznih dejavnosti kakor tudi v hermetični zaprtosti posameznih sfer. Namesto dialoga je vladala državna intervencija, namesto samoupravnih dogovorov težnja po cepitvi sil in čisto anarhični dezintegraciji.

Vsemu navedenemu se tudi visokošolski sistem ni prav nič izognil. Ker nismo potrebovali močne univerze, je bila lansirana teza samoupravnosti fakultet. Univerzo smo praktično izbrisali z zemljevida ter omogočili na ta način nekritičen razrast sistema visokega šolstva. Hkrati ko je bila lansirana teza o intelektualnem potencialu univerze, ki da obstaja neizkoriščen; še vedno nismo ustvarili možnosti za koncentracijo samoupravne odgovornosti, na ta način pa seveda ni mogoče učinkovito programiranje znanstvene dejavnosti, ki bi skladno izhajala iz potreb slovenskega gospodarstva. Tako tudi v širšem merilu ostajamo na nivoju evropske provincialnosti.

Iskanje mesta naše univerze v celoviti zasnovi razvoja slovenske družbe, uresničevanje vloge glavnega gonila ekonomske in duhovne rasti ter ustvarjanje normalnih pogojev za realizacijo načrtanih ciljev naj bi bil največji delež našega pisanja.

II.

Naše prizadevanje bi bilo zelo nepopolno brez kritičnega obravnavanja tistih vprašanj, ki so neposredno rešljiva v sistemu visokega izobraževanja. Pričakovanja, da bo razvoj sedanjih struktur v smer izpopolnjevanja obstoječih oblik samogibnih, da bo sedanost izpopolnjeval s sodobnejšo vsebino, so bržkone preveč optimistična.

Junjski dogodki nas obvezujejo, da že v naprej obsodimo vse poskuse kakorkoli obiti interese študentov. Prav tako pa študentsko gibanje — kljub temu, da svojih programskih ciljev ni naperilo proti razmeram, ki omejujejo gibanja na univerzi — nakazuje potrebo po hitrejšem reševanju nekaterih kričečih neskladij na univerzi sami. Če

de na gospodarstvo, temveč moramo težiti za maksimumom, saj nam ta pomeni edini možni optimum. Pri tem moramo težiti za razbijanjem današnjih pretrdnih delovno-organizacijskih struktur. Naš največji problem ni več ta, da birokracija poraja birokracijo, marveč ta (prvemu zelo podoben), da neumnost in omejenost porajata novo neumnost in omejenost, če imata pogoje za svoj primerni obstoj.

Ad 2. Naša investicijska politika nam je doslej dala številne delne dokaze za to trditev. Vlaganje v konstantni kapital na nerazvitih področjih daje praviloma nižje rezultate, ki običajno ne izvirajo iz tehnično-ekonomskih vzrokov. Objekti dolga leta stagnirajo na robu rentabilnosti ali pod njim in tako dejansko zavirajo nadaljnji ekonomski razvoj področja. Delovna sila v njih se v mnogo primerih privaja na pasivno životarjenje. Proletarizacija prinaša tu bistveno drugačne probleme kot v nekaterih razvitejših krajih.

Podjetja z nizko produktivnostjo, nekvalitetnimi proizvodi in neredno dobavo knalu ne bodo našla več mesta niti v kooperacijskih odnosih, ki danes precej takih »grešnikov« še rešujejo. Da ima v današnji delitvi dela tak položaj težke posledice, mi ni treba poudarjati. Še hujše posledice pa ima lahko zaostajanje negospodarskih področij, kot sta zdravstvo in šolstvo, kjer je posledice napačnih odločitev ali pomanjkljive skrbi izredno težko popraviti. To izključuje odločitve o vlaganju sredstev za izobraževanje v posamezna področja na podlagi primerjave pokazateljev rentabilnosti.

Ekonomski zakoni blagovne narave, uporabljeni na subjektu delovne sile, so se čestokrat sprevrgli v svoje nasprotje. Danes ravno tako kot v sužnjeposledničnem redu, fevdalizmu ali liberalnemu kapitalizmu,

prav ta neskladja niso v prvi vrsti vzroki slabega študijskega uspeha na univerzi, pa prav zaradi neposrednosti zahtevajo za odstranjevanje več dobre volje med odgovornimi na univerzi.

Večina študentskih zahtev, ki se nanašajo na izboljšanje študijskih pogojev, je bila ponovljena tudi na zadarski skupščini skupnosti jugoslovanskih univerz. Menim, da zaslužijo posebno pozornost v našem listu nasledeja vprašanja.

a) Študijski rezultati na jugoslovanskih univerzah kažejo, da je resneje kot doslej potrebno revidirati obstoječa načela o popolnosti svobodnem ali strogo omejenem vpisu na jugoslovanske univerze. Obe tendenci, ki se pojavljata tudi na naši univerzi, povzročata, da študijski rezultati naših študentov nikakor ne dosegajo evropskih povprečij, katera pa smo, nasprotno, močno presegli glede razmerja med študirajočo in neštudirajočo mladino. Čedalje jasnejše so zahteve, naj se načelo svobodnega vpisa razlaga kot načelo svobodnega vpisa na podlagi enakih sposobnostnih kriterijev. Nekateri raziskave pri nas kažejo, da je mogoče z ustreznim uveljavljanjem večje skupne kriterijev doseči, da do največje možne stopnje eliminirajo vse neugodne posledice sprejemne preiskunje ter izberemo sposobne študente dejansko objektivno. Manjše možnosti vidim trenutno v pogledu usmerjanja študentov v tiste stroke, kjer v perspektivi lahko pričakujemo največji primanjkljaj strokovne delovne sile. Temeljita reforma srednje šole z namenom definiranja njene funkcije pri pripravi študenta za visokošolski študij po vseh znakih sodeč za zdaj ni mogoča. Tako je univerza postavljena v položaj, da mora sama odločiti — v kratkem času, ki je na razpolago pri sprejemnem izpitu — o pripravljenosti študenta za študij na višji stopnji. Namesto da bi o študentovi pripravljenosti sodili kvaliteto srednje šole, obsojamo univerzo zaradi slabega uspeha študentov, se zlasti v prvem letniku.

b) Tudi znotraj sistema visokega šolstva je potrebna ostrejša ločitev med ustanovami glede trajanja študija (višje šole), navezanosti šole na določeno področje, zaključenosti izobrazbe glede prilagajanja srednjim strokovnim šolam in praksi, prav tako pa je treba ugotoviti ustreznost sistema zahtevam gospodarstva in družbenih služb. Hkrati pa je treba ugotoviti, kakšne so materialne in kadrovske možnosti za razvijanje določene stroke na Slovenskem.

c) Ob zakonu o visokem šolstvu se postavlja neposredna naloga prečistiti učne načrte ter racionalizirati programe posameznih predmetov. Racionalizacije ni potrebno pojmovati kot napad na posamezne profesorje, temveč kot prilagajanje programa visokošolskega izobraževanja sodobnim zahtevam, ki se postavljajo pred diplomante. Ni pa nujno, da je treba v tem pogledu pristati na vsako rešitev, ki je plod prevelike obzirnosti.

d) Nerešeno je tudi vprašanje strukture študijskih načrtov: posamezne ustanove nimajo izdelanih razmerij med osnovnimi in uporabnimi predmeti, prav tako pa so prvi letniki na nekaterih šolah še vedno preobremenjeni s strokovnimi predmeti.

Pomanjkanje učnega osebja, ki je na nekaterih šolah izredno aktualno, pomanjkljiva opremljenost fakultet, pomanjkanje prostorov ipd. — to so danes glavne ovire za večjo individualno pomoč študentom, zlasti v nižjih letnikih. V takšnih pogojih izbor sposobnih študentov ni mogoč; o napredovanju odločajo faktorji, ki so v urejenih materialnih pogojih postranskega značaja. Vendar je kljub temu možno, da fakultete in druge visokošolske ustanove že zdaj uvedejo nekatere metode pomoči, ki zahtevajo predvsem pripravljenost za uvajanje in sodelovanje študentov.

e) Svoboden vpis na fakultete med drugim implicira prilagajanje režima študija povprečnim študentom. Zato so vsa prizadevanja za večjo kvaliteto visokošolskega študija omejena s prilagajanjem zmogljivostim večine. Na ta način je tudi mogoče, da bi vsaj dobrim študentom omogočili vpogled in sodelovanje pri raziskovalnih projektih fakultetnih kateder in institutov.

Družbenopolitične sile na univerzi so preko samoupravnih organov dolžne v vsaki ustanovi ustvariti pogoje za znanstveno kritiko ter uskladiati že obstoječa prizadevanja za integracijo ne le pedagoških dejavnosti na matičnih fakultetah, temveč mora prislusniti tudi zahtevam za poenotenje kriterijev delitve dohodka ter osebnega dohodka na posameznih zavodih.

Univerza lahko v slovenskem prostoru ustvarjalno zaživi samo kot celovit mehanizem. Sedanja razcepljenost otežkoča uresničevanje postavljenih zahtev, ohranja položaj, v katerem je mogoče pod krinko kritike in samoupravnosti negovati antiintelektualizem, prav tako pa je ohromljeno pedagoško in znanstveno delo. Ne glede na prizadevanja velike večine univerzitetnih delavcev in študentov pa kljub temu obstajajo tudi na univerzi posamezniki, ki se želijo integracijske procese in varujejo svoje interese.

g) Samoupravljanje na univerzi se še vedno razvija v pogojih, kjer si posamezne enote (fakultete in visoke šole) svojo materialno osnovo ustvarjajo v pogojih splošnega pomanjkanja sredstev, ki se vlagajo v izobraževanje s pomočjo političnega pritiska na republiški proračun. V takšnih pogojih nikakor ni mogoče realno ocenjevati obsega potreb, ustvariti sistema ustrezne delitve ter doseči, da bi upravičenost vlaganja družbenih redstev vplivala na v univerzo združene visokošolske ustanove. Zaradi takšne nekritičnosti je bilo mogoče ustvariti položaj razraščanja sistema visokega šolstva, ker se je tako načrtno slabila moč osrednjih univerzitetnih organov. Ta položaj je neprenehno narekoval državne intervencije v sistem visokega šolstva, pa najsi bo to na področju organizacije, vsebine pouka in znanstvenega dela ali

(Nadaljevanje s 16. strani)

Sanja formiranja delovne sile bi želel postaviti dve trditvi, ki ju v sedanjem širokem in intenzivnem razpravljanju o vlaganju sredstev v izobraževanje še nisem zasledil, mislim pa, da vsebujeta dokazljive premise.

1. Marginalna učinkovitost (ali produktivnost) delovne sile v pogojih kvalifikacijske rasti ne narašča funkcionalno. Ob taki rasti postaja delovna sila vse bolj faktor tehničnega razvoja, ki kaže strmo in še kakovostna rast. Gotovo je edino to, da bo ta rast za vedno večjim vlaganjem v kvalifikacijsko rast delovne sile vedno bolj in vsakič močnejše napredovala. To značilnost nemerljivega katalizatorja ima predvsem najvišje izobražena delovna sila.

2. Za organsko rast družbenega gospodarstva ni najbolj pozitivno največje izboljšanje kvalifikacij delovne sile, ki je posledica proizvodnje v najboljših pogojih, ampak tiste, ki je vezana v najslabših področjih družbeno-gospodarskega ustvarjanja.

Ad 1. V državah z visoko razvitim gospodarstvom se je ta zakonitost že uveljavila. To velja predvsem za ZDA, kjer velike kompanije ne vlagajo v izboljšanje delovne sile in v raziskovalno dejavnost toliko, kolikor bi jim narekovala primerjalne ekspertize ampak, toliko, kolikor morejo pri dobičku pogrešati. O nekaterih možnostih maksimalnega vlaganja v razvoj delovne sile pričča dejstvo, da zaradi monopolne strukture v tem gospodarstvu mnogi najvažnejši izumi ležijo kot dokumentacija v trezorjih Du Ponta ali General Motorsa, ker bi s svojim velikim učinkom na preprek proizvodnje ogrozili njihove lastnike. Tega se nam zaenkrat še ni treba bati. Posamezni primeri, pa čeprav v zelo majhnem obsegu, pri nas dokazujejo približno isto. V naši situaciji ne smemo iskati optimuma globalnega vlaganja v izobraževanje gle-

Andrej Klemenčič

(Nadaljevanje na 18. strani)

Odgovarja:

STANE DOLANC

Politični sekretar komiteja
univerzitetne konference ZKS

Odgovarja Stane Dolanc, politični sekretar komiteja univerzitetne konference ZKS

TRIBUNA: Kakšno bo v letošnjem šolskem letu politično vzdušje med študenti? Kakšne so možnosti za kontinuiteto spomladanskih dogodkov? Ali se strinjaš z ocenami, ki pravijo, da se je sprčo avgustovskih dogodkov v Pragi konsolidirala politična situacija v SFRJ?

DOLANC: Češkoslovaška kriza je zakomplicirala politično situacijo v svetu, kar vpliva tudi na našo notranje politično stanje. Prvi element našega političnega položaja je, da so naši ljudje pokazali visoko stopnjo zavesti in razumevanja dejanskih dogodkov; pripravljenost pa ne izvira le iz težnje po nacionalni neodvisnosti. Prava vrednost teh spontanih reakcij so socialni motivi — ljudem je šlo in jim gre za obrambo sedanjega družbenega sistema. Odpor proti agresiji izvira iz tega, ker naši ljudje dobro vedo, kaj je stalinizem, kaj je centralizem, kaj je etatizem. Vsak poskus vračanja v preteklost bo naletel na odpor — pa najsi bodo to sovjetski bajoneti ali kdo drug. Enotnost odpora proti stalinizmu moramo krepiti in lahko krepimo samo z nadaljnjim razvojem demokracije in s čim učinkovitejšim reševanjem vseh konfliktnih situacij in anomalij, ki so v naši družbi. Vse to pravzaprav naveda na smernice izvršnega komiteja in predsedstva CK ZKS, ki so izšle po študentskih nemirih v Jugoslaviji. Jasno je, da bo v borbi za tako enotnost na teh temeljih prišlo do diferenciacije, ki je nujna in koristna...

TRIBUNA: ...enotnost brez prejšnje diferenciacije najbrž ni mogoča?

DOLANC: Enotnost s tem ne bo prizadeta, ne bo formalna, ampak bo posledica nenehnega konfrontiranja stališč in idej o nadaljnjih potrebah naše družbe. Mislim, da smo že zdaj na tisti

Foto: M. Svabič

stopnji, ko smo enotni v tem, da poti nazaj ni in da lahko ima pri tem izredno vlogo mlada generacija, kamor seveda štejem tudi študente, ki imajo glede na svoj družbeni položaj v naslednjem obdobju izredne možnosti, da se aktivno vključijo v prizadevanja za nadaljnji razvoj demokracije ob zelo konkretnih problemih in na konkretnih področjih.

začevati si je mogoče, da že v okviru predlaganih normativnih določil dosežemo večjo stopnjo racionalnosti upravljanja in izvajanja nalog, kot smo bili vajeni doslej.

Nujna je tudi racionalizacija samoupravnih oblik, in sicer v smer večje razmejitve med administrativnim določanjem in resničnim samoupravljanjem. Univerzitetni organi so neučinkoviti tudi zato, ker v poplavi nepomembnih sklepov ni nikoli časa za obdelavo bistvenih vprašanj organizacije in izvajanja znanstvenega dela ter pouka na univerzi.

VI.

Prav na koncu naj opozorim na stanje, ki zavira uveljavljanje že sprejetih stališč ter omogoča izvajanje programov, ki so včasih dobro pripravljene, namreč na vprašanje nosilcev izvajanja politike. Menim namreč, da je teza o univerzitetnih delovnih skupnostih (v te vključujem tudi študente), ki da so v celoti nosilci izvajanja programov reforme, zgrešena, kakor je tudi zgrešena ponekod razširjena teza, da je slovenska univerza središče konservatizma. Nosilna jedra obstajajo na vseh fakultetah in visokih šolah v obliki bolj ali manj organiziranih skupin. Od sedanjih političnih struktur je odvisno, ali bodo te skupine dobile značaj organizirane sile znotraj zavoda.

Ivo Marenk

TRIBUNA: Katere so bistvene točke, v katerih bo vztrajala politika univerzitetne konference zdaj, ko tečejo zadnje priprave za republiški kongres — kateri momenti v češkoslovaški krizi so posebno pomembni za Zvezo komunistov?

DOLANC: Iz navedenih izhodišč bo izhajal tudi akcijski program komunistov na univerzi. Usmerili se bomo v konkretne probleme univerzitetnega študija, spoprijeli se bomo s študijskimi programi, investicijami za univerzitetne namene, z materialnimi problemi študentov in profesorjev... Istočasno pa mislimo, da se morajo študentje in profesorji z vso silo in sposobnostjo vključiti v borbo za reševanje družbenih problemov, o katerih mo govorili. Usmeritev le na probleme univerze bi po našem mnenju ožila politično gibanje na univerzi in skušala umetno postaviti ločnice med univerzo in družbo, kar je ne samo nemogoče, ampak tudi apolitično in nevzdržno.

TRIBUNA: Kako komentiraš teze nekaterih teoretikov študentskega gibanja, ki pravijo, da so študentje kljub vsemu privilegiran sloj v družbi?

DOLANC: Študentje niso privilegiran sloj. Imajo pa določene prednosti: to je koncentracija intelekta, ker živijo in delajo skupaj, razpolagajo pa tudi s fizično koncentracijo... So kolikor toliko reprezentativna socialna struktura, imajo izredno komunikativnost, tradicijo... In konec koncev — ne samo po svetu, tudi pri nas je cela vrsta revolucionarjev izšla iz študentskih vrst. Mlada generacija ima pa še te pozitivne lastnosti, da nima predsodkov, ni kompromisarska, je polna elana, kar je v dani situaciji zelo pomembno.

TRIBUNA: Kaj pa materialni privilegiji?

DOLANC: Mislim, da o nobenih materialnih privilegijih študentov ne moremo govoriti, posebno ne o tistih, ki so družbeno in politično aktivni. Danes je politično nevzdržno govoriti o materialnih privilegijih študentov — to govorijo tisti, ki bi radi ustvarili umeten konflikt med delavci in študenti. Na tej stopnji razvoja produkcijskih sil govoriti o materialnih privilegijih je nesmisel. S tem odrekamo pravico razvoju produkcijskih sil, s tem oviramo družbeni standard... kulturo...

TRIBUNA: Kako je s štipendijsko politiko?

DOLANC: Izvršni svet je bil že drugič mož be-seda. Sredstva za štipendije so se povečala; pa ne samo to — z vsemi šilami moramo vztrajati pri izdelavi novega sistema štipendiranja, ki bi lahko bistveno vplival na socialno strukturo študentov — o tem veliko razpravljajo na IS, na republiški izobraževalni skupnosti... Mislim, da sta pomembni predvsem dve nalogi:

— takoj je treba rešiti letošnjo situacijo: s hitrimi in odločnimi ukrepi, brez obširnih razprav; — istočasno pa moramo pripraviti sistem, ki bo uredil štipendijsko politiko od srednjih in nižjih šol vse do visokega šolstva.

Samo tako bomo lahko uresničili načelo, naj štipendirajo le resnično sposobni. Gre torej za ustvarjanje enakih startnih osnov za vse — za socialno šibkejšo in za tista področja, ki so v zadnjih letih nazadovala, to so delavska središča in manj razvita področja Slovenije.

TRIBUNA: Kakšen je po tvojem mnenju ton manifestacij slovenske kulture ob češkoslovaški krizi?

DOLANC: Mislim, da o nekakšnem posebnem tonu manifestacij slovenske kulture ob češkoslovaški krizi ne moremo govoriti. Kolikor poznam kulturne kroge in ljudi, ki se ukvarjajo s kulturo, se njihove reakcije ob agresiji ZSSR na CSSR niso razlikovale od reakcij ostalih slojev in struktur v Sloveniji in Jugoslaviji. Splošna karektiristika je enotna obsodba agresivne politike SZ in še ostrejši odpor proti ideologiji stalinizma, najsi bi se pojavila kjerkoli in v kakršnikoli obliki. Čudi me, zakaj to vprašanje sploh postavljaš. Ali mogoče misliš, da so v Sloveniji ali drugje sile, ki bi slovenskim kulturnim krogom hotele pripisati kakšno drugačno stališče? Če so, potem mislim, da gre za insinuacije ali pa za neznanje.

Gre pa lahko za drugo stvar. Odpor proti agresiji in stalinizmu ima lahko zelo različne oblike. Povsem se strinjam z govorom Staneta Kavčiča v skupščini; takrat je govoril o totalnem odporu zoper eventualno okupacijo, govoril je tudi o različnih oblikah tega odpora. Možno je, da so reakcije nekaterih kulturnih delavcev bile po obliki različne od tistih, ki so se v naši javnosti najbolj manifestirale; vendar, če razumem, v čem je bistvo kulture, humanizma in svobode umetniškega ustvarjanja, potem mislim, da je to najmanj združljivo z ideologijo stalinizma.

TRIBUNA: Komu predajaš štafeto?

DOLANC: Frančku Mirtiču, sekretarju mestnega komiteja ZKS Ljubljana.

Razgovor je pripravil Dimitrij Rupel

(Nadaljevanje s 17. strani)

pa na področju financiranja. Dosedanje reforme visokega šolstva, katerih osnovni koncepti niso bili spočeti znotraj samega sistema, dokazujejo upravičenost navedenih trditvev in narekujejo kljub intencam novega zakona iskanje sodobnejših oblik organizacije univerze.

h) Sedanja organizacija samoupravljanja na univerzi onemogoča:

- učinkovito koordinacijo tako na področju pouka kot sodelovanja med fakultetami pri znanstvenih projektih širšega značaja, ki so tako zaupani raziskovalnim zavodom zunaj univerze,
 - enotno vrednotenje dela univerzitetnih delavcev,
 - učinkovito kontrolo nad izvajanjem delovnih nalog,
 - kadrovske stabilizacije na posameznih zavodih,
 - resnično sodelovanje študentov pri uveljavljanju načrtanih projektov,
 - delitev sredstev, ki bi imela usmerjevalni karakter v odnosu na potrebe slovenske družbe.
- Neposredna naloga, ki se pojavlja na univerzi, je torej odkrivanje tistih nosilcev dezintegrativne politike na univerzi in izven nje, ki iz različnih razlogov zavirajo integracijo in koncentracijo uveljavljanja skupne volje večine ljudi na univerzi. Pri-

V prihodnji številki bo
odgovarjal Franček Mirtič

Približno dvajset let po izidu in petnajst let pred naslovno letnico, se je svet znašel v položaju, ki sam po sebi aktualizira Orwellovo vizijo bodočnosti, podano v utopističnem romanu »1984«.

Orwellov svet je leta 1984 razdeljen na približno tri enako velike svetovne države, v katerih vlada enak družben red in njihova teritorialna razdelitev ustreza nekako današnji razdelitvi vplivnih področij med Sovjetsko zvezo, ZDA in Kitajsko. Te tri velesile so med seboj nenehno v vojni za četrty svet, ki leži med njimi in nima jasno začrtanih meja, ker neprestano menja gospodarja, ne da bi prišel v trajno last enega izmed njih. Pravzaprav tem super državam niti ne gre za dokončno zmago v tej vojni ali za dokončno podreditev tega sveta — vojskovanje ima svoj temelj v sami notranji strukturi oblasti in v ekonomiji teh držav. Družbeni red, ki vlada v teh deželah (model ene nam lahko služi tudi kot model ostalih dveh), se imenuje socializem, vendar pa nima skoraj nič skupnega z nobenim projektom razvoja socializma danes. Orwellov socializem bodočnosti ni nič drugega kot do skrajnih konsekvenc dosledno izpeljan totalitarizem in permanentno vojno stanje omogoča temu totalitarnemu sistemu nenehno ohranjanje budnosti množic, njihove organiziranosti, vojne psihoze, ki omogoča z demagoškimi sredstvi obračati pozornost množic stran od njihovih lastnih notranjih problemov, krepiti patriotizem in privrženost oblasti, ki vodi pravično vojno, in končno v imenu vojne ohranjati množice v stalnem pomanjkanju na račun oborožitve in preskrbe vojske, kar rešuje problem hiperprodukcije na eni strani, na drugi strani pa onemogoča izboljšanje materialnega položaja množic, ki bi slej ko prej dvignili tudi njihov duhovni nivo, kar bi moglo ogroziti oligarhično oblast manjšine. Tako dobi Orwellova parola VOJNA IN MIR svoj smisel in pomen tudi za naš čas. Politična praksa na vzhodu in na zahodu nam nudi dovolj primerov, ko so družbene skupine na oblasti poskušale reševati politične in ekonomske krize v svoji deželi s tem, da so usmerile pozornost množic navzven, v mednarodno politiko. Naj omejitim samo goliščno politiko v Franciji, politično prakso Kitajske in končno nenehno usmerjanje usmerjanje pozornosti ljudskih množic v deželah varšavskega pakta na zunanjo nevarnost v obliki revizionizma, imperialistične diverzije, cionizma, nemškega revanšizma in končno nevarnosti kontrarevolucije, kar je pripeljalo tudi do avgustovskih dogodkov na Češkoslovaškem. Nenehne lokalne vojne, ki se netijo že ves čas po drugi svetovni vojni na raznih koncih sveta, se pravi v času, ki naj bi bil čas miru, so dejansko zagotovitev miru v ostalem svetu, nenehna grožnja, da bi katera teh lokalnih vojn prerasla v svetovno, pa omogoča politično strukturo sveta, ki temelji na hladni vojni med blokoma, atomskem oboroževanju, ekonomski diskriminaciji razvitih do nerazvitih na eni in tistem sporazumevanju na drugi strani. Eno sovjetskih opravičil vojaške intervencije v ČSSR, češ da je ta akcija služila tudi utrjevanju miru v Evropi in na svetu, tako pomeni transformacijo Orwellovega paradoksa VOJNA JE MIR v dejanskost nekega sveta, ki trdi o sebi, da je human in razumen.

Totalitarna družba Orwellove vizije temelji na kolektivizmu, ki pod krinko ekonomske enakopravnosti skriva v sebi permanentno ekonomsko neenakopravnost, na kolektivizmu, ki ga je ustvarila oligarhija, da bi tako postala dejanski lastnik vsega družbenega bogastva, kajti privatna lastnina je bila odpravljena. Takšen kolektivizem (ko je bil uveden) potrebuje samo še mehanizem oblasti, ki bo prav zaradi oblasti same ta družbeni red ohranjal in krepil oblast maloštevilne elite. Izrecno je poudarjena različnost z vsemi dotedanjimi totalitarnimi sistemi vključno nacizem, fašizem in stalinizem, ker so se ti sistemi preteklosti zadovoljevali zgolj s fizično pokornostjo množic, so ga dopustili, da se je ohranil, pa čeprav le v maloštevilnih glavah, skepticizem in liberalizem, kar je slej ko prej pripeljalo celoten sistem v neučinkovitost in končno v propad. Orwellovi oblastniki, to je Stranka, ki je dejanski gospodar nad družbo in je organizirana po hierarhičnem principu, pa se ne zadovoljuje zgolj s fizično pokornostjo članstva (nečlani so raja in so brez veljave, ker so pahnjeni na stopnjo živali, ki dela), marveč hočejo imeti tudi popolno kontrolo nad človeško mislijo, kajti ta je edina, ki bi mogla ogroziti Strankino oblast. Pod geslom NEVEDNOST JE MOČ se trudi torej za popolno podreditev misli in ima v ta namen na voljo veliki aparat ljudi in tehničnih sredstev, ki z metodami zavestnega ponavljanja zgodovine, z dezinformiranjem, demagogijo, sejanjem nezaupanja itd., sistematično spreminja celotno strukturo mišljenja ljudi — v skladu z interesi Stranke, to je oblasti.

Orwellova vizija grozljivo združuje v sebi neko zgodovinsko izkušnjo, in če je morda še do nedavnega obstajala iluzija, da neke na vzhodu, sicer počasi, toda zanesljivo nastaja nekaj, kar bo nekoč naš »totalitaristični svet tehnološke razumnosti« (kakor ga imenuje Herbert Marcuse) pripeljalo v neko novo kvaliteto, v neki humanizem — to je socializem v emfatičnem pomenu besede, to so nedavni češkoslovaški dogodki za dolgo časa te iluzije razbili. Oba glavna družbeno-ekonomska in politična sistema, ki si danes stojita nasproti, temeljita na hierarhični družbeni strukturi in sicer na eni strani na ekonomski družbeni hierarhiji in na drugi strani na institucionalni družbeni hierarhiji. Edina možnost in obenem pogoj za obstoj vsake hierarhije pa je popolno status quo v produkcijskih in iz njih izvirajočih družbenih odnosih znotraj sistema, ki je uvedel in omogoča hierarhično družbeno ureditev. In prav tukaj se pokaže vsa pomembnost in aktualnost Orwellove analize metode, ki omogočajo ne le oblastnikom bodočnosti, temveč tudi oblastnikom sedanjosti ohranjati status quo, ki ima pod krinko svobode in enakopravnosti milijone ljudi v suženjstvu in neenakopravnosti.

„1984“

GEORGA ORWELLA

IN

NAŠ ČAS

»Mišljenje je pravzaprav negacija tistega, kar je neposredno pred nami.«

G. W. F. Hegel

nosti. Na videz absurde in nemožne metode Orwellovih oblastnikov se izkažejo kot možne, še več, morda po formi različne od današnjih, se izkažejo v svojem notranjem principu enake in nič bolj usodne od današnjih.

Vsi se danes zavedamo moči in pomembnosti učinka sredstev javnega obveščanja na mišljenje ljudi in sodobna politična praksa ta sredstva s pridom uporablja. Ljudje pred temi sredstvi slej ko prej popustijo in dovolijo, da ta sredstva mislijo namesto njih in za njih in jim nato — ko mati daje dojenčku prevečeno hrano, da laže prebavlja

— servirajo »resnico«, ki zaradi pomanjkanja kritičnosti odtujenega množičnega človeka, postane za tega človeka dejanskost. Na ta način preoblikovana struktura mišljenja, ki mu je bila vzeta sposobnost kritičnosti, ob nenehni budni kontroli raziskovalcev javnega mnenja, postane izročena na milost in nemilost vladajočim družbenim skupinam, ki ga po mili volji oblikujejo in vodijo v skladu s svojimi interesi. Kot primer naj bo Springerjev koncert v ZR Nemčiji, ki nadzoruje okoli 80 % nemškega dnevnega in periodičnega tiska in s svojim tendencioznim pisanjem sistematično kroji nemško javno mnenje, nenehno ustvarjajoč psihozo lova na čarovnice, pod firmo »rdeče nevarnosti« potem, ko je z narejeno domačnostjo ter v imenu resnice in objektivnosti zavladal samoljubnemu zdravemu razumu nemškega malega človeka. Ko so berlinski študentje sprožili ofenzivo proti načinu delovanja tega tiska in hkrati s tem napadli celotno strukturo nemške družbe, so bile rezultat tega krogle, izstreljene na njihovega voditelja Rudija Dutchekeja, potem ko je neki vneti bralec revije »Stern« svetoval berlinski policiji, naj pri razganjanju študentskih demonstrantov uporablja namesto gasilskih brizgal metalce plamenov. Primer nam jasno kaže, da zdrava pamet ne izbira sredstev in ne pozna milosti, kadar se čuti ogroženo v svojem samoohranitvenem nagonu.

Ce je za zahod pri krojenju javnega mnenja značilna določena rafiniranost, ki je zaradi demokratičnih tradicij zahodnega človeka tudi nujna in kljub svoji prozornosti zaradi subtilnosti prijema največkrat izredno učinkovita, pa je na vzhodu postala popolnoma odveč zaradi zaprtosti nasproti zunanjemu svetu, zaradi centraliziranega državnega upravljanja in cenzure. Krojenje javnega mnenja skozi desetletja na osnovi sistematičnega ponarajanja dejstva zatiranja svobode govora, mišljenja in duhovnega ustvarjanja sploh, je pripeljalo milijonske množice v popolno dezinformiranost, neosveščenost in nemožnost objektivne presoje, kar je omogočilo ohranitev na birokratsko-etatičnem principu osnovnih političnih in ekonomskih struktur v teh državah. Orwellovo geslo NEVEDNOST JE MOČ je tako v teh državah dobilo svojo polno veljavo, kajti — za čigavo in za kakšno vrsto moči na račun nevednosti gre? Dejansko gre za moč vladajočih nad vladanimi množicami, pod pretvezo, da gre za moč množic. Odtrgati množice od ustvarjalne, kritične in negativne družbene misli, pomeni to misel osamiti, ji vzeti materialno osnovo in jo na ta način prignati in zapreti v golo abstrakcijo ter jo nato pred množicami kot takšno diskvalificirati. To je dejanski cilj in osmišlitev teženj ohranjanja množic v nevednosti in neosveščenosti. Tako postane Marxova misel, da »teorija postane materialna sila takoj, ko zajema množice«, čista nemožnost, kajti pot teorije k množicam in pot množic k teoriji se je zaprla tisti hip, ko so množice dobile za domačo rabo od oblasti v dar univerzalno in za večne čase veljavno teorijo, kot naj ostane za večne čase veljavna tudi institucionalna družbena struktura.

Toda dejstvo je, da se kritična in ustvarjalna človeška misel še ni vdala. Pri Orwelu se ljudje, ki bi utegnili misliti in tako ogroziti Strankino oblast, preprosto preselijo v nebitnost, so eliminirani. V našem svetu je zahod na videz tolerantnejši od vzhoda, toda le na videz. Ko postane misel toliko radikalna, da grozi prerasti v materialno silo in ko ni več kupljiva z denarjem, se znajde glava, ki to misel proizvaja ... v nevarnosti, da bo odstranjena s silo. Ko apologija v teoriji ne zadostuje več se pojavi potreba po apologiji z »radikalnejšimi« sredstvi, in rezultat takšne prakse je smrt obeh Kennedyjev, umor Martina L. Kinga, Che Guevare, atenta na Dutchekeja in grožnja sedemdesetletnemu filozofu Herbertu Marcuseju, prav tako tudi stalinistične čistke nekoč, danes pa sodni procesi in družbena diskvalifikacija. To so dejstva, ki najbolj izražajo strah družbenih skupin na oblasti pred človeško mislijo in osmišljajo »herezično« in »nevarno« Blochovo misel, da »to, kar je, ne more biti resnično«. Za vse skupine na oblasti, za ceno njihovega obstoja, to mora biti resnično, takšno pa bo postalo, brž ko bo eliminirana in onemogočena kritična človeška misel, ki bi razkrivala to mistificirano podobo sveta. Orwellovi oblastniki so to nevarnost spoznali, zato so svojo oblast zavarovali s tem, da so ustvarili takšne metode kontrole mišljenja, ki jim omogočajo v kali zatreti vsak poskus, da bi se misel individualizirala in tako grozila porušiti obstoječi red. Kaže, da tudi sedanjost v mnogočem ne zaostaja za prihodnostjo.

Doseči uniformnost mišljenja v določeni družbi pomeni vsiliti institucionalizirano mišljenje množicam, kar oblastnike, ki so to mišljenje skrojili, pooblašča, da nastopijo sedaj kot dejanski branilci javnih interesov, kar spet pomeni, da lahko v imenu večine razglase akcijo, naperjeno proti njim, za akcijo, naperjeno proti interesom množic. Tako postane fraza »javni red in mir« relikvija, v imenu katere so pooblaščen z ognjem in mečem zadušiti vsak poskus boja proti njim, pa naj bodo to demonstracije, stavke ali oborožene vstaje. Vietnam in ČSSR 1968 sta le dva najbolj drastična primera takšne prakse, kajti dejansko se za navideznim podrejanjem ožjih interesov širšim interesom skriva vselej podrejanje širših interesov ožjim interesom ... Takšna politična praksa nujno izhaja iz celotne strukture modernega sveta, razdeljenega na dva bloka z različnima družbeno-ekonomskima sistemoma, in iz nenehne strahu, da bi ena stran postala toliko močnejša, da bi ogrozila ne samo interesne sfere druge, marveč tudi njo samo.

Orwellova vizija se nam torej ne razkriva zgolj kot svarilo pred bodočnostjo, temveč in predvsem kot kritika sedanjosti. Edina možna alternativa v sedanjem položaju je nenehna kritika vsega obstoječega, negativnosti mišljenja in nenehno dialektično preraščanje protislovnosti našega sveta ali, kakor pravi Marcuse: »Moč negativnega mišljenja je globalna sila dialektičnega mišljenja, kadar se uporablja kot orodje za analizo sveta dejstev v smislu njegove notranje nezadostnosti.«

Sašo Srot

AMERIKA

»ALLEINSEIN BRINGT
NUR STRAFE«
(F. KAFKA: TAGEBUCH)

Kafkov manuskript nima naslova. V razgovoru je knjigo navadno imenoval »amerikan scher Roman« (amerikanski roman), pozneje pa v separadni izdaji kar enostavno **Der Heizer** (Kurjač), po začetnem poglavju. Kafka je večkrat izrekel prepričanje, da je roman »svetlejši« in da nosi v sebi več upanja kot vse, kar je kdajkoli napisal. AMERIKA je ustvaril »aus der Sehnsucht nach Freiheit und fernen Ländern« (iz hrepenenja po svobodi in daljnih deželah), kot se je sam često izrazil. Popolnoma nepričakovano pa je s pisanjem romana odnehal. Roman je ostal tako nedokončan.

Čisto gotovo je, da po svoji notranji določitvi sovпада s Procesom (Prozess) in Gradom (Schloss), s katerima tvori kronološko-logično zaporedje, zbir komuniciranja, ki presega meje razumsko dojemljivega, »hen« izvirnega doživljanja: **Trilogie der Einsamkeit**. Temeljna Tujost in Izoliranost znotraj človekovega bivanja v svetu in med ljudmi je osnovna in vodilna tema trilogije. Nedorečena situacija Obtoženca v Procesu, podoba geometra, ki pooseblja izvorno Tujost in Odtujenost v Gradu, zapuščenost in Nemoč mladeniča v AMERIKI: to so tri karakteristike, ki družijo Kafkovo čisto umetnost in Kafkovo simbolično izrekanje resničnosti ter segajo prav v korenine novodobne miselne strukture.

A. M.

KURJAČ

Ko se je šestnajstletni Karl Rossman (katerega so revni starši poslali v Ameriko, ker ga je neka služkinja zapeljala in dobila z njim otroka) z ladjo, ki je že zmanjševala hitrost, zapeljal v newyorško pristanišče, je zagledal Kip svobode — precej dolgo ga je že opazoval — v sončni svetlobi, ki je nepričakovano postala močnejša. Njena roka z mečem se je znova dvigala kvišku in okoli njene postave je pihal svoboden zrak.

»Tako visoko!« si je rekel in bilo je, kot da sploh ni mislil na odhod. Medtem pa ga je naraščajoča množica nosačev, ki je hiteela mimo, polagoma potisnila prav do ladijske ograje.

Neki mlad možki, s katerim se je med vožnjo le površno spoznal, mu je med tem, ko je šel mimo, dejal: »Kaj se vam ne dá izstopiti?« Saj sem vendar pripravljen, se mu je nasmehnil Karl. Iz prešerne veselosti, in ker je bil močan mladenič, je svoj kovček dvignil na rame. Toda ko je pogledal za znanecem, ki je s palico nekoliko mahal okoli sebe in se je že oddaljeval, je osupel opazil, da je spodaj v ladji pozabil svoj dežnik. Hitro je naprosil znanca, ki ni bil ravno pripravljen za prijaznost, naj za trenutek počaka pri njegovem kovčku, pogledal je še okoli sebe, da bi se pri povratku znašel in odhiti. Spodaj pa je na nesrečo našel hodnik, ki bi mu pot zelo skrajšal, zaprt, kar je bilo verjetno potrebno v zvezi z iskrcavanjem potnikov. Tako je bil prisiljen iskati stopnice, ki so si vedno znova sledile skozi neprestano zagrajene hodnike, skozi prazno sobo z zapuščeno pisalno mizo, dokler v resnici ni popolnoma zašel, kajti pot, po kateri je stopal, je prehodil le enkrat ali dvakrat, in še to vedno z večjo družbo. V svoji neboljnosti — ker ni srečal nobenega človeka in ker je nad sabo slišal le trume tisočernih človeških nog ter je iz daljave kakor rahel šum začutil, kako je poslednji delavec opazoval že ustavljene stroje — je, ne da bi premišljal, začel trkati na neka majhna vrata, pri katerih se je zaustavil v svojem tavanju.

»Saj je odprto,« je nekdo zakričal od znotraj, in Karl se je, ko je odpiral vrata, pošteno oddahnil. »Zakaj tako neumno trkate na vrata?« je vprašal velikanški človek, ki je Karla komajda pogledal. Skozi odprtino v ladijskem krovu je padala mračna, zgoraj na ladji že zdavnaj izrabljena svetloba, v obžalovanja vredno kabino, v kateri so tesno drug poleg drugega, kot da bi bili spravljene v skladišču, stali postelja, omara, stol in mož. »Zašel sem,« je dejal Karl, »med vožnjo sploh nisem opazil, da je ladja grozljivo velika.« »Da, imate prav,« je rekel mož nekoliko ponosen in se ni prenehal ukvarjati s ključavnico majhnega kovčka, na katero je vedno znova pritiskal z obema rokama. »Toda pridite vendar noter,« je dalje dejal mož, »ne boste vendar stali zunaj.« »Ne motim,« je vprašal Karl. »Ah, kako bi vendar motili!« »Ste Nemec?« se je Karl še skušal zavarovati, ker je veliko slišal o nevarnosti, ki pretijo novodošlim v Ameriki, med njimi so posebno nevarni Irči. »Sem, sem,« je rekel mož. Karl se je še obotavljal. Tedaj pa je mož nepričakovano zgrabil kljuko in z vrati, ki jih je urno zaklenil, potisnil noter tudi Karla. »Ne trpim, če mi kdo s hodnika gleda noter,« je rekel mož, ki se je znova začel ukvarjati s svojim kovčkom, »tu vsakdo teče mimo in pogleda noter, to bi zdržala le desetina.« »Toda hodnik je vendar popolnoma prazen,« je dejal Karl, ki je neugodno stisnjen stal ob posteljih podbojih. »Za zdaj,« je rekel mož. »Saj gre vendar za zdaj,« je mislil Karl, z možem je težko govoriti. »Zlezite vendar na posteljo, tu imate več prostora,« je dejal mož. Karl se je splazil na posteljo, kakor je pač šlo, in se glasno smejal pri prvem brezuspešnem poskusu, da bi se zavihtel preko. Komaj

je bil v postelji, je zavpil: »Za božjo voljo, saj sem vendar popolnoma pozabil na svoj kovček!« »Kje ne ki je?« »Zgoraj na palubi, neki znanec pazi nanj. Kako se le imenuje?« In iz skrivnega žepa, katerega mu je mati všila v podlogo suknje, je potegnil vizitko. »Butterbaum. Franz Butterbaum.« Kovček nujno potrebujete? »Seveda.« »Zakaj pa ste ga potem pustili tujcu?« »Spodaj sem pozabil dežnik in sem stekel ponj, nisem ga hotel vlačiti s seboj. Potem sem se pa še tu izgubil.« »Ste sami? Brez spremstva?« »Da, sam.« »Morda bi se lahko povezal s tem možem,« je v Karlu preblislila misel, »kje bi zdaj dobil boljšega prijatelja.« »In zdaj ste izgubili še kovček. Da o dežniku sploh ne govorim.« In mož se je usedel na stol, kot da je ta Karlov problem pri njem zbudil nekoliko zanimanja. »Toda prepričan sem, da kovček še ni izgubljen.« »Verovanje zveliča,« je dejal mož in se krepko popraskal po temnih, kratkih, gostih lasih. »Na ladji se s pristanišči menjajo tudi običaji.« »V Hamburgu bi vaš Butterbaum kovček morda stražil, tu pa najbrž o obeh ni več nobenega sledu.« »Tedaj moram vendar takoj gor,« je dejal Karl in pogledal okoli sebe, kako bi lahko prišel ven. »Le ostanite,« je rekel mož in ga z roko surovo sunil nazaj v posteljo. »Zakaj pa?« je Karl nejevoljno vprašal. »Zato, ker nima misla,« je dejal mož, »čež hip grem tudi jaz, potem greva oba.« »Če je kovček ukraden, ni nobene pomoči več, če pa ga je mož pustil tam, ga bova, ko bo ladja popolnoma izpraznjena, tem laže našla. Ravno tako tudi vaš dežnik.« »Se spoznate na ladji?« je vprašal Karl nezaupljivo in zdelo se mu je, da bi bila sicer prepričevalna misel o njegovih stvareh lahko skrita past. »Jaz sem vendar ladijski kurjač,« je dejal mož. »Ladijski kurjač ste!« je radostno zavpil Karl, kajti to je preseglo vsa njegova pričakovanja. Naslanjajoč se na komolce je moža pogledal od bliže. »Prav v izbi, kjer sem spal s Slovakom, je bila v ladijskem krovu načeta odprtina, skozi katero se je videlo v prostor s stroji.« »Da, tam sem delal,« je dejal kurjač. »Vedno sem se tako zelo zanimal za tehniko,« je rekel Karl, ki je zastal v določenem toku misli, »in gotovo bi pozneje postal inženir, če bi mi ne bilo treba potovati v Ameriko.« »Zakaj pa ste morali potovati?« »Ah, kaj,« je rekel Karl in z ramen odvrge vso preteklost. »Je že bil kakšen vzrok,« je dejal kurjač, in ni se prav vedelo, ali je hotel s tem zahtevati ali pa odvrniti zgodbo. »Zdaj bi lahko bil tudi jaz kurjač,« je dejal Karl, »mojim staršem je seveda čisto vseeno, kaj bom.« »Moje mesto bo prosto,« je rekel kurjač, in zavedujoč se tega je dal roke v hlače na žepa, in noge, ki so tičale v nagrbčenih usnjeh železnosivih hlačah, je vrgel na posteljo, da bi jih iztegnil. Karl se je moral pomakniti bolj k steni. »Zapuščate ladjo?« »Da, danes odrinemo.« »Zakaj pa? Vam ne ugaja?« »Ja, takšne so razmere. Nič več se ne odloča o tem, če nekomu nekaj ugaja ali ne. Mislite resno o tem, da bi bili kurjač, toda ponavadi se zgodi, da najlaže postanete prav to. Torej, jaz vam odločno odsvetujem. Če ste hoteli študirati v Evropi, zakaj pa nočete tukaj? Ameriške univerze so vendar neprimerno boljše od evropskih.« »Saj je mogoče,« je dejal Karl, »toda za študij nimam skoraj nič denarja. Sicer sem čital o nekom, ki je čez dan delal v tovarni in ponoči študiral, dokler ni postal doktor ali župan, toda zato je vendar potrebno veliko vztrajnosti, ali ne? Bojim se, da mi te primanjkuje. Poleg tega nisem bil nikakršen posebno dober učenec, slovo od šole mi resnično ni bilo težko. In šole tukaj so morda še strožje. Angleško skorajda ne znam. Sploh pa mislim, da so tu zelo proti tujcem.« »Ste to tudi že izkusili? Na, potem je dobro. Potem ste moj mož. Vidite, smo pač na nemški ladji, ta pripada liniji Hamburg—Amerika, zakaj nismo tu samo Nemci? Zakaj je višji strojnič Romun? Imenuje se Schubal. To je vendar neverjetno. In ta pasji sin zatira nas Nemce na nemški ladji! Ne mislite,« sapa mu je pošla, z rokami se je obotavljal, »da tožim, da bi tožil. Vem, da nimate nikakega vpliva in ste sami ubog fantič. Toda, preveč je!« In s pestjo je večkrat udaril po mizi ter medtem, ko je udarjal, ni premaknil z nje oči. »Služil sem vendar že na tako veliko ladjah,«

— in imenoval je dvanaest imen eno za drugim, kot da bi bila ena beseda, Karl je bil že popolnoma zmeden, — »in se odlikoval, bil sem pohvaljen, bil sem delavec po okusu svojega kapitana, na eni in isti trgovski jadrnici sem bil celo nekaj let,« — vzdignil se je, kot da bi bil to vrh njegovega življenja, — »in tu, na tej omari, kjer je vse urejeno kot na vrvi, kjer ne zahtevajo nikakega dovtipa, tu nisem zmogel, tukaj Schubalu stojim vedno na poti, sem lenuh, zaslužim, da me vržejo ven in dobim svoje plačilo iz milosti. Razumete to? Jaz ne.« »Tega ne bi smeli dopustiti,« je dejal Karl razvnet, Karl je skoraj izgubil občutek, da je bil na negotovih ladijskih tleh, ob obali neznane zemlje, tako domače mu je bilo pri srcu tukaj na kurjačevi postelji. »Ste bili že pri kapitanu? Ste pri njem že iskali pravico?« »Ah, pojdite, pojdite raje stran. Nič več vas nočem tukaj. Ne poslušate, kaj vam govorim, in mi dajete nasvete. Kako pa naj bi šel h kapitanu! In utrujen se je kurjač zopet usedel ter obraz položil v roke.

»Boljšega sveta mu ne morem dati,« si je dejal Karl. In nasploh se mu je zdelo, da bi bilo bolje, če bi šel po kovček, namesto da tu daje nasvete, ki so povrhu še neumni. Ko mu je oče za vedno predajal kovček, ga je v šali vprašal: »Kako dolgo ga boš imel?« In zdaj je bil ta zvesti kovček v resnici morda že izgubljen. Edina preostala tolažba je bila, da bo oče o njegovem sedanjem položaju komaj kaj lahko izvedel, morda edinole, če bo hotel poizvedovati. Ladijska družba lahko pove le to, da je šel z njimi do New Yorka. Karlu je bilo žal, da stvari iz kovčka ni uporabil, kljub temu, da bi bilo na primer že zdavnaj treba zamenjati srajco. Tukaj je torej varčeval na nepravem mestu: zdaj, ravno na začetku njegove kariere, ko bi bilo potrebno, da nastopi v čisti obleki, se mora pojaviti v umazani srajci. Drugače izguba kovčka niti ne bi bila tako pomembna, kajti obleka, ki jo je nosil na sebi, je bila celo boljša od tiste v kovčku, ki je bila pravzaprav le zasilna obleka, katero je morala mati krpiti še tik pred odhodom. Zdaj se je tudi spomnil, da je bil v kovčku še kos veronske salame, ki mu jo je mati kot posebno darilo položila v kovček. Od te salame je mogel pojesti le majhen del, kajti med vožnjo je bil popolnoma brez teka, in juha, ki so jo delili v podpalubju, mu je v celoti zadostovala. Toda zdaj bi imel salamo rad pri roki, da bi jo poklonil kurjaču. Kajti take ljudi je lahko pridobiti, samo če jim stisneš v roke kakršnokoli malenkost. To je Karl vedel od svojega očeta, ki si je z delitvijo cigar pridobil vse nižje uslužbenke, s katerimi je imel poslovne stike. Zdaj pa je imel Karl le še denar, ki bi ga lahko podaril, le tega pa se — če je morda že izgubil kovček — začasno ni hotel pritakniti. Ko se je z mislimi ponovno vrnil h kovčku, ni mogel več razumeti, zakaj ga je med vožnjo tako pazljivo stražil, da ga je straža skoraj stala spanje, če je zdaj pustil, da so mu ta isti kovček tako zlahka odvzeli. Spominjal se je petih noči, v katerih je neprestano sumil nekega malega Slovaka, ki je ležal dvojje ležišče bolj levo od njega, da meri na njegov kovček. Ta Slovak je prežal samo na to, da bi Karl končno, od onemoglosti za trenutek zadremal, da bi tako lahko z dolgo palico, s katero se je čez dan vedno igral ali se uril, potegnil kovček na svojo stran. Slovak je bil podnevi videti dovolj nedolžen, toda komaj je prišla noč, se je od časa do časa dvignil s svojega ležišča ter žalostno pogledoval Karlov kovček na drugi strani. To je Karl lahko popolnoma razločno spoznal, kajti vedno je kdo, tu in tam, z nemirom izseljenca prižgal majhno luč, kljub temu, da je bilo to po ladijskem pravilu prepovedano, ter poskušal razrešiti nerazumljive perspektive izseljenških agentur. Če je bila taka luč v bližini, potem je lahko Karl nekoliko razločil postave, če pa je bila luč v daljavi ali pa je bilo temno, potem je moral dobro odpreti oči. Napor ga je močno izčrpal in je bil morda brezkoristen. Ta Butterbaum, ko bi ga mogel še enkrat kjerkoli srečati!

V tem trenutku so daleč zunaj, v dosedanji popoln mir, zadoneli majhni kratki udarci, kot da bi bili od otroških nog, prihajali še bliže z okrepljenim

zvokom in zdaj so bili kakor miren pohod mož. Očitno so šli, kar je bilo v tesnem hodniku naravno, v vrsti, slišati je bilo žvenketanje, kot da bi imeli orožje. Karl, ki je bil že skoraj na tem, da se iztegne po postelji, ker pač že dolgo ni spal od skrbi za kovček in Slovaka, se je prestrašil in sunil kurjača, da bi le-ta končno postal pozoren, kajti zdela se je, da je sprevod ravnokar dosegel vrata. »To je ladijska kapela,« je rekel kurjač, »ti so zgoraj igrali in se pripravljajo za odhod. Zdaj je vse končano in midva lahko greva. Pridite!« Prijel je Karla pod roko, še v zadnjem trenutku vzel s stene nad posteljo podobno matere božje in jo zatlačil v naprtni žep, pograbil svoj kovček in s Karlom urno zapustil kabino. »Zdaj grem v pisarno in bom gospodom povedal svoje mnenje. Nobenega potnika ni več tu, na nič se ni treba ozirati.« To je kurjač ponovil na različne načine. Med hojo je hotel z brco v stran poudariti podgano, ki mu je prekrizala pot. Vendar mu to ni uspelo, podgana se je le hitro pognala v luknjo, ki jo je še pravčasno dosegla. Nasploh je bil v svojih kretnjah počasn; čeprav je imel dolge noge, so bile vendarle pretežke. Šla sta skozi kuhinjski oddelek, kjer je nekaj deklet v umazanih predpasnikih — polile so jih nameroma — v velikih kadeh čistilo posodo. Kurjač je poklical k sebi neko Lino, položil ji je roko okoli bokov in jo vodil del poti s seboj, medtem ko se je ona kometno stiskala k njegovi roki. »Zdaj bo izplačilo, greš z menoj?« je vprašal. »Zakaj bi se trudila, raje mi prinesi denar sem,« je odgovorila, smuknila izpod njegove roke in stekla stran. »Kje pa si staknil tako lepega fanta?« je še zaklicala, a ni hotela odgovora. Slišal se je smeh vseh deklet, ki so prekinile svoje delo.

Šla sta naprej in prišla do vrat, ki so imela zgoraj majhno začetje, nosile so ga majhne pozlačene kariatide. Za ladijsko opravilo je bilo to prav razsipno. Kot je zapazil, Karl še nikoli ni bil v bližini tega mesta, ki je bilo verjetno namenjeno potnikom prvega in drugega razreda. Zdaj pa so, pred velikim čistjenjem ladje, odstranili vrata, ki so ločila hodnike. V resnici sta srečala nekaj mož, ki so na ramenih nosili metle in pozdravljali kurjača. Karl je strmel nad velikim prometom, v podpalubju je o tem seveda malo vedel. Vzdljž hodnikov so bile potegnjene žice električne napeljave in neprestano je bilo slišati majhen zvonec.

Kurjač je spoštljivo potrkal na vrata in ko je nekdo zavpil »Noter!«, je z gibom roke pozval Karla, naj brez strahu vstopi. Ta je tudi vstopil, a je ostal pri vratih. Pred tremi okni sobe je videl valove morja, in ob opazovanju njihovega veselega gibanja mu je srce močno udarjalo, kot da bi pet dolgih dni neprenehoma ne gledal le morja. Velike ladje so vzajemno sekale poti in udarci valov so šli le tako daleč, kolikor jim je to dopuščala njihova teža. Če si priprli oči, se je zdelo, da se ladje majejo zgolj zaradi teže. Na jamborih so nosile ozke, toda dolge zastave, ki so bile med vožnjo sicer prepovedane, a so se kljub temu pregibale sem ter tja. Zadoneli so pozdravni streli, verjetno z vojne ladje; topovske cevi neke takšne, ne predaleč mimo vozeče ladje, lesketa joč z odsevi svojega jeklenega plašča, so bile varovane z varno, gladko in vendar ne vodoravno vožnjo. Ladje in čolne si lahko, vsaj do vrat, opazoval le v daljavi, kako so množično priplule v vrzeli med velikimi ladjami. Zadaž za vsem tem pa je stal New York in gledal Karla s stotisočimi okni svojih nebotičnikov. Da, v tej sobi je vedel, kje je bil.

Ob okrogli mizi so sedeli trije gospodje, od katerih je bil eden ladijski oficir v modri ladijski uniformi, ostala dva pa sta bila uradnika pristaniškega urada, oblečena v črne ameriške uniforme. Na mizi so ležali visoko naloženi različni dokumenti, katere je oficir s peresom v roki najprej hitro prebral, da jih je potem podal drugima dvema, ki sta zdaj brala zdaj ekscerpirala zdaj vlagala v aktovko.

Ob oknu je na pisalni mizi sedel s hrbtno obrnjen proti vratom manjši gospod, ukvarjač se z velikimi folianti, ki so bili drug ob drugem razvrščeni na močni knjižni polici; ta je v višini glave visela pred njim. Poleg njega je stala odprta, vsaj na prvi pogled prazna blagajna.

Drugo okno je bilo prazno in je dajalo boljši razgled. V bližini tretjega okna pa sta stala gospoda in se polglasno pogovarjala. Eden izmed njiju je slo nel poleg okna, tudi on je nosil ladijsko uniformo in se igral z ročajem meča. Tisti, s katerim je govoril, je bil obrnjen k oknu in je tu pa tam z gibom roke ali telesa odkril del vrste odlikovanj na prsih sogovornika. Bil je v ivilu in v rokah je držal tanko bambusovo paličico.

Karl ni imel dovolj časa, da bi si vse to ogledal, kajti kmalu je stopil k njima sluga in se s sprašujočim pogledom zadržal v kurjača, kot da ta ne spada sem. Kurjač je odgovoril, tako tiho, kot je bil vprašan, da želi govoriti z gospodom višjim blagajnikom. Sluga je za svoj del z gibom roke zavrnil prošnjo, a je kljub temu, izogibajoč se okrogle mize v velikem loku, po prstih odšel h gospodu s folianti. Ta gospod — to se je razločno videlo — je naravnost odrevenel nad služabnikovimi besedami, toda končno se je vendarle obrnil k možu, ki je želel govoriti z njim. Kričel z rokami je nato odšel proti kurjaču in napol zaradi varnosti tudi proti služabniku. Nato se je sluga vrnil h kurjaču in mu v takšnem tonu, kot da bi mu hotel nekaj zaupati, dejal: »Tako se poberite iz sobe!«

Po tem odgovoru je kurjač pogledal navzdol proti Karlu, kot da bi bil ta njegovo srce, kateremu nemo toži svojo bolečino. Brez nadaljnjega razmišljanja se je Karl odtrgal od njega, stekel poprek sobe, se celo dotaknil oficirjevega stola, sluga je tekkel z razširjenimi rokami, kot da bi lovil mrčes, toda Karl je prvi dosegel mizo višjega blagajnika. Trdno se je oprijel, za primer, da bi ga služabnik skušal odvreči. Seveda je v sobi postalo takoj živahno. Ladijski oficir ob mizi je poskočil, gospodje iz pristaniškega urada so mirno, toda pozorno gledali, gospoda ob oknu sta stopila drug k drugemu, sluga, ki je menil, da tam, kjer so višji gospodje pokazali zanimanje, ni bil več na mestu, je stopil nazaj. Kurjač ob vratih je napeto čakal na trenutek, ko bi bila potrebna njegova pomoč. Končno se je višji blagajnik obrnil v svojem naslanjaču.

Karl je iz skrivnega žepa izbrskal svoj potni list in ga je odprtega — namesto nadaljnjega predstavljanja — položil na mizo. Zdelo se je, da je bilo to višjemu blagajniku postranska stvar, kajti z dvema prstoma je potni list vrgel v stran, in potem je Karl, kot da bi bila ta formalnost opravljena v zadovoljstvo višjega blagajnika, potni list zopet vtaknil v žep.

»Dovolim si reči,« je potem začel, »da se je po mojem mnenju kurjaču zgodila krivica. Tu je neki Schubal, ki ga preganja. Sam je služil že na mnogih ladjah, vse lahko imenuje, vsi so bili popolnoma zadovoljni z njim, je delaven, delo jemlje resno, in resnično je nerazumljivo, zakaj bi ne ustrezal ravno na tej ladji, kjer služba vendar ni tako izredno težka recimo kot na trgovskih jadrnicah. To je le obrekovanje, ki ga ovira pri njegovem napredovanju in ga spravlja ob priznanje, ki mu drugače prav gotovo ne bi ušlo. Povedal sem le na splošno o tej stvari, svoje posebne pritožbe pa vam bo sam navedel.« S tem govorom se je Karl obrnil na vse gospode, kajti v resnici so vsi tudi poslušali, in bilo je verjetneje, da se najpravičnejši najde med vsemi prisotnimi, kot pa da bi bil to ravno višji blagajnik. Vrh tega je Karl iz prekanjenosti zamolčal, da pozna kurjača šele zelo malo časa. Sicer bi bil Karl mnogo bolj govoril, da ga ni motil rdeči obraz gospoda z bambusovo paličico, katerega je Karl s svojega sedanjega položaja prvič videl.

»Vse je od besede do besede resnično,« je dejal kurjač, še preden ga je kdorkoli kaj vprašal, še preden ga je sploh kdo pogledal. Ta kurjačeva prenašljivost bi bila lahko velika napaka, če se gospod z odlikovanji, ki je bil, kakor se je v tem trenutku posvetilo Karlu, vsekakor kapitan, očitno ne bi zedinil sam s seboj, da bo kurjača poslušal. Iztegnil je namreč roko in zaklical kurjaču »Pridite sem!« s tako trdim glasom, kot da bi udarjal s kladivom. Zdaj je bilo vse odvisno od kurjačevega vedenja, kajti o upravičenosti kurjačeve zadeve Karl ni dvomil. Ob tej priložnosti se je na srečo izkazalo, da je kurjač videl že veliko sveta. Zgledno mirno je s spretnim prijemom iz svojega majhnega kovčka vzel snopč papirjev, prav tako beležnico, ter šel s tem, kar je bilo popolnoma razumljivo, mimo višjega blagajnika h kapitanu. Na okenski polici je dokazno građivo razprostri. Višjemu blagajniku ni preostalo nič drugega, kot da se je sam potrudil k njemu. »Mož je znan nergač,« je dejal v pojasnilo, »več je pri blagajni kot pa v strojnici. Schubala, tega mirnega človeka, je spravil v obup. Poslušajte enkrat za vselej,« se je obrnil h kurjaču, »s to svojo vsiljivostjo ste šli resnično že predaleč. Kolikokrat so vas že vrgli iz prostorov, kjer izplačujejo, kako naj bi s svojimi neupravičenimi zahtevami zaslužili napredovanje! Kolikokrat ste od tam pršli v glavno blagajno! Kolikokrat so vam lepo rekli, da je Schubal vaš neposredni predstojnik, s katerim se lahko pogovarjate le kot podložnik! In zdaj ste prišli celo sem, ko je tu gospod kapitan, ne sramujete se nadlegovati celo njega, ampak si drznete kot naučenega zborovodjo vaših nesanih obtožb pripeljati s seboj tega malega, ki ga sploh prvič vidim na ladji!«

Karl se je siloma zadrževal, da ne bi skočil naprej. Toda že je bil tu tudi kapitan, ki je rekel: »Poslušajmo vendar tudi moža! Schubal se mi že tako zdi preveč samostojen, s čimer pa nočem ničesar reči v vašo korist.« Zadnje besede so veljale kurjaču, bilo je seveda naravno, da se ni mogel kar takoj postaviti zanj, toda vse je kazalo, da je bil kurjač na pravi poti. Kurjač je začel s pojasnjevanjem, Schubala je imenoval »gospod,« s čimer se je že takoj na začetku zavaroval. Kako se je veselil Karl ob veliki zapuščenosti mizi višjega blagajnika, kjer je od samega veselja vedno znova potiskal navzdol tehtnico za pisma. — Gospod Schubal je nepravilčen! Gospod Schubal daje prednost tujcem! Gospod Schubal je kurja-

ča izgnal iz strojnice in pustil, da je ta snažil stra nišča, kar gotovo ni bil kurjačev posel! Nekoč bode podvomili celo o vrlih gospoda Schubala, ki je bil lahko prej navidezno resnično prvi. V tem trenutku se je Karl z vso silo zastrmel v kapitana, kot da bi bil ta njegov tovariš, samo da ne bi nekoliko nespretno kurjačevo izražanje vplivalo na njegovo naklonjenost. Vendar iz govorjenja ni bilo izvedeti nič pravega, in čeprav je kapitan še vedno gledal predse, odločen, da bo kurjača tokrat poslušal do konca, se ostali gospodje vendarle postali nestrpni in kurjačev glas kmalu ni več neomajno vladal v prostoru. Gospod v civilu je prvi, četudi prav narahlo, z bambusovo paličico udaril po parketu. Ostali gospodje so seveda gledali sem ter tja, gospodje iz pristaniškega urada, katerim se je očitno mudilo, so ponovno segli po aktih in jih začeli, čeprav še nekoliko razmišljeno, pregledovati, ladijski oficir se je znova pomaknil bliže k svoji mizi in višji blagajnik, ki je menil, da je dobil igro, je ironično globoko zavzdihnil. Zdelo se je, da splošna raztresenost ni prevzela samo služabnika, ki je nekoliko sočustvoval in je Karlu resno priklimal, kot da bi s tem želel nekaj razložiti. Medtem je življenje v pristanišču teklo dalje pred okni ladje, mimo je zavozila ploščata tovorna ladja z goro sodov (ki so morali biti čudovito naloženi, da se niso zakotalili v morje) in skoraj zatemnila sobo: mali motorni čolni, ki si jih je Karl — zdaj, ko je imel čas, natanko ogledal, so hrumeli po trzajih rok ob krmilu stoječega moža prav tod mimo! Čudna telesa, ki so plavala v morju, so se tu pa tam pojavljala iz nemirne vode, ki jih je takoj nato znova poplavlila in potopila pred začudenim pogledom; čolni preoceanskega parnika, na katerih so veslali delavni mornarji, so bili polni potnikov, ki so tiho in v pričakovanju sedeli, kot so jih pač razporedili, čeprav nekateri niso opustili opazovanja okolice in so zato obračali glave. Gibanje brez konca, nemir, ki ga je nemirni element prenesel na nemočne ljudi in na njihovo početje!

Toda vse je opominjalo k naglici, k jasnosti, k natančni predstavi; toda kaj je delal kurjač? Potan je govoril vsemogoče, papirje na oknu že zdavnaj ni mogel več držati v tresočih rokah; z vseh strani so iz njega lile obtožbe zoper Schubala, za katerega bi po njegovem mnenju zadostovala že vsaka najmanjša povedana podrobnost, da bi tega Schubala popolnoma pokopala. Toda to, kar je mogel pokazati kapitanu, je bila le žalostna zmeda besed in podatkov. Gospod z bambusovo paličico je že dolgo tiho žvižgal, obrnjen proti krovu, gospodje iz pristaniškega urada se so ob svoji mizi pogovarjali z oficirjem, višji blagajnik se je zaradi kapitanove mirnosti vidno zadrževal, sluga je vsak trenutek čakal na kapitanov ukaz, ki bi se nanašal na kurjača.

Tedaj Karl ni mogel več mirovati. Šel je torej počasi k skupini in med hojo premišljeval, kako bi mogel stvar kar se da spretno končati. Bil je tudi resnično že skrajni čas, le še trenutek in oba bi letela iz pisarne. Kapitan je moral biti dober človek in povrhu tega je imel ravno zdaj, kot se je to Karlu zdelo, priložnost, da se pokaže kot pravičen predstojnik, toda končno le ni bil nikako orodje, s katerim se lahko igraš, kolikor se ti zljubi — in prav na tak način je delal z njim kurjač, seveda zaradi prevelike razkačenosti.

Karl je torej rekel kurjaču: »Pripovedovati morate bolj preprosto, bolj jasno, gospod kapitan ne more ceniti tega, kar mu tako pripovedujete. Pozna sicer vse strojnike in kurirje po imenu, ali celo po krstnem imenu, da, če vi izgovorite neko takšno ime, takoj ve, za koga gre. Uredite vendar svoje obtožbe, recite najprej važnejše in potem postopoma ostale, potem morda sploh ne bo potrebno niti to. Meni ste jih vendar tako jasno predstavili!« Če v Ameriki lahko krađejo kovčke, se lahko tu in tam tudi zlažeš,« je mislil v opravičilo.

Toda ko bi le pomagalo! Če ni bilo že prepozno? Kurjač je sicer takoj prenehal govoriti, ko je zaslišal znan glas, toda z očmi, ki so bile prekrite s solzami razžaljene moške časti, strašnih spominov, skrajne stiske, v kateri se je nahajal, Karla že skoraj ni mogel več spoznati. Kako naj bi tudi zdaj — Karl je to molče sprevidel — nenadoma spremenil način govorjenja, ko se mu je vendar zdelo, da je vse, kar je povedal, izrekel, brez najmanjšega priznanja, po drugi strani pa je čutil, da skoraj ničesar še ni povedal. In v takem trenutku je prišel še Karl, njegov edini privrženec, ki mu je želel dobro svetovati, a mu je namesto tega pokazal, da je vse izgubljeno.

»Ko bi bil prej prišel, namesto da sem gledal skozi okno,« si je rekel Karl, pred kurjačem povsili obraz, in z rokama udaril ob hlačni šiv v znak, da je konec slehernega upanja.

Toda kurjač je to razumel napačno, morda je pri Karlu zaslišal kakršnokoli skrito očitjanje, in v dobrem namenu, da ga odvrne od tega, se je za vrhunc svojega početja začel prepirati še s Karlom. Zdaj, ko so se gospodje ob okrogli mizi že dolgo jezili nad brezkoristnim hrupom, ki je motil njihovo pomembno delo, ko se je višjemu blagajniku kapitanova potrpežljivost počasi zazdela nerazumljiva in se je pripravljaj na izbruh jeze, ko je služabnik ponovno, v soglasju z razpoloženjem svojih gospodarjev, z divjim pogledom meril kurjača, in ko je končno gospod z bambusovo paličico, h kateremu se je celo kapitan tu pa tam prijazno ozrl, do kurjača postal popolnoma indiferenten, da, celo presedal mu je — je vzel v roke majhno beležnico in, očitno zaposlen s popolnoma drugimi zadevami, gledal zdaj beležnico zdaj Karla.

»Seveda vem,« je rekel Karl, ki se je trudil odbiti kurjačev naval, in kljub prepiranju ohranil prijateljski nasmeh, »prav imate, prav, saj nikoli nisem niti najmanj podvomil o tem.« Iz strahu pred udarci bi mu rad zadržal krožeče roke, seveda bi ga še raje stisnil v kak kot in mu šepnil nekaj tihih, pomirjevalnih besed, ne da bi jih mogel kdo slišati. Toda kurjač je bil popolnoma iz tira. Karl je zdaj začel misliti celo na neko vrsto tolažbe.

Tedaj pa je pristopil k njemu nezainteresirani ločno vprašal skozi kurjačeve vpitje: »Kako se pravzaprav imenujete?« V tem trenutku, kot da bi nekdo za vrati čakal na to gospodovo vprašanje, je potrkalo gospod z bambusovo paličico in ne preglasno, a razlo. Nato je šel služabnik k vratom in jih odprl.

Prevedla Sonja in Andrej Medved

Nekateri človeški in filozofski aspekti znanosti in tehnike

(študentom tehničnih ved in družboslovja - op. ur.)

Na pragu nastajajoče industrijske družbe,* ko se je revolucionarno spremenil odnos med znanostjo in tehniko, znanostjo in proizvodnjo, je izrazil F. Bacon to dejstvo svetovnega zgodovinskega pomena s podobo jadralnice na svojem delu »Novi organon«, ki plove mimo Herkulovih stebrov starega sveta na odprto morje. Tudi danes je prav takšna nuja, da se vprašujemo in odločamo, mimo katerih Herkulovih stebrov plove ali naj bi plulo današnje človeštvo.

Navdušenje in dvom

Začetno navdušenje je bilo brezmejno, kot so ga izgovarjali Descart, Leibniz, Condorcet, Turgot, ker se je v tem obdobju še lahko abstrahiralo znanstveno-tehnični progres od političnih-socialnih-ekonomskih odnosov. Ko je narava kapitalnega procesa proizvodnje postala vse bolj univerzalnejša, je postalo očitno, da se znanstveno tehnični progres v teh razmerah obrača v zlo večjega dela prebivalstva. Ta razkorak je mogoče odločneje izgovoril Rousseau. Odkril je obratni odnos med obvladanjem prirode in človekovega dostojanstva. To misel razvijajo Goethe, Hegel in Marx, utopistični socialisti, ruski revolucionarji, demokrati. Hegel ugotovi, da se z vso večjo zaslužjenostjo prirode, vse bolj ponižuje človek sam, a Marx to izrazi v odnosih obvladovanja prirodne stihije in neobvladovanjem naraščajoča družbena stihija. Zaradi različnih oblik družbene kontrole, povečane vloge države v reguliranju družbenih procesov bi se mogoče zdelo, da je ta prepad vse manjši. Toda, prvič ni pomembno samo reguliranje družbenih procesov, ker je velika večina ljudi v njih lahko samo predmet manipuliranja in jim je odvzeta možnost resničnega prispevka k temeljnim globalnim družbenim odločitvam, drugič pa več ali manj uspešno reguliranje družbenih odnosov v okviru neke države še ne odpravlja nevarnosti naraščajoče stihije v mednarodnih odnosih.

Opremetenost znanja

Človek je vedno težil k opredmetenju znanja ne samo v proizvodnji, ampak tudi v vseh ostalih sferah družbene dejavnosti. Toda sodobna tehnika, in njen najpomembnejši del za reprodukcijo človeka, proizvodna tehnika se bistveno razlikuje od ročne tehnike, ki je prevladovala več tisočletij. Ročna tehnika materialne proizvodnje je lahko obstajala brez institucij, ki so organizirano producirala nova spoznanja, jih zbirala in posredovala, niso pa seved te institucije mogle obstajati brez rezultatov tega načina proizvodnje. Sedaj pa je odnos postal enakovredno obojestransko determinirajoč. Zaradi tega dejstva se mora zrušiti še pogosto prevladujoča predstava o produktivni in neproduktivni sferi, med katero se pogosto uvršča ves izobraževalni sistem. V 19. stoletju je F. Engels še lahko izrekel popularno krilatico, češ da je treba najprej jesti, piti in se oblačiti, da bi se lahko ukvarjali s filozofijo, znanostjo, umetnostjo ipd. Danes pa se vse bolj ta izrek spreminja v svoje nasprotje, vsaj kar zadeva znanost, in je resničen le v takšni formulaciji: treba se je ukvarjati najprej z znanostjo, da bi se lahko oblačili, jedli in pili, ker so vse te dobrine že večji del proizvedene na industrijski način, ki v sebi združuje cel spektrum odkritih zakonitosti.

Za sodobni proces materializacije znanja je značilno čedalje hitrejša prehajanje teorije v prakso in da se v tehnični praksi realizirajo vse bolj splošne in vse bolj različne zakonitosti. Čimbolj splošne zakonitosti so realizirane, tem večje revolucionarne spremembe se zahtevajo v strukturi proizvodnega sistema. Čimbolj je kak odnos univerzalen, tem večjo možnost variant vsebuje v sebi, in s tem zagotavlja konstantnejšo časovno obdobje, znotraj katerega se bodo lahko uresničevale različne množnosti tehničnega razvoja, dokler se ne izčrpajo in se zahteva nova, še bolj univerzalna zakonitost. Potrebe za teoretičnostjo je torej vsebovana v samem proizvodnem procesu, zato je kratkovidna politika tistih delovnih organizacij, ki ne stremijo za teoretičnimi raziskavami, ampak le po hitro uporabljivih odkritjih. Do takšnih odkritij majhne splošnosti se res lahko hi-

treje dokoplje in uporablja, toda njihov akcijski radij je majhen in ne revolucionirajo načina proizvodnje. Kot je sistem znanja postal kompleksen, je postala kompleksna sama proizvodna tehnika, ki se že zdavnaj več ne gradi na enostranskih zakonih mehanike in fizike, ampak v sebi združuje in modelira biofiziološke, psihološke, kemijske in druge zakonitosti. Tej kompleksnosti znanja in proizvodne tehnike ustreza na sociološkem nivoju kolektivnost znanstvenega dela, ki se na zunaj izraža v vse večjem številu kolektivno pisanih znanstvenih del. Ta tendenca postavlja pred izobraževalni sistem težko nalogo, kakšen program je treba sestaviti, kaj je treba posredovati človeku, da bi bil usposobljen za ekipno delo. Nekateri ta kolektivni znanstveni značaj dela postavljajo proti individualni človekovi ustvarjalnosti in menijo, da prva ogroža drugo. Toda že tako enostavni pokazatelj kot razmerja med predloženimi in potrjenimi patenti in številom avtorjev, ki so patent predložili, kaže, da danes originalnost in s tem ustvarjalnost lahko pride do izraza samo v ekipnem delu, ker je bilo največ tistih patentov zavrnjenih, ki so bili predloženi individualno. Seveda človek lahko odkrije, in na žalost se to še pogosto dogaja, tisto, kar je že odkrito, in je bilo to delo v odnosu do njega vse-kakor originalno in ustvarjalno, ni pa bilo ustvarjalno v odnosu na doseženo stopnjo ustvarjalnosti človeškega rodu.

Filozofični in etični politični značaj znanosti

Proces integracije znanja ob hkratnem procesu diferenciacije prispeva k vse večji teoretizaciji znanja. Zlasti nekatere vede z veliko teoretično vrednostjo izstopajo kot »vesta« med znanostmi. Toda netočno in neizgovorno bi bilo, če ne bi priznali vsaj potencialno te vloge vsaki vedi. To je nujen za ključek iz ontološke teze, da je vsako bivajoče z neskončnim številom običajnih principov povezano z ostalim bivajočim. Struktura znanja razkriva strukturo dela in struktura dela strukturo bivajočega. To pa ne pomeni, da je ontologija dela mogoče izenačiti z ontologijo sploh. Če bi napravili to izenačitev, bi delo pojmovali ontoteološko ali, če uporabim Marxov izraz, podtaknili bi mu »nadnaravno ustvarjalno moč« (Kritika Gothskega programa). Ontologija dela more biti le ključ do razumevanja obče ontologije, kozmologije. Vse znanosti hitreje zapuščajo svojo empirično stopnjo in prehajajo v teoretično in tako vse bolj organsko prihajajo v stik z najbolj običnimi filozofskimi vprašanji. Ta prehod bo za vsako nastajajočo disciplino tem krajši, s čim večjim številom obstoječih teorij bo morala vzpostaviti svoje odnose. Z obstoječimi teorijami pa bo lahko vzpostavila odnos le na teoretičen način. Ker moment teoretičnosti v znanosti postaja vse bolj pomemben, pomeni, da one postajajo tudi vse bolj filozofične, saj je po klasični, Aristotelovi opredelitvi filozofije, ona veljala za najvišjo teorijo. Pričakovati je, da se bo obrnil dosedanj način porajanja znanosti od empirije k teoriji, ampak se bo znanost prej porodila v obliki določenega števila običajnih principov in bo šele kasneje prešla k empirični fazi. Nastanek novih ved, se bo torej približal načinu pridobivanja matematičnih spoznanj, kjer se deducirajo številni odnosi brez neposrednega ozira na izkustvo, empirijo, in šele kasneje najde svojo potrditev in preveritev v praksi. To pa pomeni, da se je silno dvignila možnost kreativnega mišljenja, ker se je osvobodilo suženjske navezanosti na neposredno, na posamično. Pomembna tendenca v sodobni znanosti, ki jo ne smemo prezreti in ki so jo anticipirali Hume, Hegel, Feuerbach in Marx leta 1844, ko je zapisal, da bo znanost o človeku subsumirala znanost o prirodi kot bo znanost o prirodi subsumirala znanost o človeku in bo nastala enotna znanost, znanost zgodovine. To načelo je še htoliško pomembnejše, ker še ni popolnoma preživeto stališče delitev ved na duhovne in prirodne, ki pa je posebno močno prevladovalo v 19. in začetku 20. stoletja. Ni slučajno, da se je v zadnjih desetletjih močno začela manifestirati ta enotnost ravno na področju tehničnih ved, ker je produkcijska tehnika ravno tista, ki neposredno povezuje človeka s prirodo in ga hkrati od nje loči in kjer se najbolj organsko praktično, dejavno, lahko srečata in povežeta prirodna in družbena znanost.

Iz te enotnosti prirodnih in družbenih ved je mogoče utemeljiti tudi družbeno moralno odgovornost

znanstvene tehnične inteligence za humano uporabo rezultatov svojega dela. Velik del napredne naravoslovne tehnične inteligence je s svojimi akcijami že pokazal, da se ne more ravnati po načelu, da je njeno delo brez vrednostnega moralnega aspekta in da je njen cilj pač le objektivna resnica. Toda kakšna je ta objektivna resnica, če popolnoma abstrahira od človeka in človeštva, ki to resnico spoznava? Prepričan sem, da bo tudi v ostalih vedah vedno bolj očitno izstopilo na dan to dejstvo, ki se je že manifestiralo v fiziki, da tudi sredstva spoznavanja in človek tvorita del spoznavnega sistema in da ju ni mogoče absolutno od njiju abstrahirati, ker bi pomenilo, da sta spoznavajoči subjekt in njegova sredstva absolutno drugega izvora kot objekt spoznavanja in da nista oba del širšega sistema, ki ga označujemo priroda, svet, univerzum. Verjetno je pri kraju tako razumljena objektivistična prirodna znanost 19. stoletja, ki ni upoštevala človeka, in njegov spoznavni aparat, ki je plod večtisočletnega razvoja človekovega dela in družbenih odnosov sploh.

Tako objektivistično razumljena prirodna znanost bi imela hude posledice ne samo v spoznavno-filozofskem pogledu, ampak tudi v etično-sociološkem. Dvema mislecema različnih obdobj, Aristotelu in T. Akvinskemu je bilo tuje ignoriranje moralnega aspekta znanstvenega raziskovanja. Na začetku prve knjige »Nikomahove etike« ugotavlja Aristotel, da vsako raziskovanje v znanosti teži k nekomu dobremu. Tudi po T. Akvinskem je bivajoče v odnosu na nas v dveh ozirih: kot spoznavajoči ugotavljamo enkrat na njem njegovo stvarnost, resnico, drugič pa je bivajoče predmet naše zahteve, želje in veselja Ontologija (resnica) in etika (dobro) tu sovpadata. Moderna objektivistična prirodna znanost in prav tako neizgovorno družbena znanost pa sta pretrgali to enotnost z absolutnim razdvajanjem človeka in prirode. Prišel je čas, da na višjem nivoju obnovimo to enotnost etike in ontologije, ki na svoj način izraža enotnost družbenih in prirodnih ved. Da bi bila v naših izobraževalnih stopnjah organsko ta princip izveden, bi bilo treba vzgojiti nov tip pedagoškega osebjja, ker se bo v nasprotnem primeru izoblikovala družbeno politično neodgovorna naravoslovno-tehnična inteligenca, ki se bo v ugodnih sistemskih političnih razmerah razvila v perfektno tehnokracijo, ki se bo zavestno ali nezavedno udinjala določenim političnim grupacijam, ki izigravajo parcialne interese nasproti obćim interesom, ki so hkrati individualni interesi večine človeštva. V kakšnem razkolu se nahaja naša civilizacija in znanstven način človekove eksistence, se lepo izraža tudi v misli: »Jaz sem le strokovnjak, družbena politična dimenzija moje stroke pa me ne zanima«. V antični Grčiji so človeka, ki se je izogibal javnim zadevam, imenovali idiota, danes pa bi mnogi imenovali idiota tistega, ki se poleg svoje stroke še ukvarja z javnimi zadevami. K sreči vse večji del napredne inteligence postaja osveščen, da ni mogoče svojo osebnost izgraditi na principu: »Jaz sem v privatnem življenju moralno neoporečen, kaj pa se počenja z rezultati mojega dela, pa me ne briga«. Vse bolj se teži, da ozka moralna odgovornost preraste v svetovno-politično odgovornost, kar nujno izhaja iz tega, ker se tudi individualna človeška eksistenca vse bolj oblikuje iz parcialne, nacionalne, etnične v svetovno eksistenco. Končno pa, če tudi pristajamo na logiko golega interesa za objektivistično resnico, lahko prav v imenu nje utemeljujemo interes in angažiranje za demokratičnejše napredne politične odnose med ljudmi in za izginjanje razredno-lastninskih interesov v družbi, ker le v enotni družbi in v enotni človeški skupnosti sploh sam način mišljenja postaja univerzalnejši, objektivnejši, kjer logika interesov vse manj izkrivlja logiko mišljenja in kjer je raziskovanje vse manj pod pritiski enostranskih vojaških in političnih interesov, za katere se mobilizira velik del intelektualnih sil naroda. Vse bolj univerzalnejša resnica je možna le ob vse bolj enotni, svobodni, demokratični družbi.

Moč — odgovornost in planiranje

Ostalo mi je še, da prikažem nekatere imanentnejše lastnosti razvoja sodobne znanosti.

Bistvena tendenca, ki se danes že močno uveljavlja, je, da vse znanosti, ene hitreje, druge kasneje stopajo v kozmološke dimenzije, se osvobajajo geocentrizma, na temelju katerega so se oblikovale več stoletij. Cela vrsta disciplin dobiva predznak »kozmične«:

kozmična biologija, kozmična psihologija, kozmična filozofija itd. Gotovo je, da bo človek v mnogi drugačni luči začel pojmovati svojo evolucijo na Zemlji, ko jo bo ocenil z univerzalneje, kozmološke perspektive.

Tendenca k vse univerzalnejši matematizaciji znanja, kar se mnogim zdi usodno, ker ostane vse bolj zanemarjena kvalitativna stran biti, ali nekdanje tako imenovane sekundarne lastnosti, ki jih je že Galilei označil za gola imena, ki ne eksistirajo zunaj zaznavajočega subjekta. Ta proces matematizacija znanja se pojavi nekaterim kot grozljiv, ker človek tako vse bolj izgublja izvorni odnos k stvarnosti in postane vse bolj posredovan skozi različne stopnje met-meta jezikov. Marx je odklonil enostransko matematično-kvantitativno pojmovanje prirode, kot se je manifestiralo pri Descartu, Hobbessu, in je pokazal simpatijo za Baconovo in Bhmejevo razumevanje prirode, a obenem dal priznanje matematizaciji znanosti, češ da znanost šele tedaj pokaže svojo zrelost, ko začne uporabljati matematične metode. To je pokazatelj konkretnije osvojitve znanstvenega predmeta, toda to ni niti raz-

* Razprava je referat, ki ga je avtor poslal na LX. svetovni festival mladine — Sofija 1968.

(Nadaljevanje z 22. strani)

vrednotenje kot neznanstvenega prejšnjega nematematičnega štadija, niti ne pomeni, da bo mogel matematični prikaz nadomestiti nematematično pojmovno obliko. Nasprotno, nujno ga bo potrebovala. Postavlja se vprašanje, ali res nastaja vse večje oddaljevanje sveta abstrakcij od sveta življenja, izkustva? Za Hegla, in kasneje za njim ponovi isto tudi Lenin, nas abstrakcije ne odvajajo od neposrednosti, ampak, nasprotno, omogočajo, da v njih dojemamo bogastvo določil, odnosov. Za Hegla je ravno neposredni, življenjski odnos abstrakten, ker ne zajame totalitete, ki jo je mogoče zajeti in izraziti samo v »Pojmu« v tem smislu, kot je neposredno jezikovno izraženo v nemškem terminu »Begriff«. Človeku se zato znanstvene abstrakcije, ki izražajo več ali manj relativno konstantno strukturo sveta, zdijo oddaljene od življenjskega izkustva, ker ne more več uvideti univerzalnega izkustva, ki je zajeto v teh abstrakcijah. Niso te abstrakcije nasprotje izkustva, ampak so le implikacija univerzalnega, možnega izkustva, če bi se hoteli izraziti na Kantov način.

Nekaj analognega srečujemo v sferi tehničnih sredstev, ki jih množica ljudi zna spraviti v pogon, uporabljati, ustaviti njihovo delovanje, ne pozna pa več njihove notranje strukture in načine funkcioniranja. To se običajno ne zdi nič posebnega, toda v resnici ustvarja situacijo, ki jo bomo vse bolj občutili kot breme in nemogočo. Toda, ali ne prihaja čas, ko postaja nevzdržen ta razkol med načinom uporabe in nerazumevanjem strukture in funkcioniranja? Ali ne bodo vse bolj nastajala tehnična sredstva, ki ne bodo več dopuščala tega razhajanja, v množični uporabi sredstev? Šele tedaj se bo ustrezno svetovno znanstvenih abstrakcij izoblikoval ustrezen svet vsakdanjega izkustva in tudi razumevanja tega izkustva. Tedaj ne bo več razkola med znanstvenimi abstrakcijami in »Lebensweltom«.

Za sklep se bom vrnil k odnosu človek znanost — tehnika — družba. V 19. stoletju je Marx izgovoril z vso vehemantnostjo, da zlo za človeka ne prihaja od znanosti in tehnike same, ampak od znanosti in tehnike kot kapitala. Tej orientaciji je nasprotovala druga, ki je abstrahirala družbeno obliko funkcioniranja znanosti. Večina marksistov odločno odklanja takšno tolmačenje kot zakrivanje resničnega izvora nevarnosti, opravičevanje kapitalistične forme izkoriščanja znanosti in tehnike, ker se vsa družbena nasprotja in pomanjkljivosti naprtijo tehniki, ne pa samemu sistemu. Toda vprašanje je ali resnično ni nobene nevarnosti v moderni tehniki in znanosti ne glede na nehumane cilje njene uporabe? Zmisljimo si svetovno človeško skupnost, kjer ni nobene razlike in interesa, niti ne množičnega niti individualnega, da bi se tehnika uporabljala v nečloveške namene, pa ne samo kar se tiče vojne, ampak tudi gospodarstva, zdravstva in podobnega. Kljub humanim smotrom bodo še vedno obstojali faktorji, ki bodo omogočali, da bosta tehnika in znanost ogrožali človeka. Ti dejavniki, ki izvirajo iz nemogočnosti absolutne perfektnosti tehnike, nemogočnosti absolutne predvidljivosti vseh posledic določene uporabe kemičnega sredstva, biološkega posega, poskusa z neznanskimi energijami in podobno, so seveda že vseskozi delovali v človeški zgodovini in brez tega ne bi bil mogoč nobeden napredek. Taki primeri, v kateri se tehnika in znanost obrneta proti človeku, ne da bi človek to hotel, se običajno imenuje nesreča, ki izvira iz človekove biološke, psihološke, intelektualne nepopolnosti in nepopolnosti same ehnikke. Nihče si seveda ne bo upal trditi, da so takšne nesreče pogostejše z različnimi družbenimi sistemi. Seveda se za mnogimi »nesrečami« lahko odkrije povezanost z družbenim sistemom. V 19. st. so npr. številne nesreče pri delu bile v mnogove posledica kapitalistične gonje za vse večjim profitom in z njegovega vidika se je zdelo izdajanje sredstev za boljše zaščito delavcev izguba, ki se ne kapitalizira (čeprav bi tehnično bilo mogoče neprimerno zmanjšati število »nesreč«). Nismo še zadosti premislili vloge, takšnih primerov, v katerih človeško sredstvo kljub dobrim smotrom obrnejo proti njemu samemu. Premislili pa nismo zato, ker so te nesreče imele le individualen značaj ali kvečjemu posledico za nekaj desetlin in stotin ljudi, nikakor pa niso ogrožale večjega dela človeštva ali pa sploh vsega človeštva. Toda vloga »nesrečnega slučaja« se bistveno spremeni, ko nepopolni človek oziroma človeštvo kot celota začne razpolagati z neznanskimi hitrostmi in energijami. Tedaj se bo zaostri odnos dejstev, da človek ni bičje, a vendarle razpolaga z neznansko močjo. Ni mogoče trditi, da se obseg človekovega videnja in s tem možnost kontrole, pokriva z vsemi implikacijami, ki jih ima določeno tehnično, energetsko, biološko sredstvo z velikimi razdiralnimi učinki z ostalimi pojavi univerzuma. Posebno odgovorno situacijo bo ustvarjala tudi okoliščina, da bo individuum sposoben sprostiti velikansko energije, tako kot je danes posameznik zaradi malomarnosti sposoben spustiti v zrak kemično tovarno, ne more pa je sam zgraditi. V obratnem sorazmerju sta si sposobnosti poameznika, da gradi in uničuje vse bolj in bolj komplikirane tehnične sisteme.

Kljub temu, da odmislimo družbena nasprotja, ki bi lahko vodila k zlorabi tehnike in znanosti, bosta človeštvo in posameznik vedno bolj morala biti budna nad rezultati svoje stvaritve. Človeštvo ne postaja več samo kreator evolucije na Zemlji, ampak se postavlja na čelo evolucije vse širšega kozmičnega obsega in jo podreja svojji volji in zamisli. Na grandiozen način — ne glede na teološko izhodišče, ki je reducirano na minimum — je ta proces skiciral francoski jezuit P. Teilhard de Chardin. Toda pri tem postaja očitno, da človeštvo ne bo moglo zapluti mimo teh Herkulovih stebrov in si zgraditi novega doma, dokler ne bo temeljito preuredilo starega, vredno človekove sreče in dostojanstva.

Andrej Kirn

KAJ MANJKA TEZAM?

Pripis uredništva: Objavljamo nekatere bistvene pripombe na teze o idejno-političnih osnovah za izdelavo programa družbeno-ekonomskega razvoja SRS, ki so bile predmet razprave ZKS in XIII. plenuma CK ZKS. Pripombe so rezultat razprave komisije za ekonomski razvoj pri komiteju univerzitetne konference ZKS. Pozivamo profesorje, študente, ekonomiste, politologe, filozofe, sociologe, pravnike in druge, da s svojimi prispevki na to temo sodelujejo v Tribuni.

NACELNE PRIPOMBE:

1. V tezah je treba precizirati, kaj pomeni **poenotenje zavesti**. Zapisano tezo je mogoče razumeti na več načinov. Eden je ta, da se pod tem razume dušitev diferenciranih, različnih naporov in razmišljanj tako teoretičnega kot praktičnega značaja. Poenotenje zavesti je torej mogoče dosegati le s tem, da so bile že pred tem vključene vse demokratične, predhodne faze političnega procesa. Šele v tem smislu je poenotenje zavesti sine qua non učinkoviti politični akciji.

2. V tekstu se vseskozi pojavlja pojem **družbenega dela**, vendar brez globlje sociološke opredelitve. Poleg tega, da je potrebno diferencirano opredeliti vse možne oblike pojavljanja združenega dela v konkretnem jugoslovanskem ekonomskem in političnem prostoru, je treba govoriti tudi o prisotnosti in močni vlogi, ki ga za srednje razvito ekonomsko skupnost predstavlja **individualno** in **individualistično** delo. Pri tem je treba razviti perspektivo in konkretne manifestacije prehajanja individualnega v združeno delo, ki je ena od bistvenih vsebin bodoče komunistične družbe.

3. Teze je treba obdelati strokovno in bolj z **interdisciplinarnega vidika**. Tako je na primer nemogoče sprejeti tezo, da je »v podzavesti še vedno prisotna miselnost«, ali, če »prevademo«, da je v podzaveti še vedno prisotna zavest. Glede na sociološke, politološke in ekonomske ambicije tez bi bilo le-te potrebno izčistiti še s teh vidikov glede na številne nedoslednosti interdisciplinarnega značaja.

4. V tezah bi kazalo **odpraviti koncept mehaničnega konglomeriranja stališč**, ki niso niti razčiščena. Izhod je v jasnejši koncepciji in enotnejšem pristopu, ki vsebuje tudi alternativne rešitve. Teze sedaj omogočajo, da se jih razlaga na najrazličnejše možne načine, kar onemogoča enotno akcijo Zveze komunistov. V tej zvezi je pomembno, da teze ne odpirajo toliko dileme, kot pa to, da **odgovore** na znanje, vsakodnevne dileme naše družbeno-ekonomske biti.

5. Postavlja se vprašanje, zakaj se v strukturi tez pojavlja **dohodek kot relativno omejena kategorija**. Pri tem gre za to, da je tako kot v mnogih diskusijah pojem dohodka omejen na njegovo delitev, manj (ali pa celo sploh ne) pa na njegovo ustvarjanje. Sicer je sploh sistem dohodka nerazčiščena kategorija v strokovnih in političnih dialogih. Zato bi ga bilo treba prikazati v luči konkretne realnosti, ne pa mistifikacije in ideologiziranja.

6. Teze zelo malo ali prav nič — kar preseneča — govorijo o **odnosu slovenskega gospodarstva do ostalih gospodarskih enot v Jugoslaviji**. Mnogo več je govora o mednarodnih gospodarskih enotah, na katere pa bo zelo težko prodreti, če ne bo naše gospodarstvo obvladalo zakonitosti in kvalitete integralnosti jugoslovanskega ekonomskega prostora.

7. V razredu o kadrovski politiki je treba posebej poudariti potrebo in vlogo po kadrih iz socialne sfere (sociologi, politologi, psihologi itd.), brez katerih ne bo mogoče uresničiti niti ekonomskih interesov in ciljev. Brez skladnejšega razvijanja ekonomske in socialne profesionalne strukture lahko pride do težjih družbeno konfliktnih situacij.

KONKRETNE PRIPOMBE:

—1. Teze bodo morale v svojem nadaljnjem izpolnjevanju upoštevati potrebo po imenovanju tistih integrativnih centrov, ki bodo na bistveno drugačni

osnovi uresničevali tisto, kar je bilo svoj čas naprteno administrativno birokratskim organom. V tej zvezi je znan in boleč primer elektrogospodarstva, ki je od prve oblike strogo centralizirane ustanove prešlo v fazo decentralizacije, ki ni šla le v politično-upravno smer, temveč tudi tehnološko in proizvodno razbijanje. To je le en od mnogih primerov v gospodarskih panogah, ki zahtevajo v skladu s sodobnim razvojem kvalitetne oblike povezovanja. Ekonomski inštitut in gospodarske zbornice bi morale v tem smislu imeti vlogo povezovalnega iniciatorja.

2. Brez dosledno izvedenega sistema odgovornosti ni samouprave. Praksa izvajanja kolektivne odgovornosti je v bistvu zreducirala odgovornost na neodgovornost. V tej zvezi se nujno postavlja zahteva tako po normativnem (**zakon o odgovornosti!**) kot tudi političnem uresničevanju odgovornosti. Omenjeni so bili številni primeri konkursov in gospodarskih deliktov, ki niso terjali niti kolektivne in kaj šele individualne odgovornosti (odgovornost samoupravnih organov, vodilno osebo).

3. Vključitev v mednarodno delitev dela ostaja le fraza, dokler se ta pojem ne razčleni na svoje sestavne dele. V tem okviru se ponujata dve možnosti:

a) prirepek tujih industrijskih potencialov in monopolov;

b) biti na nivoju produktivnosti, ki bo omogočala polnopravno vključevanje v mednarodno delitev dela.

Jasno je, da smo se opredelili za drugo možnost, ki pa ostaja zgolj možnost, če ni konsekventno izvedena v politični in ekonomski praksi. Konsekvenca te druge poti je zato v dejanski in ne le deklarativni **modernizaciji gospodarstva** (od strogo ekonomske do upravne in družbene sfere), v **načrtovanju**, ki ne pristaja zgolj na stihijo tržišča niti na njegovo administrativno dušenje, v **dviganju kvalifikacije kadrov** na vseh nivojih. V tej zvezi je še posebej pomembna pedagoška dejavnost v smeri **dviganja proizvodne in potrošniške kulture**, ki bo v tem mehanizmu omogočila pozitivnejši odnos do inovacij in pomena ekonomskega faktorja. Pri tem gre za predlog prof. dr. Stojana Pretnarja, ki ga je dal komisiji s ciljem dopolnitve pedagoškega oblikovanja bodočega samoupravljalca in oblikovanja celotne družbe tako, da bo lahko izpolnjeval naslednje naloge:

a) da se zavestno vključujemo v ritem sodobnega tehničnega razvoja, ki ga spremlja in dopolnjuje intenziviranje tržišč;

b) da zna vsa naša družba in vsi posamezniki v njej sistematično spremljati ta razvoj v skladu z dosežki tega razvoja in njegovimi razvojnimi tendencami;

c) poseben pomen ima problematika glede na vključitev v mednarodno delitev dela: o njej ni mogoče govoriti, če naša družba ni sposobna zasledovati tehnike in tržnih nihanj v tistem svetu, v katerega naj se vključiti. Niti uvozna niti izvozna politika ne more pokazati in pričakovati zadovoljivih dosežkov, če sproti ne zasleduje ritma razvoja na vsem svetu;

č) vključitev v mednarodno delitev dela pa nam nalaga, da v okviru svojih proizvodnih kapacitet sami avtonomno razvijamo tista proizvodna sredstva, s katerimi gospodarimo in jih stalno vzdržujemo in razvijamo tako, da so sproti in vedno enakovredna nivoju svetovne tehnike;

d) vse to zahteva po eni strani nove organizacijske prijeme, ki pa jih ni mogoče niti zasnovati niti izvesti, če problematika ni jasna tistim, ki naj o njej odločajo;

e) tudi v tej zvezi je treba opozoriti, da se morajo v ta proces vključiti vse znanstvene panoge, tehnične, ki ustvarjajo tehnični razvoj, pa sociološke in ekonomske, in seveda tudi pravna znanost, in te morajo celotno problematiko znati zajeti v organsko enoten gospodarski in družbeni sistem.

4. Pojem integralnega ekonomskega prostora in interesov mora vsebovati tudi sodelovanje in upoštevanje tistih gospodarskih in družbenih potencialov, ki jih ima na razpolago naša manjšina in emigracija zunaj slovenskih državnih meja. Prek teh rednih zvez lahko odpiramo in bogatimo našo znanost in prakso z zunanjo, s čimer tudi onemogočamo podrejanje kolonialnim interesom visoko produktivnih ekonomskih struktur.

5. Kljub nekaterim medlim poudarkom o negativni politiki ekstenzivnega načina izobraževanja in ekonomskih investicij je potrebno izraziteje negativno ovrednotiti ne le dosedanje, temveč še tudi sedanjo politiko družbenega investiranja.

6. V tezah bi morala prodreti miselnost, da **znanost ni le infrastruktura** oziroma nekaj, kar je »neproduktivno«, temveč, da je ona aktiven ekonomski dejavnik. V ZDA in ZSSR že obstajajo instrumenti in politika, ki izračunava reinvestiranje v kadre. Taki izračuni potrjujejo, da so prav naložbe v znanost in kadre med najbolj ekonomsko utemeljenimi vlaganji.

7. Samoupravljanje je kompleksen družbeni odnos, ki ga ni mogoče zreducirati zgolj na njegovo etično, politološko, sociološko ali filozofsko bistvo. V določenem obsegu je vendarle ekonomski smisel samoupravljanja (razpolaganje s sredstvi), primernejšega značaja, zato mu je treba tudi v tezah ustrezno določiti to mesto.

8. Samoupravljanje ne sme biti omejeno le na odločanje, temveč mora upoštevati predhodne faze, ki šele lahko konstituirajo odločanje in fazo, ki šle sledi za njim: demokratično kontrolo nad izvrševanjem.

9. Dohodek delavcev se mora prišteti stroškom proizvodnje.

10. Člani komisije so kot eno izmed najnujnejših nalog strokovnega in političnega značaja pripisali **definiranju pojma managerstva**. Pri tem so ostro napotili proti tisti formulaciji, ki pristaja zgolj na opredeljevanje za management ali proti njemu, pri čemer pa ne opredeli vsebine le-tega.

I. R.

0 Česko- slovaški

Karl Marx pravi na nekem mestu v »XVIII. brumairu Ludvika Bonaparta«: »Družbo so reševali prav tolikokrat, kolikorkrat se je zočil krog njenih vladarjev in kolikorkrat je zmagal ožji interes nad širšim.« Kje je mogoče jasneje videti resničnost te ugotovitve kakor v nedavnih českoslovaških dogodkih, in to skoraj sto dvajset let, odkar je bila zapisana. To, kar se je zgodilo v ČSSR 21. avgusta 1968, jasno kaže težnje Sovjetske zveze, da bi postala dejansko edini gospodar v deželah varšavskega pakta, ki pod grožnjo moči svojega orožja zahteva podrejanje interesov posameznih dežel in narodov svojim interesom supersile, ki pa mora za vsako ceno držati korak z drugo supersilo. In tako je prva socialistična dežela sveta izpisala na svojo zastavo spet proslavljeno Stalinovo geslo: »Proletarci vseh dežel, pridružite se!«, sicer vas bomo proglasili za revizioniste, cioniste, imperialistične agente in kontrarevolucionarje, posledice pa boste nosili sami.

SASO SROT

NACISTI V DDR

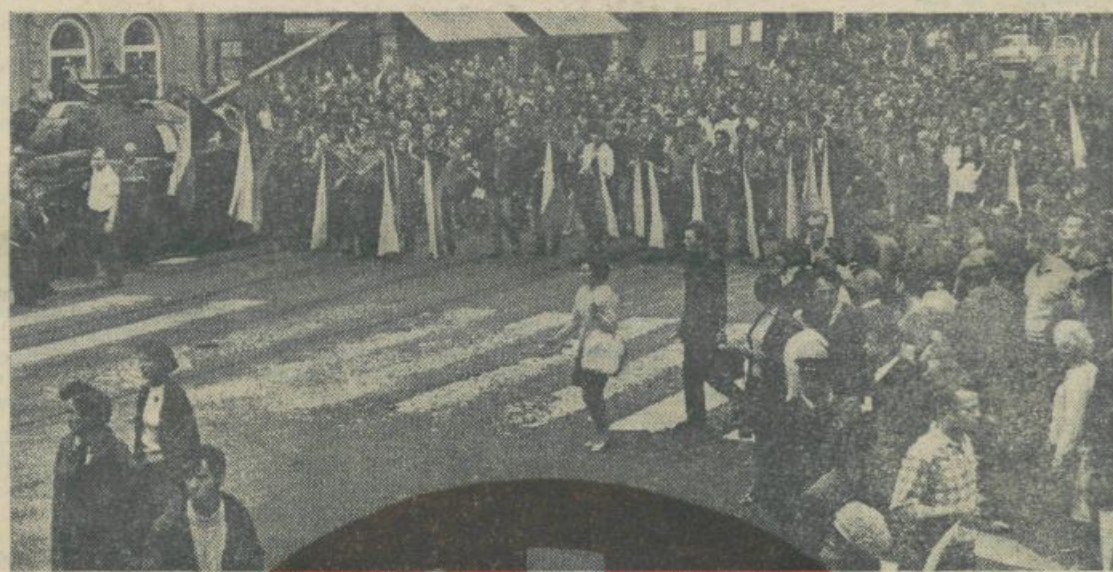
**SIMON WIESENTHAL OBTO-
ZUJE.** Znan profesor zgodovine Simon Wiesenthal, ki vodi na Dunaju urad za zasledovanje bivših nacistov, ki so preganjali Žide in ki je pripomogel k aretaciji Eichmanna, je na tiskovni konferenci prebral spisek 39 priimkov takšnih kompromitiranih ljudi. Ti, nekdanji nacisti zavzemajo še danes važna mesta pri tisku, na radiu in v propagandni službi Vzhodne Nemčije. Doselej je Wiesenthal navajal samo imena takšnih nacistov, ki so danes na vplivnih mestih v Zahodni Nemčiji in Avstriji. Zdaj pa je obtožil tudi nekatere ne Nemce, ki so v službi Vzhodne Nemčije. Med temi so Kurt Blecha, načelnik tiskovnega urada vzhodnonemške vlade, Hans-Walter Aust, glavni urednik revije za vzhodnonemška vprašanja; Gerhard Dengler, sodelavec osrednje službe za šolo; Egbert von Frankenberg und Proschlitz, vojaški založnik; Karl Heinz Gertner, glavni reporter lista »Berliner Zeitung«; Gunter Hoffé, ravnatelj nemške založniške družbe; Gerhard Kegel, sodelavec centralnega komiteja; Herbert Kroegre, rektor akademije Walter Ulbricht in Otto Zander, pomočnik glavnega urednika lista »National Zeitung«. Simon Wiesenthal očita imenovanim, da uporabljajo tu pa tam še vedno izraze iz nacionalnega slovarja, ne pa iz komunističnega. Nekateri so očitali Wiesenthalu, da je neutemeljeno navedel tudi ime Gunterja Kertzherja, glavnega urednika vzhodnonemškega lista »Neues Deutschland«, ker je ta list ostro napadel Českoslovaško v času gonje vzhodnonemškega tiska proti Českoslovaški. Wiesenthal je odbil to domnevo.

Gospodarstvo, 20. septembra 1968

Poročka s kužo na Kranjskem

V poročni dvorani kranjskega rotočva je bil 4. oktobra ob pol osmih večer poezije.

S kugo so se poročili člani skupine 442, Ferdinand Miklavc, Denis Poniž, Bard Iucundus alias Oblak, Matjaž Kocbek in Ivo Svetina.

Razstava v Beogradu

Med 9. in 20. septembrom so v galeriji Ateljeja 212 razstavljali (kot gostje Bitefa) mladi ljubljanski likovniki, člani skupine OHO. Razstavljali so objekte in topografsko poezijo. Sodelovali so M. Matanović, D. Nez, A. Salamun, M. Pogačnik, S. Dragan, M. Hanžek, F. Zagorčnik in M. Ciglič. Razstavo, ki je bila v foyeru gledališča, si je ogledalo mnogo ljudi. — Znova so, zlasti Matjanovič in Nez, potrdili uspešen razvoj likovnega principa, ki so ga začeli uveljavljati z razstavami v Ljubljani, Mariboru in Zagrebu. Postopoma je tako nastal strog in selektiven kriterij, ki je preprečil prodiranje tiste likovne formulacije v usvarjanju mladih avtorjev, ki je uveljavljala težnjo, da so vsi preciklovani predmeti deležni enake pozornosti in istega estetskega zanimanja že po sami svoji pojavnosti, ne da bi ob tem posebej izkazala ustrezna ekspanzivnost likovne informacije. Diferenciacijo glede na čisto optično učinkovitost likovne formulacije je najtočneje izvedel D. Nez, ki je sploh opustil vprašanje pomenskih relacij v odnosu objekt—gledalec. Ustvaril je objekte, ki so, podobno kot Matjanovičevi, znanilci pri nas historično še ne realizirane konstruktivistične likovne forme. (Kljub nekaterim opozorilom, da je izraz »konstruktivistična« neustrezen, je vendarle bolje, da se uporablja v takšni obliki kot sedaj, ker ima že ustaljen pomenski kodeks, medtem ko bi npr. izraz »konstruktivna«, kot sredstvo za klasifikacijo likovnih del, mogel le povečati zmedo, saj bi si ga lahko razlagali v zvezi s slikarstvom tridesetih let.) Obenem pa je postalo jasno, da je potrebno prebroditi navezanost na sedanji material (les), saj sta zlasti plastika in kovina mnogo bolj učinkoviti, realizacijsko popolnejši. Za takšno dejanje pa je nujna večja finančna podpora, ki pa je, vsaj sedaj, ni pripravljen nihče podeliti. Objekt, ki ga je razstavil A. Salamun, je nova varianta pop-predmeta. Njegove »slike« pa so še vedno vezane na izhodiščno točko: na variacijo strip forme.

Topografska poezija je povečini predstavljala šibkejši del razstave. Povsem razvidno je, da so izbrani poglavitni načini »presenečenja«, tako da se ponavljajo obrabljene kombinacije črke in že kodiranega znaka.

25. septembra pa je KATALOG priredil happening v mali dvorani Ateljeja 212. V polurnem dinamičnem happeningu se je zvrstilo pet scen iz Stare in Nove zaveze. Poglaviti material je bil papir. Avtorji (T. Brejc, Z. Ciglič, M. Matanović, A. Salamun in T. Salamun) so prekrili gledalce s papirjem, tako da so jim iz papirnatih ploskve gledale samo glave. Ko pa je bilo na vrsti oživljanje mrtvoudnih, se je razgibalo tudi papirnatu morje, tako da je bil dosežen zanimiv, vsesplošen učinek, ki je enako povezoval avtorje z gledalci, tako kot je tudi material, papir, ustvarjal povezavo med gledalci samimi. Znova je presenetilo beograjsko občinstvo, ki je ves čas happeninga živahno sodelovalo. Reportažo o happeningu je posnela in predvajala beograjska televizija.

Študentski list Tribuno urejajo:

Ivo Marenk, Milenko Matanović (likovna oprema), Andrej Medved, Nande Miklave, Rudi Rizman, Dimitrij Rupel (odgovorni urednik), Marko Slodnjak, Tone Stojko (urednik fotografije), Sašo Srot, Marko Svabič, Dušan Tršar (tehnični urednik), Ivo Vajgl.

TRIBUNA — Izdaja UO ZŠJ — Uredništvo in uprava Trg revolucije 1-II — Telefon 21-280 — Tekoči račun 501-8-78-1 — Letna naročnina za študente 15 N din, za ostale 20 N din, posamezen izvod 1,5 N din — Rokopisov in fotografij ne vračamo — Tiska ČP »Delo«, Ljubljana, Tomšičeva 1, telefon 23-522 — Poštnina plačana v gotovini.